

HUSITSKÉ
MUZEUM
V TÁBOŘE

HUSITSKÝ TÁBOR

25

ČASOPIS HUSITSKÉHO MUZEA V TÁBOŘE
JOURNAL OF THE HUSSITE MUSEUM IN TÁBOR
TÁBOR 2020

PUBLIKACE VZNIKLA ZA FINANČNÍ PODPORY MINISTERSTVA
KULTURY V RÁMCI INSTITUCIÁLNÍHO FINANCOVÁNÍ
PROGRAMU DLOUHODOBÝ KONCEPČNÍ ROZVOJ VÝZKUMNÉ
ORGANIZACE HUSITSKÉ MUZEUM V TÁBOŘE.
(DKRVO, MK000072486)

Husitský Tábor 25/2020 (číslo 1–2)

Contents of the Volume 25/2020 (No. 1–2)

Obsah

I. Studie historické (Historical studies)

Zobrazení domu v české středověké ikonografii

2. část – dům městský

MILOŠ DRDA /9

Povaha a oprávněnost návaznosti teologie Církve československé (husitské) na Mistra Jana Husa v otázce svobody svědomí

FILIP SEDLÁK /110

Pražská univerzita v roce „nula“.

Předrevoluční léta 1415–1419 a pražská akademie

BLANKA ZILYNSKÁ /128

Jan Žižka v panegyriku Jana Dionýze Mráze na marburské akademii roku 1609

ZDENĚK ŽALUD /141

II. Obzory literatury (Reviews)

Ondřej VODIČKA, *Exil českého a moravského duchovenstva za husitských válek*

ZDENĚK ŽALUD /169

I. STUDIE HISTORICKÉ
(HISTORICAL STUDIES)

Zobrazení domu v české středověké ikonografii

2. část – dům městský

MILOŠ DRDA

Abstract:

The second part of the paper about the look, construction and furnishing of houses and households, as the base of lives, in iconographic sources originating from the Middle Ages deals with higher social classes typical of towns. Iconographic sources comprise primarily book illuminations, board paintings and murals dating from the times after the first half of the 14th century when we can rely on more accurate representation of reality in the process of converting three-dimensional artifacts into two-dimensional ones. As regards chronology, the paper ends in the late Middle Ages and at the beginning of the early modern era in the 16th century. The paper is intended to complement the fragmental tangible sources and especially the archaeological ones of which usually only parts are found unless they are destroyed completely. That is why information from pictures is continuously confronted with information obtained from archaeological finds.

Key words:

house, household, a room with a fire pit, black kitchen, house core, shop window, balcony, bay window, yard balcony, roof covering

Nejstarším objektivním obrazovým zpravodajem o podobách, případně konstrukcích profánní, zejména obytné středověké architektury, ne snad s dokumentačním, však alespoň s realistickým pohledem, je *Velislavova bible*, jež vznikla v pražském prostředí ve 40. letech 14. století. Její objednatel, jakýsi Velislav, zobrazený na posledním foliantu, je ztotožňován s kanovníkem a notářem Jana Lucemburského i Karla IV. z let 1341–1354.¹ Starší umělecká díla sice mohou zobrazovat některé architektonické prvky, zejména oblouky, jako pozadí, nebo orámování výjevu, ale k vytyčenému tématu toho příliš neřeknou.² V iluminacích *Velislavovy bible* však nalezneme, i když v malém množství a někdy problematickém prostorovém vidění, pohledy zcela názorné. Kresby tohoto kodexu jsou sice jednoplánové, bez pozadí, přesto dokáží vyjádřit i slohovou příslušnost oděvů jednajících postav, či obklopující je architektury, případně všudypřítomných zbraní. V zásadě platí, že co je tradiční a staré, je také dobré a bohabojné, na rozdíl od výkřiků poslední módy, které pokud samy o sobě nejsou hříchem, zcela jistě s ním nějak souvisejí. Podle této zásady je jednajícím osobám iluminátory přidělován styl oblečení, bydlení i výzbroje.

V tomto smyslu je například dům starozákonního patriarchy Jáкова pojat jako románská kvádríková stavba se sdruženým oknem (**Obr. 2a**) a o pět foliantů dále postel s baldachýnem hříšně Putifarky jako dílo vyspělé gotiky (**Obr. 2c**).³ Záměrné propletení chronologie s etikou, které je pro tuto dobu charakteristické, však na rozdíl od starší ikonografie, neubírá na realizmu při pohledu na hmotnou skutečnost. Proto je za chronologický počátek této studie považováno autorem období těsně před polovinou 14. století, což se zhruba překrývá s počátky panování Karla IV.

I v konstrukci domu vyšší sociální úrovně, obvykle městského, případně v obytných prostorách feudálních opevněných sídel, hrálo podle ikonografických pramenů důležitou roli dřevo. Je pozoruhodné, jak často se setkáváme s roubenou valenou klenbou v tomto prostředí. Objevuje se ve 2. čtvrtině 14. století v již zmíněné *Velislavově bibli*⁴ na obráz-

1 *Velislavova bible picta*, faksimile. komentář Karel STEJSKAL, Praha 1970, s. 8.

2 Srov. Emma URBÁNKOVÁ – Karel STEJSKAL, *Pasionál Přemyslovny Kunhúty*, Praha 1975.

3 *Velislavova bible picta*, s. 14.

4 *Velislavova bible picta*, Národní knihovna ČR Praha, sig. XIII C 124, faksimile: Cimelia bohemia Vol. XII, Karel STEJSKAL ed., Praha 1970, fol. 19v.

ku, představujícím zkázu měst Sodomy a Gomory (**Obr. 1a**). Je roubena z kuláčů a prolomena pyramidovou sestavou větracích okének v systému 2/1, zaklenutých lomeným obloukem a zasahuje alespoň jednou třetinou výšky do podkroví.⁵ Princip je jasný. Lehčí teplý vzduch s kouřem uniká horním otvorem či otvory ven a čerstvý chladný, tedy těžší zvenku vniká spodními dovnitř.

Zajímavým detailem je určitá nepravidelnost v kladení vodorovných trámů klenby, která jistě není chybou iluminátora, jímž je na počátku kódexu hlavní mistr⁶, ale zřejmě odráží skutečnost.⁷ Dymná jizba již klenba skrývá, je patrná v plném, omítnutém průčelí, zhlaví střešních latí jsou kryta rovnými ostřešnicemi, překříženými do rohatin, za krytinu slouží ploché tašky, dnes zvané bobrovky, známě v reálu z řady lokalit. V jižních Čechách např. cihlářské pece stavební huti milevského kláštera ze 13. století,⁸ cihlářská pec z 2. poloviny 15. století v Táboře, zjištěná při vypuštění a sanaci vodní nádrže Jordán, založené roku 1492. Ve dvou cihlářských usedlostech levobřežního předměstí Sezimova Ústí se však nevyskytují.⁹ Ústečtí cihláři vyráběli před rokem 1420 jako střešní krytinu pouze prejzy a háky.

Zhruba stejně starý, případně o pár let starší je obrázek dymné jizby ve věži jindřichohradeckého hradu v rámci cyklu nástěnných maleb, znázorňujících *Legendu o sv. Jiří*. Celá dřevěná jizba s roubenou valenou klenbou je na fresce vysazena na konzolách před líc věže¹⁰ (**Obr. 12c**).

Po polovině 14. století předvádí roubenou valenou klenbu v sociálně vyšším prostředí českokrumlovský kreslený sborník legend *Liber*

5 Jiří ŠKABRADA, *Roubená klenba*, in: Milada Radová – Jiří Škabrada, *Příspěvky k poznání středověkého stavitelství*, Praha 1991, s. 23-75.

6 *Velislai biblia picta*, s. 14.

7 Podobného posunu podélného trámu na rozhraní svislé a klenuté části směrem dovnitř srubu u domu č. p. 55 v Českém Krumlově si všiml Jiří Škabrada ve své aspirantské práci *“Roubená klenba”*, in: *Příspěvky k poznání středověkého stavitelství*, a upozornil na něj.

8 Miloš DRDA, *Cihelna 13. století v Milevsku*, AH 8, 1983, s. 167-173.

9 Rudolf KRAJÍC, *Středověké cihlářství, Sezimovo Ústí – archeologie středověkého poddanského města*, České Budějovice–Tábor, 2008.

10 Laické pochybnosti o statické únosnosti takového řešení vyvrací Jiří ŠKABRADA, *Roubená klenba*, in: *Příspěvky k poznání středověkého stavitelství*, s. 57.

*depictus*¹¹, v jednom případě dokonce v domě královského správce (**Obr. 3a**). Zajímavou kombinaci valené klenby z kuláčů a roubených rohových spojů na rybinu ukazuje obrázek na fol. 94r v tomtéž rukopisu, který je zřejmě nejstarší „kresebnou dokumentací“ této zpevňovací tesařské techniky, v našem prostředí (**Obr. 3b**). Zdá se však, že tato iluminace ukazuje již překonanou fázi dymné jizby, neboť postrádá charakteristickou pyramidovou sestavu větracích okének v průčelí. Místo ní je v tomto místě prolomeno větší obloukovité okno s okenicí na kovaných závěsech.

Nicméně s klasickými dymnými jizbami se setkáváme i v ostatních, a to o něco mladších iluminovaných rukopisech dvorského iluminátorského okruhu. Rytířský román *Willehalm* Wolframa z Eschenbachu, z Vídeňské národní knihovny, nejstarší z rukopisů proslulé královské sbírky Václava IV., datovaný k roku 1387, ji ukazuje také v hradním prostředí (**Obr. 28a**).

Úplnou plejádu pohledů na roubenou valenou klenbu přináší nejobsaňlejší kodex královské bibliofilské sbírky *Bible Václava IV.*¹², z devadesátých let 14. století,¹³ dnes opět ve sbírkách Vídeňské národní knihovny. Ve shodě s výše jmenovanými rukopisy ukazuje ve většině případů neomítnuté čelo roubené valené klenby v průčelí domu, a to převážně v patře. Cimbuří městské fortifikace je na obrázcích znázorněno obvykle v nižší výškové úrovni (**Obr. 13**). Méně často je v králově bibli prezentováno omítnuté čelo valeného roubení, a jak ukazuje řada stavebně historických průzkumů v památkových zónách měst, i obezděné s přiznaným obloukem klenby v nice, zajišťující o něco větší přístup světla do srubu. Dymnou jizbu pak prozrazuje pyramidová sestava větracích okének systému 3/1, z nichž vrcholové okno bývá kruhové. Bezpečně přízemních umístění dymné jizby je v *Bibli Václava IV.* výrazně méně (**Obr. 13a**).

Zcela výjimečně působí iluminace na fol. 170r druhého svazku, který předvádí dvě roubené klenby v jednom podlaží vedle sebe a pro změnu v jiném domě dvě roubené klenby nad sebou (**Obr. 21a**) Je otázkou, zda

11 *Krumauer Bildercodex*, Österreichische Nationalbibliothek Wien, Codex 370, faksimile: *Codices selecti*, Vol. XIII Francisco Sauer, Josepho Stummvoll eds., Graz 1967, fol. 28v.

12 *Wenzelsbiebel*, Österreichische Nationalbibliothek Wien, Codex Vindobonensis 2759–2764, Faksimile: *Codices selecti LXXX*, Graz 1988.

13 Josef KRÁSA, *Iluminované rukopisy Václava IV.*, Praha 1974, s. 130–190.

tato podoba domovního průčelí, jež by samozřejmě mělo odrážet dispozici uvnitř domu, odráží také realitu. Zmíněná iluminace však patří mezi několik obrázků v této části bible, které na rozdíl od většiny předcházejících zobrazují poměrně realisticky dispozici města včetně řadové zástavby s uličními frontami a nejen shluk domů s náměstím uprostřed. Z toho důvodu bych se přikláněl k možnosti odrazu reality, byť asi ve výjimečném případě, daném specifickou, snad rodinnou situací.

Podle zaklenutí zbytků arkády signalizující roubenou valenou klenbu v domě č. p. 555 v Celetné ulici na Starém městě v Praze není vyloučeno, že podobná dvojice obezděných zaklenutých srubů byla i tam.¹⁴ Na *Wernerově rytině* Havelského trhu v Praze z konce 18. století je zachycen širší dům, sice krytý dvěma sedlovými střechami vedle sebe, ale jeho průčelí ukazuje dokonce tři obloukové niky, prozrazující zřejmě tři dřevěné klenuté místnosti v prvním patře, také vedle sebe.¹⁵

Oproti venkovskému prostředí je čelo roubené klenby vždy zasazeno do omítané plné stěny, nad níž se zdvihá plný, omítnutý štít (**Obr. 13g**). Prázdný štít nad klenbou městského prostředí patrně již na konci 14. století nezná. Namísto toho je roubená klenba kombinována s různými prvky zděné architektury. Také ve Václavově bibli lze nalézt obrázek vysazení klenutého srubu na krakorce před okapovou stěnu domu, také již omítnutého, ale opět se třemi větracími otvory, (**Obr. 13c**).

Ojedinělý pohled do interiéru dymné jizby nabízí obrázek opékání jehněte k svátku Pessah, vzpomínce na Mojžíšovo vyvedení Židů z egyptského otroctví. Na rožni opřeném špicí o jakousi cihlu je opékáno jehně. Ohniště je pouze na zemi bez jakéhokoli soklu. Jeden mladší muž otáčí rožněm, opatřeným klikou. Starší muž snad hlídá var tekuté části potravy v keramickém hrnci, přistaveném k plameni z druhé strany. Ve druhém plánu obrazu již rodina sedí u stolu a pečené jehně pojídá. Iluminátorovi šlo sice o jistou časovou následnost, která však nebrání tomu, abychom za inspiraci k tomuto výjevu považovali interiér dymné jizby, kde topeniště, ať už otevřené ohniště nebo pec, případně kombinace obojího a stůl, kde se rodina shromažďovala k jídlu a nejen k němu, byly vedle sebe v jednom, značně zakouřeném prostoru, tedy dymné jizbě. Tuto domněnku

14 Jiří ŠKABRADA, *Roubená klenba*, in: Příspěvky k poznání středověkého stavitelství, s. 32.

15 *Tamtéž*.

podporuje i jednoduchost lavice, na níž večeřící sedí, pouze se začepovanými, mírně prohnutými nohami a bez okras, jež by stejně pod nánosem spločin otevřeného ohniště byly málo viditelné (**Obr. 24b**).

Přesto v tomtéž rukopisu nalézáme kresby nábytku zdobeného řezbou. Nejčastějším prvkem jsou prosté či trojlísté oblouky na podstavcích lavic nebo prořezávané opěradlo (**Obr. 25b, c; Obr. 26a, c**). Postupné opouštění negativního názoru na zdobnost nábytku na některých iluminacích patrně signalisuje v této době již probíhající přeměnu některých dymných jizeb na nezakouřené světnice, přeměnu, trvající i v tomto sociálně vyšším prostředí nejen roky, ale patrně celá desetiletí.

Zajímavou postavou evropského malířství na přelomu 14. a 15. století, silně ovlivněnou právě iluminátory *Bible Václava IV.*, byl v letech 1393–1407 Venceslaus de Boemia, dvorní malíř tridentského biskupa moravského původu Jiřího z Lichtenštejna. Umělec, který získal své školení zřejmě v okruhu mistra Theodorika v 80. letech 14. století, vytvořil ve věži Aquila tridentského hradu Buonconsiglio monumentální *Cyklus měsíců* (**Obr. 31**). Tyto fresky ukazují tradiční zemědělské práce v průběhu roku, ale i život šlechty a také městské prostředí.¹⁶

Také mistr Václav namaloval ve svém měsíčním cyklu dymnou jizbu v sociálně vyšším prostředí se zachycenou fortifikací. Zřetelně je patrná na fresce měsíce června. Roubení sice není vidět, neboť je omítnuto, ale dobře rozeznatelný je klenební oblouk venkovní niky i pyramidová sestava větracích okének. Ještě na jiném místě, obrazu června a také na obrazu května je tato konstrukce pravděpodobná, ale s jistotou se k ní vyjádřit nelze.¹⁷

16 V *Dějinách českého výtvarného umění I/1*, s. 352 se o mistru Václavovi krátce zmiňuje Karel Stejskal. Otázka dvou mistrů Václavů v jižním Tyrolsku, již K. Stejskal zastává, není předmětem této práce. Podrobně hodnotí tuto postavu a její dílo již ve své diplomové práci *Mistr Václav z Tridentu a vliv českého nástěnného malířství v oblasti Trentina kolem roku 1400*, Romana Chalupná, zejména pak TÁŽ, *Mistr Václav, český malíř v jižním Tyrolsku*, in: *Obrazy uctívané, obdivované a interpretované*, Sborník k 60. narozeninám prof. Jana Royta, Praha 2015, s. 256–277.

17 Obrazky byly přežaty z internetové stránky “Maestro Venceslaus, Il ciclo dei mesi” a ve dvou výše jmenovaných případech nebyly fotografie zcela zřetelné. Jeden případ roubené valené klenby na fresce měsíce června je však nepopíratelný. Otázkou však je, zda můžeme ve vyšším sociálním prostředí renesanční Itálie považovat tento výjev za odraz reality nebo za vliv Bible Václava IV. Osobně bych se přikláněl spíše k možnosti druhé.

Poněkud zvláštním způsobem ukazuje dymné jizby *Boskovická bible* z období kolem roku 1415. Na foliantu s obrázkem Hospodina, hovořícího na Sinaji k Mojžíšovi, je podobně jako v *Bibli Konráda z Vechty*, fortifikační zeď v kurtinách nahrazena zděnými domy se stupňovitými štíty. Oproti o málo starší *Konrádově antverpské bibli*, kde jsou štíty těchto „kurtinových“ domů vybaveny úzkými štěrbinovými okny a střílnami, jsou v *bibli Boskovické* patrna omítnutá čela roubených valených kleneb s pyramidovou sestavou větracích okének, systému 3/1, což jistě neodpovídá obranné strategii měst druhé dekády 15. století. Takové průčelí by cílená dělostřelecká palba oblehatele snadno prolomila a fortifikace by se záhy stala neobhajitelnou.

Naposledy se dymná jizba, prezentovaná roubenou valenou klenbou masivně vyskytuje v českém souboru ilustrací k překladu *Mandevilova cestopisu od Vavřince z Březové*. Rukopis obsahující čtrnáct foliantů¹⁸, oboustranně malovaných, což představuje ilustrace asi k počáteční desetině Vavřincova textu, je majetkem Britské knihovny v Londýně. V tomto útlém svazku je čelo roubené dymné jizby s přiznaným zaklenutím a pyramidovou sestavou větracích okének v systému 3/2, výjimečně 3/1, namalováno minimálně desetkrát. Samotné roubení je pak překryto omítkou. Zda hliněnou, či vápennou obrázek neprozrazuje. Na síle omítky, případně obezdění¹⁹ pak závisí, zda je klenutí na průčelí viditelné nebo je celé čelo roubení, včetně přesahujících zhlaví bočních trámů zakryto a srovnáno.

V *Mandevilových cestách* je obvyklé, že je roubená klenba dymné jizby kombinována s kamenicky členěným oknem, kamenným štítem, či je nad ní vystavěno zděné patro. Také čelo roubené klenby může být jak ve štítové, tak v okapové stěně. Dokonce není výjimkou, když je v bočním přístavku vyššího domu. Pak se naskýtá otázka, která z obou částí domu je ve skutečnosti starší a která je přístavěna. Zdá se, že roubená konstrukce mohla tvořit starší jádro domovní dispozice postupně dostavované či kombinované s nespalným materiálem. Jedna iluminace dokonce ukazuje kombinaci obou směrů orientace roubené jizby v různých podlažích

18 *The Travels of Sir John Mandeville*, faksimile: A Manuscript in the British Library, Josef Krása ed., New York 1983.

19 Obezdní je pravděpodobnější, neboť na všech těchto obrázcích je výrazně zachycena oblouková nika slepé arkády.

jednoho objektu (**Obr. 33e**). Nejobvyklejší tvar okének je úzký s obloukovým záklenkem, horní okénka jsou zásadně kruhová. Tyto iluminace dokládají, že roubené místnosti byly v českých městech 14. a přelomu 14. a 15. století naprosto běžné. Termoizolační vlastnosti dřeva byly zřejmě v obytných prostorech bez ohledu na sociální úroveň vlastníka po dlouhou dobu nenahraditelné.

Dobře známé jsou i některé pozůstatky těchto vložených klenutých srubů ve zříceninách hradů ve formě negativních otisků kulatiny, které se zachovaly v kamenném plášti stavby. Královský hrad **Bezděz (Obr. 46)**, postavený mezi lety 1264 a 1278, je má dokonce na čtyřech místech, v každém ze čtyř paláců a ve všech těchto obytných jednotkách podle téhož schématu, obdobného trojdílnému domu lidovému. Síň, na jedné straně vsazený obytný srub, na druhé straně komora.²⁰ Zachovány jsou však i na řadě dalších hradů a tvrzí. Mají je třeba západočeský **Kašperk (Obr. 47)** a **Radyně (Obr. 48b)** také tvrz **Čachrov** na Klatovsku, nebo **Dražice** na Mladoboleslavsku. Dobře zachované otisky roubené kulatiny jsou v **Borotíně** na Táborsku (**Obr. 48a**).

Roubená dymná jizba byla jakousi univerzální obytnou místností, která sloužila k běžnému obývání, domácím pracem, ale i k přípravě stravy, případně i ke spaní. Ikonografické prameny přelomu 14. a 15. století však ukazují počátky určité specializace obytných prostor v tomto sociálně silnějším prostředí. Začíná se oddělovat či osamostatňovat místnost určená výhradně k tepelné přípravě potravy, černá kuchyně od místnosti obytné. Není vyloučeno, že tento vývoj je od samého počátku dvojkolejný.

V *Usuardově martyrologiu (Obr. 32a)*, i v o něco mladších iluminacích k *Mandevillovým cestám (Obr. 34a, b)*, tedy k jejich Vavřincově překladu, se objevuje samostatně stojící objekt černé kuchyně s charakteristickou jehlanovitou střechou s komínovým otvorem na vrcholu. Ta jako celek hrála roli obřího dymníku nad celým kuchyňským prostorem, v němž se pracovalo s otevřeným ohněm. Zdá se, že také malíři odlišovali tuto dymníkovou střechu nad černou kuchyní od prostého komínu, odvádějícího kouř z kamen, či krbu, což je ostatně vyjádřeno na karlstějenském

20 Dobroslava MENCLOVÁ, *České hrady 1*, Praha 1972, s. 227-244; Jiří ŠKABRA-DA, *Roubená klenba ve vývoji středověkých obytných staveb (Vesnické stavitelství jako od- kaz a pramen poznání)*, kandid. disert. práce na fakultě architektury ČVUT Praha, 1973, s. 55.

fresce z počátku 2. poloviny 14. století, kde krb končí nad střechou prostým komínem (**Obr. 12a**). Oba typy kouřovodů se obvykle nevyskytují na téže iluminaci vedle sebe. To se podařilo nalézt pouze v Jenském kodexu z přelomu 15. a 16. století (**Obr. 43d**). Dymníková střecha, či jehlanovitý komín nad černou kuchyní se v ikonografii jeví jako evidentně mladší.

Naprostou převahu kónických, dolů se rozšiřujících komínů, a to nad domovními jádry, i samostatnými objekty černých kuchyní pražských domů ukazuje *Kozlova a Peterleho veduta Prahy z roku 1562*. Prostých komínů je zde minimálně, přestože kachlová kamna jsou v městském prostředí již naprosto běžná. Jejich kouřovod je však už zřejmě napojen do hlavního kouřovodu nad černou kuchyní.

Podobné stavby ukazuje v prostředí hradů vojenský teoretický rukopis *Bellifortis* od Konráda Kyesera²¹ (**Obr. 28b, c**), který byl dokončen na dvoře Václava IV. roku 1405. A opět se ocitáme v době velkých změn na přelomu 14. a 15. století, kdy je dymná jizba postupně nahrazována světnicí na jedné straně a černou kuchyní na straně druhé. Jedině tak se mohlo stát, že se černá kuchyně s jehlanovitým komínem–střechou setkává na jednom obrázku hradu v *Bellifortis* s dymnou jizbou (**Obr. 29b**). Druhý z hradů sice ukazuje ještě trojdílné sestavy okének, ale snad jde už o fázi pokročilejší (**Obr. 29c**)

Jestliže v *Bellifortis* jde o hrady smyšlené, máme stejný typ černých kuchyní zachycen i na kresbě reálného *Křivoklátu*²² (**Obr. 29a**). V České republice se tento typ černé kuchyně zachoval i v reálném prostředí hradu *Roupova* (**Obr. 56, 57, 58**), stejně tak jako na mnoha dalších hradních stavbách Evropy, např. v papežském paláci v *Avignonu* (**Obr. 60**) či na dolnorakouském hradu *Weiteneg* (**Obr. 59**).²³ Na větších hradech se dokonce setkáváme se dvěma takovými kuchyněmi, z nichž jedna vařila pro hradního pána a jeho rodinu, případně pro výše postavené dvořany, druhá pak pro čeleď a posádku hradu. Některé hrady si vytvořily

21 Konrad KYESER aus Eichstätt, *Bellifortis*, faksimile: Götz Quarg ed. Verlag des Vereins Deutscher Ingenieure, Düsseldorf 1967.

22 Dvojice hradních kuchyní v hospodářském křídle Dolního hradu na Křivoklátě, Anonymní kresba hradu z roku 1643, Národní archiv, Česká dvorská komora, karton 642, převzato z: Irena KORBELÁŘOVÁ – Michal ZEZULA eds., *S knížaty u stolu*, Ostrava–Ratibor 2018.

23 *Tamtéž*, s. 138,146.

i speciální kuchyňské dvory, či okrsky, kde vedle vlastní kuchyně byla i další speciální pracoviště nebo skladovací prostory, jako pekárna, vodní nádrž, rybí sádka a podobně.²⁴

Druhý typ černé kuchyně je umístěn v zadní části síně. V ikonografii se obvykle projevuje komínem nad středním traktem domu. Ten odvádí kouř nejen z vlastního kuchyňského topeniště, ale, jak už bylo řečeno, i z pece či kamen ve světnici, původně dymné jizbě. Světnice již není zakouřená a nemusí mít tudíž důmyslnou sestavu větracích okének k odvodu kouře a přívodu čerstvého vzduchu, byť stopy po nich se v řadě staveb zachovaly dodnes.

To samozřejmě neznamená, že výše načrtnuté změny musely probíhat ve stejném sledu a že zavedením novoty černé kuchyně okamžitě dymná jizba s charakteristickou roubenou valenou klenbou nebo i plochostropá zaniká. Krásným příkladem je právě zmiňovaná ikonografie.

Obraťme však pozornost k jinému typu pramenů, tentokrát ryze hmotné povahy. Období, o němž hovoříme, je chronologicky současné s tzv. zánikovým horizontem **Sezimova Ústí**, tedy asi poslední třetinou 14. a prvními dvěma dekadami 15. století této jihočeské lokality. Shodou okolností můžeme výsledky výše zmíněné dvojkolejnosti specializace obytných místností středověkého domu vidět na dvou sousedících usedlostech levobřežního předměstí č. XIII (**Obr. 50, 51**) a XIV (**Obr. 52, 53**).²⁵ V hrncířské usedlosti č. XIII byl kuchyňský objekt postaven mimo trojdílné jádro domu,²⁶ severně od zadní nepodsklepené komory. Jeho severní a východní, patrně dřevěná stěna spočívala na kamenné podezdívce. Západní stěna byla proutěná a téměř se dotýkala roubení studny, vyhloubené v rohu dvorka, jenž byl sevřen právě touto kuchyní a výrobní hrncířskou halou. Pokud si přimyslíme v proutěné západní stěně okno,

24 *Tamtéž*, s. 135.

25 Miroslav RICHTER – Rudolf KRAJÍC, *Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 2. Levobřežní předměstí – archeologický výzkum 1962–1988*, Praha–Sezimovo Ústí–Tábor, 2001, s. 74–83.

26 Před zánikem usedlosti na jaře v roce 1420 byla sice tato kuchyně již určitě obestavěna průjezdnou halou, ale stratigrafie v těchto místech není tak výmluvná, aby nás ujistila, že obě konstrukce vznikly najednou. A je to právě dobová ikonografie domu, která nadhazuje tuto myšlenku k úvaze. Černá kuchyně usedlosti XIII mohla být postavena tak, jak to ukazuje řada výše zmíněných ikonografických vyobrazení, tedy jako samostatný objekt vedle trojdílného domu.

keré bylo velmi pravděpodobné, mohla by tato situace sloužit za vzor k iluminaci v *Hausbuchu z Wolfegu* (Obr. 55), nakreslené po roce 1480. K úplně shodě by už scházela jen kladka s provazem a vědrem, kterým hospodyně či děvečka z okna čerpá vodu.

Cítíme, myslím, oprávněnou domněnku, že stopy po dymné jizbě v průčelní místnosti trojdílného jádra domu nebyly po stavbě černé kuchyně mimo toto jádro, ať už jako součásti průjezdní haly, tedy severního traktu domu nebo jako samostatné stavby severně od domovního jádra, nějakou rozsáhlejší stavební úpravou smazány. Prozrazuje je rozšířený půdorys průčelní místnosti, tedy původně dymné jizby, který byl nutný, aby se poměrně vysoká valená roubená klenba vešla pod plynulý plášť střechy nad celým trojdílným jádrem.²⁷ Zda ovšem byl zcela opuštěn dymný provoz této průčelní místnosti před rokem 1420, kdy sami Ústečtí zapálili své město, aby se nemohlo stát základnou pro nepřátelský úder, se asi nikdy nedozvíme.

Hlavní obytná místnost by měla být vytopitelná, což mohlo být praktickováno v zásadě třemi způsoby. 1) Dymný provoz byl zachován a na situaci se oproti době před stavbou černé kuchyně mimo jádro domu v zásadě nic nezměnilo. 2) Dymný provoz byl zrušen, což by znamenalo zavedení nepřímého vytápění pomocí otevřeného ohniště nebo pece. 3) Teoreticky by mohla připadat v úvahu i kamna, doložená jako výrobek na vedlejší parcele, tedy v největší hrnčířské usedlosti č. XII. Topeniště by pak muselo být, stejně jako v řeznicko-koželužské usedlosti č. XIV, v síni uprostřed jádra domu. Vzhledem k tomu, že v hrnčířské usedlosti č. XIII byla celá tato místnost podsklepena a po ničivém požáru z března 1420 do sklepení destruována, nemusely se stopy po topeništi v rámci silné požárové vrstvy, která sklepní prostor vyplňovala, zachovat nebo nemusely být rozpoznány. Toto konstatování samozřejmě neplatí pro teoretickou třetí možnost, protože zbytky kamen by v rámci požárové vrstvy, na rozdíl od zbytků pece, rozhodně nebyly přehlédnuty.

Hned vedlejší řeznicko-koželužská usedlost č. XIV je vybavena černou kuchyní druhého typu, a to v zadní části síně. Nic nevádí, že podlaha vedlejších podsklepených místností měla výrazně větší výšku, a muselo se tudíž při vstupu do černé kuchyně nejdříve po několika schodech nahoru

27 Srov. Jiří ŠKABRADA, *Poznámky k pokračujícímu průzkumu domu čp. 2 v Lučici (Ke vzniku středověkého domu s trojdílným půdorysem)*, AH 12, 1987, s. 203-214.

a poté opět dolů. Také pec nebyla umístěna v optimální poloze, tedy směrem k průčelním přízemním prostorům, které byly s největší pravděpodobností obytné a bylo je tudíž třeba alespoň po část roku vytápět. Ovšem vývoj neprobíhá přímočaře a „metoda“ pokus – omyl – pokus v něm má své pevné místo.

Situaci v usedlosti č. XIII v Sezimově Ústí dobře doplňuje také obrázek z počátku 15. století v *Usuardově martyrologiu*, dalším iluminovaném rukopisu dvorského uměleckého okruhu kolem Václava IV., dokončeném před rokem 1410. Iluminace představuje medailon věnovaný zakladateli několika francouzských klášterů, opatu *sv. Filibertovi* na fol. 82v. Je zde znázorněna církevní stavba, kterou by měl být klášter v Noirmoutier ze 7. století n. l. na ostrově u atlantického pobřeží Francie. Obrázek však spíše připomíná faru u kostela. Co je podstatné, že znázorňuje typickou dymnou jizbu, za níž se zdvihá dymníková střecha samostatně stojící černé kuchyně (**Obr. 32a**).

Zvláštní postavení mezi typy černých kuchyní zaujímá kuchyně arkýřová, kterou ikonograficky dokládá pouze jediná iluminace z *Mandevillových cest* (**Obr. 34d, e**). Na zmíněném obrázku, který ve své horní části představuje francouzského krále, ve spodní římského císaře, jsou těmito kuchyňskými arkýři vybaveny minimálně dva domy. Jeden z nich dokonce dvěma. U třetího domu není kuchyňský arkýř přesvědčivý. Nejreálněji vypadá tato černá kuchyně na domě ve spodní části iluminace, kde je umístěna ve středním traktu prvního patra. Na druhém domě jsou dva kuchyňské arkýře usazeny na dvou nárožích okapové strany domu a na téže straně mezi nimi je oblouková nika s pyramidovou sestavou větracích okének, signalizující dymnou jizbu. Opět doklad „historického okamžiku“ počátku dělení dymné jizby na světnici a černou kuchyni v sociálně silnějším, městském prostředí.

Přestože na první pohled vypadají tyto kuchyňské arkýře snad i podivně, zachoval se podobný, byť mladší, barokní, na domě **čp. 93 v Křížové ulici v Táboře** (**Obr. 64c**) a není pravděpodobné, že by tento objekt byl jediný. Dnes je bohužel dům čp. 93 po nepříliš citlivé rekonstrukci. Jeho původní stav zachycují realistické, až by se dalo říci, že dokumentační kresby *Jindřicha Bubeníčka* kolem roku 1915 (**Obr. 62a**) a *Karla Votlučky* z r. 1962 (**Obr. 62b**) i autorovy fotografie přímo z doby poslední rekonstrukce, kdy se část kuchyňského arkýře zřítily (**Obr. 64a, b**). Snad i v tomto případě, stejně jako v případě budování kuchyně jakožto

samostatně stojícího objektu, hrály hlavní roli strach z otevřeného ohně a maximální snaha izolovat ho co nejdál od spalných materiálů, nacházejících se v domě, to znamená od dřevěné a textilní výbavy domácnosti, šindelové nebo doškové střechy a ostatních hořlavých materiálů, spojených s bydlením. Otázkou je, zda tento postup měl opravdu praktický význam.

Dymníkový tvar střechy, včetně širší komínové hlavice na vrcholu, má i jeden z domů, nejspíše věžových, významné umělecké památky české reformace, která dávno opustila svůj počáteční odpor k výtvarnému umění *Antithesis Christi et Antichristi*, známější pod názvem *Jenský kódex* (Obr. 43d), ze sbírek Národního muzea v Praze. Kuchyně by musela být ovšem v posledním patře, přímo pod dymníkovou střechou. Umělec-ky vysoce hodnocený rukopis²⁸, jehož iluminace pocházejí z dílny *Janíčka Zmlělého z Písku* a byly vytvořeny kolem roku 1500, ovšem po technicko dokumentační stránce poněkud zaostává za ostatními dobovými malířskými projevy, které perspektivní zobrazení zvládají výrazně lépe. Určité potíže mu dělá prostorové zobrazení reality, třeba nasazení arkýře na stěnu domu nebo pohled na okna na jedné ploše nad sebou, kdy jedno z nich je nahlíženo více zprava a druhé více zleva.

Roubená jizba s valenou klenbou není rozhodně jediným dřevěným prvkem, který se vyskytuje na zobrazeních obydlí vyššího sociálního prostředí v české středověké ikonografii. Poměrně často ukazují ikonografické prameny také dřevěná schodiště. Zejména *Liber depictus* jimi nešetří. Jde většinou o jednotlivá ramena, často venkovní, na nichž lze rozeznat schodnici se stupni, podle etnografických paralel patrně jednoduchými, trojúhelného profilu. (Obr. 7) Nad schody se také objevuje madlo zábradlí.

O existenci jednoduchých žebříků z trámků s vyřezanými stupni patrně nelze pochybovat. Otázkou je, zda je můžeme považovat za skutečný přístup na pavlač, jak ukazují některé z obrázků v *Liber depictus*, (Obr. 7b, d) nebo spíše za výtvarnou zkratku, kterou chtěl iluminátor naznačit patrovou nebo vícepodlažní městskou stavbu.

Ani na lomenici bychom neměli zapomenout. Nebývá tak složitá, jako u lidových, už novověkých domů. Má většinou dvě pole z klasovitě

28 *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, Praha 1984 s. 609; Josef KRÁSA, *České iluminované rukopisy 13.–16. století*, Praha 1990, s. 362; *Pozdně gotické umění v Čechách 1471–1526*, Praha 1978, s. 437.

šikmých prken, oddělených vertikální lištou. Ostřešnice, skrývající zhlaví střešních latí, bývají prořezávané a na vrcholu štítu se kříží do rohatin (**Obr. 4b, 6b**). Jejich alternativou na vrcholu štítu bývají obvykle makovice.

Typickým rysem městského prostředí je snaha o rozšíření obytného, či hospodářského prostoru domu, a pokud to nelze ve zcela zastavěném přízemí, tedy alespoň v nadpodlaží. Patra jsou rozšiřována do ulice a podle míry rozšíření podpírána dřevěnými i kamennými tesanými sloupy, případně šikmo do zdi zakotvenými podpůrnými trámy. *Velislavova bible* takové rozšíření nadpodlaží dosud nezná, ale o něco mladší *Liber depictus*, ho sice dosud nesměle, ale zřetelně ukazuje v *Legendě o sv. Kryštofovi* (**Obr. 4f**). Dům je sice poněkud atypický, s plochou střechou, či možná pultovou²⁹, ale výrazně přesahující patro je podepřeno šikmými trámy.

Specifickým druhem tohoto rozšíření jsou balkony a v případě přestřešení arkýře. Blíže ke komunikačnímu využití mají pavlače. Ty spočívaly obvykle na sloupech. Mohly být otevřené s dřevěným vyřezávaným zábradlím, ale i plně se stěnou prolomenou okénky. Přístupné byly obvykle vně po vysutém dřevěném schodišti se zábradlím. Jejich komunikačnímu účelu odpovídalo umístění podle delší okapové stěny. Zda byly přestřešeny jedním z plášťů sedlové střechy, či samostatnou pultovou stříškou přisazenou ke zdi, není vždy zcela jasné. Zálibu v nich má především *Liber depictus* (**Obr. 7**).

Na sloupech někdy spočívá i více rozšířené patro, vytvářející loubí na straně domu, případně větší arkýř. (**Obr. 6d, e**). Mírně rozšířená patra na straně štítové i okapové tyto podpěry většinou nepoužívají. Arkýře mohly být vysazeny také na krakorcích nebo vyčnívajících dřevěných trámčích (**Obr. 6f**). Někdy však tyto podpůrné články chybí. Iluminace předvádějí i verandy prolomené přímo ze střechy (**Obr. 3b, i; Obr. 4d**).

Podstatně více dokladů o tomto zvyku přináší *Bible Václava IV.*, a to od mírného, sotva znatelného rozšíření, odsazeného pouze úzkým fabionem (**Obr. 18a**), přes výrazné vysunutí do jedné i obou stran, někdy dokonce přes městskou hradební zeď, až po vysazení takřka samostatného objektu, podepřeného buď sloupy nebo prohnutými trámy (**Obr. 18d, h**). Některé z těchto staveb lze považovat za zděné, či alespoň omítnuté

29 S prostorovým vyjádřením v některých případech iluminátoři kodexu docela zápasili.

(Obr 18a, b, e, f), jiné prozrazují spíše dřevěnou konstrukci (Obr. 18d, h). Na městské scenerie bohaté *Mandevillovy cesty*, přibližně o čtvrtstoleť mladší než královská bible, již předvádějí ustálenou formu tohoto agresivního rozšiřování vyšších podlaží s podloubím na průčelní straně domů, evidentně kolem náměstí. Téměř „dokumentační“ kvalitu pavlače můžeme spatřit na obrázku Pokoušení Krista Dáblem v *Českém Novém zákoně* (Obr. 39a).

V prostoru vymezeném městskými zdmi postupně vítězí materiál nespalný. Neomítnuté zdi některých domů jsou postaveny buď z cihel nebo do kvádrů tesaného kamene (Obr. 3a, b; 13a, d). Omítané stavby jsou však, alespoň podle ikonografických pramenů, již v převaze (Obr. 3c, h; Obr. 6a, d).

Jiným způsobem zvětšování užitné plochy domů byl zřejmě od konce 15. století další růst jejich výšky. Na několika pozdně gotických deskových obrazech, *Zvěstování Panny Marie* a *Narození Páně, oltáře křivoklátského* a *oltáře Křižovnického klášteřa*, od mistra budňanského oltáře (oba kolem roku 1490, Obr. 43a), a *Kristus před Kaifášem z oltáře Litoměřického* (po roce 1500, Obr. 44a) se objevují určité shodné rysy. Domy jsou viditelné v okenních, či dveřních průhledech jinak interiérových scén, či v úzkém prostoru uličky. Oproti starším ikonografickým příkladům jsou vyšší, dvoupátrové až třípatrové.

Půdorysy zobrazovaných domů bývají zřetelně čitelné většinou až od konce 14. století, kdy začíná některými obrazy více méně intuitivně prostupovat iluze trojrozměrného prostoru. V té době se mezi italskými výtvarníky ve Florencii schyluje i k teoretickému formulování principu lineární perspektivy³⁰. Starší ikonografická díla se obvykle spokojovala s ryze plošným zobrazením a se zachycením prostoru si příliš starostí nečinila. Náznaky uvědomování si trojrozměrného prostoru a snaha, být zpočátku nepříliš úspěšná, o jeho plošné zachycení se začínají objevovat již v českokrumlovském *Liber depictus*. Značnou půdorysnou variabilitu nabízí však teprve *Bible Vaclava IV.*

V prostoru vymezeném městskými zdmi postupně vítězí materiál nespalný. Neomítnuté zdi některých domů jsou postaveny buď z cihel nebo do kvádrů tesaného kamene (Obr. 3a, b; 13a, d). Omítané stavby jsou však, alespoň podle ikonografických pramenů, již v převaze (Obr. 3c, h; Obr. 6a, d).

30 Alison COLEOVÁ, *Perspektiva*, Praha–Bratislava 1995.

Základním půdorysným obrazcem domu je pochopitelně obdélník, což vyplývá ze řazení obytných i neobytných prostor z hlediska průčelí za sebou, případně vedle sebe. Je doložen i půdorys hákový („L“), někdy s variantami, obohacenými o další menší přístavky a dva, obvykle obdélné půdorysy, uzavírající mezi sebou prostor dvora přístupného branou. Vedle půdorysu ve tvaru písmene „L“, který v *Bibli Václava IV.* rozhodně není výjimečný, ukazuje tento několikasvazkový rukopis (**Obr. 15 d**) i dispoziice složitější, jež bychom mohli označit písmenem „F“, či „Z“. Taková dispoziční řešení však v mladším *Mandevillovi* ani dalších mladších uměleckých dílech opět nenajdeme.

Fasáda domů bývá hladká i členěná římsami. Nejčastěji se opakujícím výzdobným prvkem je cimbuří a obloučkový vlys (**Obr. 3d, e, j**). Korunní římsa s cimbuřím kryje někdy nasazení valbové i sedlové střechy na všechny stěny domu (**Obr. 13e**). Jindy přechází cimbuří z okapové římsy na okraje štítu (**Obr. 13j**). Kromě takto utvářeného štítu, jehož boky jsou lemovány cimbuřím, jinak řečeno, střecha je do prstence cimbuří jakoby vsazena, je poměrně častý štít stupňovitý, ale i prostý trojúhelný (**Obr. 13b, g**). Nejčastějším typem střechy je sedlová. Ani pultová a valbová střecha však nejsou zcela výjimečné (**Obr. 5 b, c, f; Obr. 6a, j, g**). Na věžových typech domů se však objeví i kupole, dlátka, střecha stanová, snad i kuželová a střecha téměř plochá s velice malým spádem (**Obr. 2a; 13k**). Bývají napojeny buď přímo na okapové stěny a štít nebo s mírným přesahem. Zdobnější typy štítů naopak překrývají bok střechy.

Poměrně často se setkáváme v *Bibli Václava IV.* s neřímsovým ukončením okapové i štítové stěny v podobě cimbuří (**Obr. 13b**). Řada čtyřúhelných otvorů pod střechou mohla zajišťovat větrání půdního prostoru, ale domnívám se, že nelze vyloučit ani smysl fortifikační, dokonce bych tento považoval za prvotní.

Stavebně technicky nejde o nic jiného, než o cimbuří kolem posledního podlaží objektu, které bylo současně, či následně překryto střechou. Ovšem otázka současnosti, či následnosti není vůbec jednoduchá a její řešení je ryze individuální. Tytéž architektonické prvky se mohou objevit nejen v ikonografii domů, ale i hradů, či tvrzí, či jiných objektů fortifikačních. I z toho důvodu si myslím, že jejich prvotní význam byl obranný. A doloženy jsou nejen v ikonografii, ale i v reálu. Je však pozoruhodné, že se je téměř nepodařilo vystopovat v reálných stavbách domácího českého prostředí, když o ně není nouze třeba na Balkánu, či v alpských zemích.

Řada hradů v Srbsku, Chorvatsku, Rakousku, Švýcarsku a jinde v Evropě ukazuje takovéto podstřešní cimbuří, které jakoby o sobě chtělo tvrdit, že právě ono sloužilo za vzor iluminátorům dvorského okruhu Václava IV. Jako příklad lze uvést hrad Golubac u Černých vrat na Dunaji nebo Castello di Montebello v Bellunzoně ve Švýcarsku (**Obr. 65**).

Důležitou součástí domu jsou pochopitelně komíny, odvádějící kouř z topenišť, sloužících v chladných měsících k ohřevu obytného prostoru, celoročně pak k tepelné přípravě stravy. Zdůrazňuji tuto samozřejmou skutečnost především proto, že původně jedno topeniště, k oběma účelům se právě někdy na konci 14. století, možná o něco dříve³¹ dělí ve dvě, což je začátek konce dymné jizby v městském prostředí. Ani *Velislavova bible* ani *Liber depictus* komíny ještě neznají. Krb s komínem na střeše se objevuje, snad jako první, na *karlštejské fresce sv. Václava* (**Obr. 12a**), připravujícího hostie, tedy kolem roku 1360, avšak v prostředí vladaře, i když před půltisíciletím. Další výskyt na několika místech svých iluminací nám nabízí *Bible Václava IV.* Její komíny jsou hranolovité, válcovité, někdy ve hlavě výrazně rozšířené. Jsou zasazeny buď do střešního pláště nebo přisazeny ke stěně domu (**Obr. 16b, d, e**).

V úžlabích řadových městských domů bývají přesahující okapové žlaby (**Obr. 5c**) už v *Liber depictus*. Jako krytina mají jednoznačnou převahu keramické tašky a prejzy (**Obr. 6; Obr. 13**). Není vyloučeno, že vyobrazení Prahy v *Liber depictus* předvádí keramickou krytinu hákovou, jejíž kresba se značně odlišuje od kreseb prejzů, znázorněných na vedlejší domě. Šindele a našikmo skládané břidličné desky doplňují pohled na městské střechy. Pokud se výjimečně vyskytne v tomto prostředí krytina došková, bývá na stavbách hospodářského účelu.

Tvar vstupních a okenních otvorů není příliš variabilní. Ve *Velislavově bibli* jde v zásadě o plný či lomený oblouk, který bývá celkem výjimečný (**Obr. 1**). Obdélník a čtverec jsou častější. *Bible Václava IV.* nepřináší v tomto směru v podstatě nic nového (**Obr. 15c, f, g; Obr. 17 b, h**). Dveře a okenice tvar prolomeného otvoru většinou opisují. Otevírají se ven. Bývají zavěšeny buď v jednom nebo ve dvou křídlech na vertikální části zárubně kovanými železnými pasy – závěsy, zakončenými gotickou lilií.

31 Musíme počítat s určitou dobou, během níž trvalo, než se komín do té míry zapsal do běžné siluety domu, že iluminátor považoval za nutné, alespoň některou ze střech městských domů jím přikrášlit.

Někdy se vyskytne i další ozdobné kování. Dalším kovaným prvkem je kruhový úchyt, který by mohl být i klepadlem, je ovšem na vnitřní straně dveří. Podle umístění závěsů na sklopných okenicích se však zdá, že iluminátoři příliš vnější a vnitřní stranu nerozlišovali a co nejvíce kování se snažili umístit na stranu pohledovou.

Úsměvnou perličku předvádí *Velislavova bible* a kupodivu v tomto případě evidentně „opisující“ *Liber depictus*, jehož kresby jsou pověstné svou pozorností k detailům. Na obrázku siláka Samsona, odcházejícího ze zajetí s oběma veřejemi vylomených vrat (**Obr. 1g; Obr. 8d**), stejně tak na protějším foliantu téhož rukopisu, který ukazuje rozlomenou bránu pekel, kam vstupuje Kristus, aby vyvedl všechny spravedlivé, kteří se narodily příliš brzy v dějinách, než aby se jim mohlo dostat svátosti křtu, (**Obr. 8 b**) jsou kované závěsy připevněny na opačnou stranu veřejí, než by mělo být a křídla dveří, v daném případě připomínající vlašťovčí ocas, jsou tedy zcela nefunkční.

Totéž kování, ať už pasy, zámky či petlice, se stejným zdobením, se objevuje také na truhlách. Zvláštním způsobem působí truhla s obilným zrnem ve scéně, kdy Josef Egyptský obdarovává své příbuzné, také zasažené sedmiletou neúrodou. Truhla má krom víka ještě v čelní stěně dvířka. Je otázkou zda dvojí přístup do truhly má praktický význam, spočívající v časnějším čerpání zrna ze spodních vrstev, více ohrožených plísní a zkažením, nebo chtěl iluminátor obrázkem naznačit Josefovu štědrost a zoufalství hladu jeho bratrů. Nahrnují totiž do pytlů zrna z obou otvorů, a podle obrázku se zdá, že docela lačně. V národopisném materiálu není takové řešení obvyklé, přestože byly truhly na skladování obilného zrna používány.

Co se dveří a portálů týče, *Liber depictus* předvádí totéž, ale v rozšířené variabilitě. Prostý obloukový tvar portálu se rozrůstá o trojlístý, zaoblený i lomený, což platí též pro okenní otvory. Také stavební kování bývá různorodější. Vedle jednoduché lilie na koncích závěsů bývá i zdvojená. Hlavně se však prvně objevují pevné zadlabací zámky a to kruhového, čtyřúhelného i trojúhelného tvaru, kruhové i obdélné úchyty nemívají jednotné umístění (**Obr. 8**). Sklopné okenice se mohou otevírat ven i dovnitř. (**Obr. 1a; Obr. 5d**)

V královské bibli se vedle prázdných okenních otvorů, ať už pravoúhlého tvaru nebo s obloukovým záklenkem, objevují i okna kamenicky členěná křížem a případně i kružbami (**Obr. 19a, d**) a také okna zamřížovaná, buď prostou nebo uměleckou mříží (**Obr. 23d; Obr. 21b**).

Zobrazení kruhových skleněných tabulek zalévaných do olova je velmi řídké, přesto však v rukopise Bellifortis z počátku 15. století dokonce patří k výbavě lázní (**Obr. 30c**).

Krumlovský sborník z Národního muzea v Praze, pořízený někdy v druhé polovině druhé dekady 15. století, ukazuje spíše zdobné detaily. Portál ve tvaru oslího hřbetu s dvojdílnými dveřmi, zdobený po obou stranách řadou krabů (**Obr. 38b**), sedlový portál s jednodílnými dveřmi zavěšenými na kovaných pasech zakončených liliemi a pevným zámkem (**Obr. 38d**), konečně krásný portál s tympanonem opět zdobeným kraby, dvěma fiálami a kytkou na vrcholu. Dvojdílná vrata jsou zavěšena na pasech ukončených liliemi a zabezpečena pevným zadlabacím zámkem a do něj zapadající petlicovou závorou. Zámek je však chybně umístěn mezi obě křídla vrat, takže při jeho připevnění by křídla nešla otevírat a princip petlicové závoery by nebyl k ničemu (**Obr. 38e**).

Další z česky psaných iluminovaných rukopisů, *Český Nový zákon*, vznikl na Moravě kolem roku 1430. I když se na jeho obrázcích setkáváme s kresbami domů velmi často, málokteré z nich jsou pro účely hmotné kultury použitelné. Pro iluminátora byly podstatné pouze jednající postavy. Prostředí bylo otázkou schematu. Přesto se i zde několik iluminací s reálnými pohledy na dům, jeho části nebo mobiliář najde. Na iluminaci, kde Petr zapírá Ježíše, jsou celkem dobře zachycena křížová okna, kování dveří i stoličky. Podobenství o deseti pannách ukazuje kování dveří (**Obr. 39d**).

Deska *Narození Páně na křivoklátském oltáři* ukazuje patrně nejstarší české vyobrazení krámského okna, vsazeného přímo do vstupního portálu domu (**Obr. 41a**). Tvarově je naprosto identické s mladšími zachovanými krámskými okny jako např. v Plzni, Perlové ulici, domě č. p. 65/4, kde jde o renesanční dům s barokními úpravami.³² Podobná okna jsou zachycena i v zahraničních ikonografických pramenech. Deskový oltářní obraz *Návrat mrtvolý sv. Jakuba* v Rothenburgu nad Taubrem z roku 1466 od Fridricha Herlina ukazuje několik takových výkladů na dvou hrázděných domech v pozadí.³³ (**Obr. 68**) Fotografie obrazu není příliš

32 Srov. Památkový katalog NPU 1000125683, kde foto průčelí, popis a dějiny stavby.

33 Harry KÜHNEL (ed.), *Alltag im Spätmittelalter*, Graz–Wien–Köln 1985, s. 19, obr. 14. Obrázek ovšem není příliš zřetelný. Naštěstí jeho část s krámskými okny patří k těm reprodukovatelnějším a lze na ní postřehnout vertikální i horizontální dělení dveřních křídel i okenic.

kvalitní, naštěstí však přízemí domů, kde jsou právě krámy, patří mezi poměrně reprodukovatelné části a jako schema rozhodně postačí. Důležité jsou zejména dveřní křídla a okenice, dělené vertikálně i horizontálně. Pokud pak chceme vidět originály těchto kupeckých výkladů přímo na středověkých či raně novověkých domech, stačí navštívit chorvatské město Hvar na stejnojmenném ostrově Jaderského moře, kde je takových příkladů víc (**Obr. 67**).

Z vnitřního nemobilního vybavení domu zobrazuje středověká ikonografie především různé typy topenišť. Otevřené ohniště na podlaze nebo jen mírně zvýšené, patřilo v této době k základním a nejjednodušším zdrojům tepla, (**Obr. 2b, c; Obr. 24**). Stejně tak jako ohniště i kupolovité pece s postranním sopouchem jsou zobrazovány v souvislosti s tepelnou úpravou pokrmů. Mohly být prostou součástí interiéru místnosti, ale i kryty samostatným přístřeškem, jak ukazuje obrázek ženy pečící chléb v *Bibli Václava IV.*³⁴

Liber depictus předvádí obdobnou kupolovitou pec s obloukovitým otvorem a postranním sopouchem vysunutou na kůlech. Scéna sice neukazuje žádnou přípravu pokrmu, ale pálení sv. Víta, není však důvod tomtuto zařízení odmítnout prvotně potravinářský charakter. Vždyť použití různých kuchyňských zařízení jako prostředků tortury není naprosto ve středověké ikonografii výjimečné. Sv. Jiří byl např. vařen ve velkém kuchyňském kotli a pod. Také rošt patřil mezi kuchyňské náčiní hojně využívané po změně rozměrů k tortuře trestanců. *Liber depictus* stejně jako o téměř jedno a půl století mladší *Jenský kodex* ho ukazují při pálení sv. Vavřince. Krb, jaký nám ukazuje karlstějnská freska (**Obr. 12a**), nebyl jistě ve své době ani v měšťanských domech zcela obvyklým.

Jinou otázkou je, zda bychom neměli považovat konstrukci těžké hliněné pece na kůlech, zjevně dřevěných, za poněkud fantastickou. Myslím, že ne. Předně se domnívám, že prakticky všechny zobrazené předměty hmotné kultury mají reálný podklad, což dokládá mimo jiné dobový soubor stavebního kování ze Sezimova Ústí (**Obr. 65**). Naprostá většina iluminací odráží v tomto druhotném, z dobového hlediska méně důležitém pohledu na obvykle svatou scénu skutečnost a praxi denního života. Jestliže krom toho známe z několika rukopisů *Richentalovy kroniky*

34 Srov. Miloš DRDA, *Příspěvek k poznání podoby domu, 1. část – dům venkovský v české středověké ikonografii*, HT 23/24 2019, obr. 34c.

pece na vozících, není důvod, proč bychom zmíněné konstrukci neměli přiznat charakter reálie.

Do interiéru domu však také neodmyslitelně náleží mobiliář, bez něhož by tato stavba nemohla plnit zcela svoji funkci. K topeništi patřilo krom keramických hrnců, mís, pánví a trojnožek jako základní vybavení několik kovových předmětů. *Velislavova bible* nám ukazuje nejdůležitější z nich – kotlík, zavěšený na řetězu s hákem nad otevřeným ohněm (Obr. 2c). Jiný obrázek v bibli ukazuje dvouuchou plechovou nádobu postavenou do ohně (Obr. 2b).

Rožni jsme se zde již věnovali. Namalovaný se však objevuje až v *Bibli Václava IV.* a na rozdíl od rožňů z archeologického výzkumu Sezimova Ústí (Obr. 70c, d) má kliku. Jaké procento domácností jím disponovalo, záleželo především na movitosti, ani ne snad tolik kvůli ceně rožně, jako spíše kvůli tomu, jak často si mohla rodina pečené maso dovolit. Zajímavý doklad přináší opět archeologický výzkum levobřežního předměstí Sezimova Ústí. Ze šestnácti prokopaných usedlostí byly rožně doloženy v sedmi, což je necelá polovina.³⁵ Musíme si však uvědomit, že železný předmět nebyl ve středověku nijak levnou záležitostí a ústecké trosky byly jistě v následujících desetiletích prohledávány zejména kvůli sběru železa, a to nejen kováři. Konec konců byl takový malý sklad želez určených k překovávání nalezen i v jedné z místností ústecké kovárny.³⁶ Myslím, že můžeme s čistým svědomím konstatovat, že alespoň v tomto ústeckém prostředí patřil rožeň do vybavy téměř každé domácnosti.

Ještě jedno mobilní kuchyňské zařízení souvisí s přípravou stravy. Je to ruční žernov na mletí mouky. Sv. Václav na něm mele mouku na hostie v *Liber depictus* (Obr. 10e) i ve *Svatováclavské legendě* (Obr. 12b) na schodišti velké věže na *Karlštejně*. V českých zemích bylo sice ve 14. století vodní mlynářství na vyspělé úrovni,³⁷ ale ruční mlýnky byly používány nejen na vesnicích, a to do hlubokého novověku, ale i ve městech, při nejmenším příležitostně.³⁸

35 R. KRAJÍČ, *Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa*, Praha–Tábor–Sezimovo Ústí 2003, s. 202.

36 *Tamtéž*, s. 14–15.

37 Srov. Martina MAŘÍKOVÁ, *Středověké mlýny v českých zemích*, MHB 10, 2005, s. 89–148; Miloš DRDA, *Středověké mlýny u Veselí nad Lužnicí*, HT 22, 2018, s. 108–194.

38 M. MAŘÍKOVÁ, *Středověké mlýny*, s. 127.

Základem mobiliáře je pochopitelně nábytek. *Velislavova bible* ho však neukazuje ve všech případech zcela realisticky. Větší roli v jeho tvarosloví hraje symbolika, ornamentika a do určité míry schema. Snad jedinými výjimkami jsou postele. V první řadě už zmíněné lůžko Putifarovy manželky, svádějící Josefa Egyptského. Čtyři rohové sloupky jsou zakončeny diskovitými hlavicemi, pelesti mezi nimi přecházejí ve spodní části v arkatury zdobené kružbami. V baldachýnu nad postelí se uplatňují trojlísté oblouky a fiály s kraby a kytkami (**Obr. 2d**). Sloupkovou konstrukci má i naprosto jednoduchá postel patrně chudšího nemocného, uzdraveného sv. Petrem. Je však daleko prostší a postrádá jakékoli výzdobné prvky (**Obr. 2f**).

Jako již mnohokrát se ukázalo, že daleko větší smysl pro realistický detail má *Liber depictus*, i když jeho výtvarná úroveň kvality předešlého rukopisu nedosahuje. Platí to i u nábytku. Stůl zde sice neuvidíme, přestože jídelních scén je až dost, neboť bývá celý až na zem zakryt ubrusem. Ale máme možnost vidět lavice od velice jednoduchých se čtyřmi nohama začepovanými do sedací desky, (**Obr. 3b**), až po kusy s opěradly i postranními lenochy, zdobené nejen ornamentální, ale i zoomorfní řezbou (**Obr. 9d**). I na tomto sedacím nábytku se uplatňuje arkatura z prostých i trojlístých oblouků a sloupková konstrukce. Sloupky mohou být ukončeny řezanými volutami (**Obr. 11**) disky, či koulemi. Mnohokrát jsou nakresleny postele. Mají také sloupkovou konstrukci se zavěšenými pelestěmi, počínaje nezdobenými prkny, přes složitější, zdobené jednoduchou arkaturou, až po honosné kusy, zdobené pětিলístými arkaturami, silně připomínajícími postel záludné Putifarky ve *Velislavově bibli*. Jelikož je častým příběhem v legendách z *Liber depictus* narození dítěte, nezastupitelné místo má v kodexu také kolébka (**Obr. 9a**). Výzdobný styl lavic i postelí je velice podobný a jak ukazuje obrázek stolku v *Krumlovském sborníku*, i tento kus nábytku mohl být tvarová podobným způsobem, pouze s jinými rozměry (**Obr. 38c**).

Vedle nábytku patří k mobiliáři domácnosti, který nám představuje *Liber depictus*, také bednářské a dřevěné dlabané výrobky používané při stolování, jako picí misky (**Obr. 10b, c; Obr. 74**) při hygieně, jako džbery (**Obr. 10g**), či vědra s uchy i bez uch, jejichž dýhy bývají staženy štípanými pruty. Archeologické nálezy ze Sezimova Ústí a dalších lokalit dokládají i železné obruče a další kování vědra (**Obr. 70**).³⁹ K výbavě

39 Srov. R. KRAJÍČ, *Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3*, s. 200.

každé domácnosti patřil i jeden z nejdůležitějších ženských pracovních nástrojů – přeslice s vřetánkem. *Liber depictus* ji ukazuje několikrát, je však s podivem, že jen v jednom případě je vřetánko opatřeno přeslenem, hrajícím důležitou roli setrvačnicku. Iluminátoři museli vědět, že přeslen k vřetánku patří (**Obr. 11a, b**).

Ještě o něco více nábytku ukazuje *Bible Václava IV.* V první řadě je to stůl. Má obvykle klasický gotický tvar se dvěma bočními podstavci ve tvaru písmene X, propojenými zaklínovanou trnoží, (**Obr. 25d, f**). V reálu ho známe až z přelomu 15. a 16. století⁴⁰ (**Obr. 71a**). Ikonografie ho prezentuje o století dříve. I když z něj mnoho nevidíme, víme, že *Bible Václava IV.* ukazuje i stůl kulatý a půlkulaté nebo rovné, do kruhu složené lavice kolem něj. Totéž lze říci o posteli s baldachýnem a policí na zadním čelu (**Obr. 27b, c**).

V podobenství o ženě, která hledala ztracený peníz, v *Českém Novém zákoně* je stůl se dvěma podstavci ve tvaru „X“ a trnoží, na obrázku znázorňujícím Jidášovu zradu stůl se čtyřmi nohama, spojenými u podlahy rámem.

Skupina deskových maleb a iluminací je také využitelná jako jeden z pramenů pro poznání domovního interiéru a jeho mobiliáře. V zásadě nepřináší mnoho nového, neboť většina nábytkových tvarů z druhé poloviny 15. a první poloviny 16. století je známa už v reálu. O to důležitější je jejich schopnost verifikace reality na malbách starších. Mezi náboženskými motivy této skupiny hrají důležitou roli zejména scény Narození Panny Marie a Poslední večeře Páně. První námět před námi otevírá prostor určený k odpočinku, tedy jakousi komoru s postelí a u ní přistavenou lavicí, která může a nemusí být truhlová. *Kroměřížský mariánský oltář* z devadesátých let 15. století nám nabízí, alespoň průhledem pohled ještě do jiné místnosti se stolem s typickými podstavci ve tvaru „X“, propojenými zaklínovanou trnoží (**Obr. 41d**). Do každodenního děje nás blíže vtahuje asi o čtvrtstoletí mladší *oltářní křídlo z Netolic* a ukazuje koupání nemluvněte (**Obr. 45a**).

Druhým náboženským námětem je *Poslední večeře*. Ukazuje hlavně sedací nábytek. Z vlastního stolu není obvykle mnoho vidět. *Doudlebská archa* z roku 1494 předvádí jednoduchou stoličku, žebrovou židli s opěradlem i vyřezávanou lavicí (**Obr. 42c**). *Jenský kodex* z přelomu století

40 Srov. František CIMBUREK a kol., *Dějiny Nábytkového umění I*, Praha 1995, s. 128-136.

ukazuje klasickou čtyřnohou židli s opěradlem (Obr. 43c), *Kutnohorská predela* z roku 1515 (Obr. 45b, c, d) skládací židli „dantesku“ a *Slavonický reliéf* asi o pět let mladší dobový hit – lavici s překlopným opěradlem (Obr. 44c), sloužící ke střídavému nahřívání nohou a zad u krbu či kamen.

Do třetí skupiny náboženských námětů, odrážejících podobu interiéru a mobiliáře středověkého domu, lze zařadit ty zbylé. Jako příklad poslouží *křížovnický oltář Mikuláše Puchnera* s tehdy ještě blahoslavenou Anežkou Českou, pečující o nemocného (Obr. 40b).

Skupina světských námětů je početně menší a přesto diferencovanější. Těžko bychom z ní vytrídili podskupiny. Podle jakých znaků bychom mohli klasifikovat Hostinu havířů z *Kutnohorského graduálu, 1490* (Obr. 41c) a Soudce a personifikaci Spravedlnosti ze *Znojenské městské právní knihy Štěpána z Vyškova, 1523* (Obr. 44d)?

Středověké obrazové prameny, zejména knižní iluminace, ale i deskové a nástěnné malby, poskytují množství cenných informací o hmotné kultuře a řadě aspektů každodenního života, na něž jsou vlastní prameny materiální povahy skoupé. V původním stavu, odpovídajícímu středověku, se toho zachovalo žalostně málo. Veškerá hmota, upravená člověkem, aby vyhovovala, ať už jakýmkoli způsobem, jeho potřebám, podlehla ve větší či menší míře zubu času. To platí samozřejmě také o útočišti, které si člověk vytvořil a podle svých možností vybavil jako základny pro život svůj a svých potomků, tedy o domě a domácnosti.

Co nezničilo chátrání, o to nás připravila sama tvůrčí činnost, podléhající neustálé touze po změně a opovržení ke všemu překonanému. Z hradů se staly zříceniny, města ztratila své fortifikace, staré domy byly zbourány, či podlehly postupným přestavbám. S hmotnou kulturou středověku se obvykle setkáváme v podobě rozbité keramiky a rezavých kusů železa na nových staveništích uprostřed starých historických měst. Nebudme však skeptiky, je toho přece jen víc. Ale stále jsou to jen torza, která je třeba rekonstruovat. Nejde samozřejmě jen o rokonstrukci hrnců, džbánů a pokliček, ale o rekonstrukci každodenního života. Jedním z velkých pomocníků při takové rekonstrukci je ikonografie.

Representation of a House in Czech Medieval Iconography (part 2)

An Urban House

MILOŠ DRDA

The oldest Czech iconographic source which provides us with a fairly realistic view of the Medieval world and its culture is *Velislav's Bible*. It was made in Prague in the 1340s. Its simple, but accurate drawings can distinguish the style of structures, clothes and arms. As usual during that period, they combine age and tradition with morals and piousness, fashionability with vices and sins.

The slightly younger *Liber depictus* from Český Krumlov is not of such artistic value as the aforementioned book, however, it distinguishes more details of material culture. There are even pictures of timbered corner bonds of beams.

Manuscripts from the famous royal library of the last-but-one Luxembourg ruler on the Bohemian throne provide a large number of pictures of interiors and exteriors of urban houses and castles. Worth noticing is especially the *Bible of Wenceslas IV* from the end of the 14th century featuring more than six hundred miniatures and thousands of urban houses. It is hard to find a feature of profane architecture of that time that would not be presented in the first three illuminated volumes of this large code.

A timbered room usually without plaster and with barrel vault was a significant feature of urban profane architecture at the time when Wenceslas' bible was written. It was frequently combined with bricked parts of the house. It is usually depicted from the front, rarely from the eaves side of the house. It can also protrude from the façade as a bay window supported by corbels. Two timbered rooms with barrel vaults next to each other on one floor, or one over another on two floors were depicted rarely.

Frequently, there is evidence of wooden residential rooms with a fire pit in castles and strongholds. Traces of these can be identified from imprints of round logs in the plaster and also from the system of ventilation windows in the walls. These can be noticed in the front walls of the **Radyň**, **Kašperk** or **Borotín** castles and in the tower of the **Čachrov** stronghold and in other places.

An interesting situation is presented in a picture in the *Martyrology of Usuard of Gerona*, another book from Wenceslas' library. The author depicted a timbered barrel vault at the front of a structure with a stone

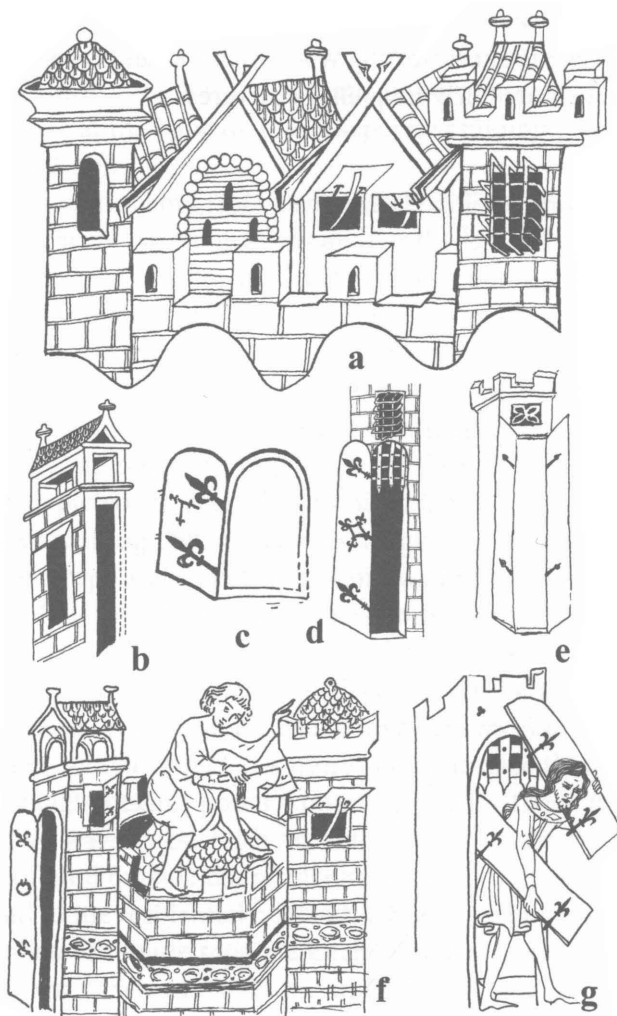
gable next to the church, and behind it, there is a conical roof which marks black kitchens in iconographic materials, especially the separately located ones. This picture probably shows an interim stage when the front of the house core boasts some attributes of a room with a fire pit and somewhere at the back there is a separate building with a fully functional black kitchen.

A similar situation, but from a completely different point of view, was to be seen in the archaeological research of the left-bank suburb of Sezimovo Ústí. This medieval town ceased to exist at approximately the same time as the illumination in the martyrology was made. In house no. XIII the front room bore traces of one of the typical features of a vaulted cabin, i.e. a room with a fire pit. Outside the three-sectional core of the house a kitchen area with an open fire was established on the northern side; the kitchen area adjoined the well in the southeastern corner of the yard. A situation depicted in detail by the illuminator of the *Hausbuch of Wolfeg*. The only thing that we have to imagine in the Ústí settlement is a pulley with a rope and a bucket to pump water from the well.

Owners of the neighbouring butcher-tanner's settlement no. XIV also left the room with a fire pit and built a black kitchen. However, they made it in the rear section of the entrance hall, i.e. directly in the three-sectional core of the house. A large stone oven with a ceramic floor was identified in the kitchen, which provided a more stable furnace than in the aforementioned neighbouring potter's house no. XIII. These two concepts symbolize two ways to establish an independent area intended for heat processing of food outside the residential section of the house (in house no. XIII) and in the residential core of the house (in house no. XIV). The fear of an open fire made separate kitchen houses very popular, however, they did not survive long in the modern era because they were replaced by separate black kitchens in rear sections of entrance halls. Somewhere between both the described types, there was a bay window kitchen. A picture of such an architectural feature was found *Mandeville's Journeys* only. In house no. 93 in Křížová Street in Tábor we can find a kitchen bay window, however, originating from the modern era.

Furnishing of house interiors can be divided into movable and immovable artifacts. Immovable artifacts include primarily furnaces, which could be an open fire, a stove or a fire place. As regards movable artifacts, we can mention ceramic and iron accessories of furnaces (a container,

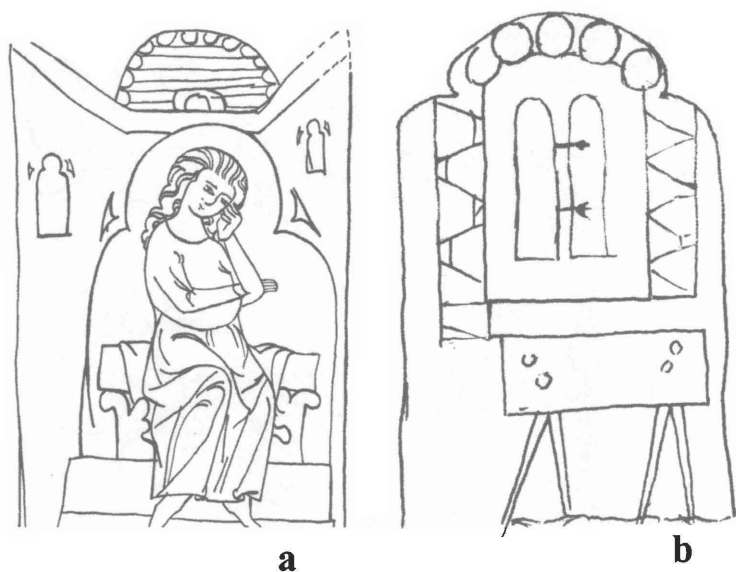
pot, spit, grate); furniture (a table, chair, bench, bed, cradle and chest while a wardrobe was not found in a single picture in Bohemian iconography). Cooper's products starting with small fodder bowls and ending with large buckets are fairly frequent in pictures.

Obr. 1 Velislavova bible – 40. léta 14. století, NK ČR, sig. XXIII C 124 (převzato z faksimile): **a)** fol. 19v, Zkáza města Sodomy, roubená valená klenba – dymná jizba, sklápěcí okenice, rohatiny, okenní mříže; **b)** fol. 17v Abraham přijímá boží posly – veranda pod stříškou; **c)** Fol. 9v, Okno Noemovy archy **d)** fol. 18v, Abraham a dva andělé; **e)** fol. 147v, dvoukřídlá vrata, závěsy s listovitým zakončením; **f)** fol. 6v, Kain staví město – dveře, okenice i sklopné, kvádríkové zdivo; **g)** fol. 114v Samson vylomil bránu, křídla brány.

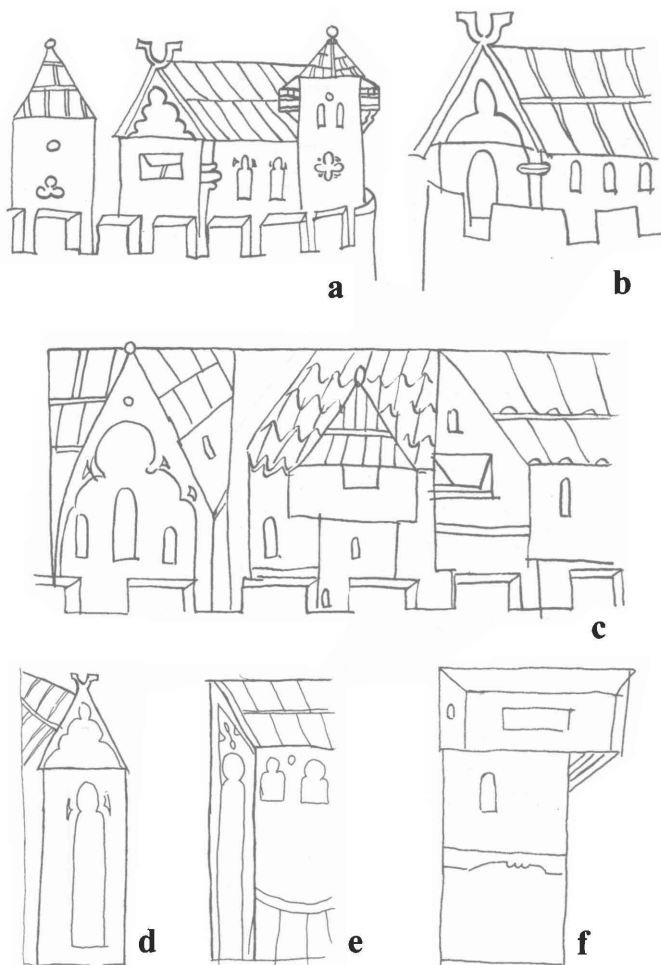

Obr. 2 Velislavova bible: a) fol. 35v, Jákobův dům, románská architektura sdružená okna, kvádříkové zdivo, keramická krytina – bobrovky; b) fol. 26v vaření v dvouché plechové nádobě na otevřeném ohni, c) fol. 17v, Abrahámův služebník připravuje skopové v zavěšeném kotlíku nad otevřeným ohněm; d) fol. 40v, Putifarka svádí Josefa; e) fol. 44r, Josef Egyptský dává bratrům zrno; f) fol. 171v, nemocný uzdraven sv. Petrem; g) fol. 7v, interiér kovárny, kovádlina na špalku, kladivo, výheň na zemi, měch.

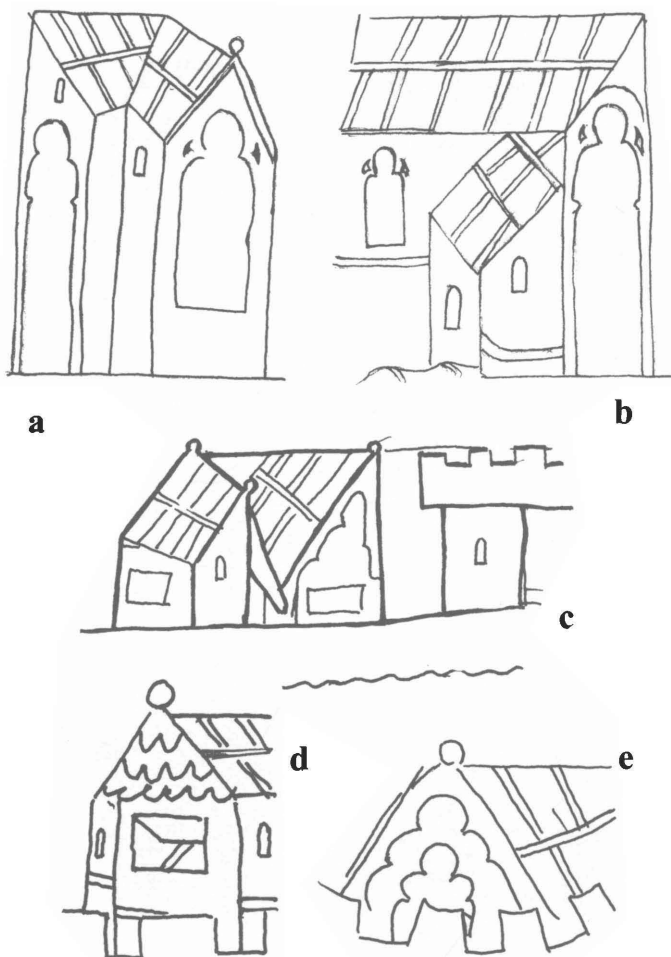

c

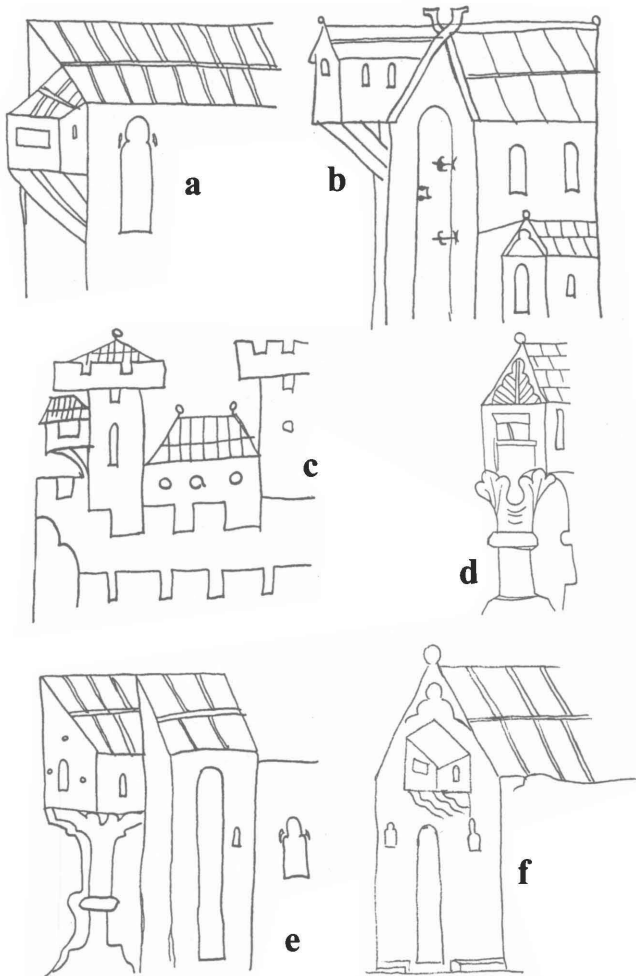
Obr. 3 Liber depictus – po 1358, ÖNB Wien, Cod. 370 (převzato z faksimile): Dymná jizba a) fol. 28v, roubená valená klenba – dymná jizba v prostředí královského správce; b) fol. 94v, roubená valená klenba a patrně nejstarší české zobrazení roubené rohové vazby „na rybinu“ c) Rohová vazba „na rybinu“ v reálu.

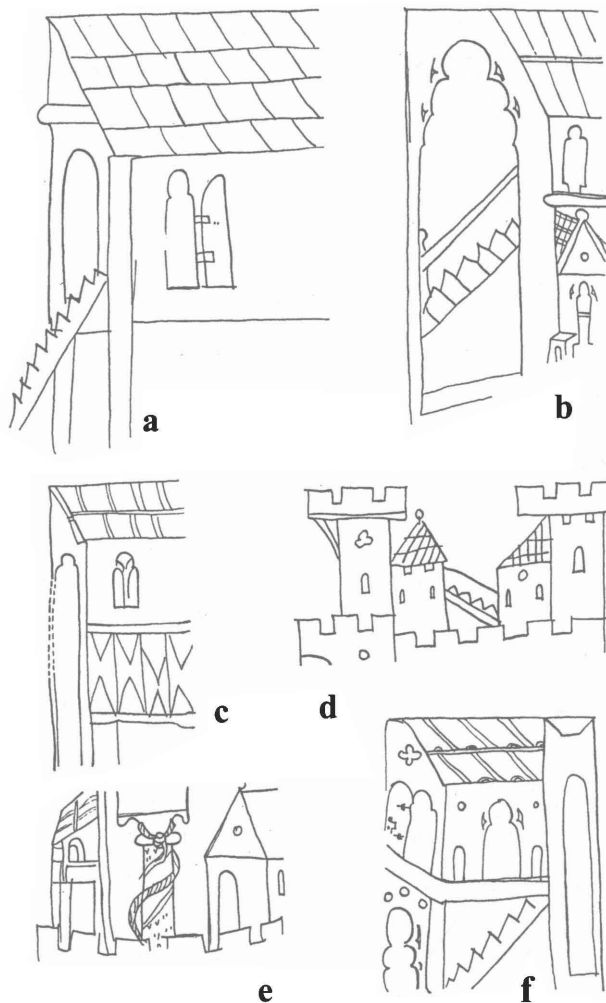
Obr. 4 Liber depictus: Různé podoby domů a) fol. 76r, Legenda o Marii Magdaleně a Maximovi, městské domy různých typů, ostřešnice, rohatiny, arkýře, oblouková trojlistová okna, dovnitř sklopná okenice; **b)** fol. 82r, Legenda o Marii Magdaleně a Maximovi, dům se šindelovou střechou a rohatinami, rohový sloup; **c)** fol. 39r, Svatováclavská a Svatoludmilská legenda, Praha, na jedné střeše keramická krytina – patrně háky; **d)** fol. 146v, Legenda o sv. Eustachu, sedlová střecha s rohatinami, šindele; **e)** 146v, Legenda o sv. Eustachu, pultová střecha, šindele; **f)** fol. 51r, Legenda o sv. Kryštofovi, rozšířené patro s plochou střechou.

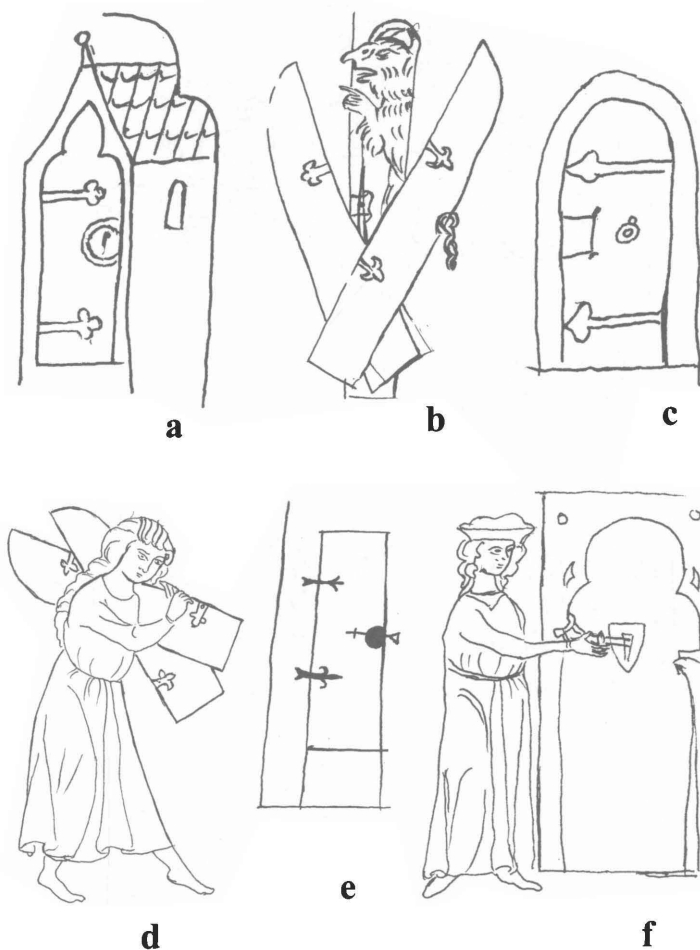
Obr. 5 Liber depictus: Různé podoby domů a) fol. 104r, Maria a hříšná matka, dům půdorysu „L“; b) fol. 107v, Maria a hráč, dům půdorysu „L“; c) fol. 45v, Svatováclavská a svatoludmilská legenda, město Praha, v úžlabí mezi domy dlouhý přesahující okap; d) fol. 52r, Legenda o sv. Kryštofovi, kombinace šindelové a keramické (?) krytiny; e) fol. 146v, Legenda o sv. Eustachovi, štít s dvojitými ostřešnicemi (?).

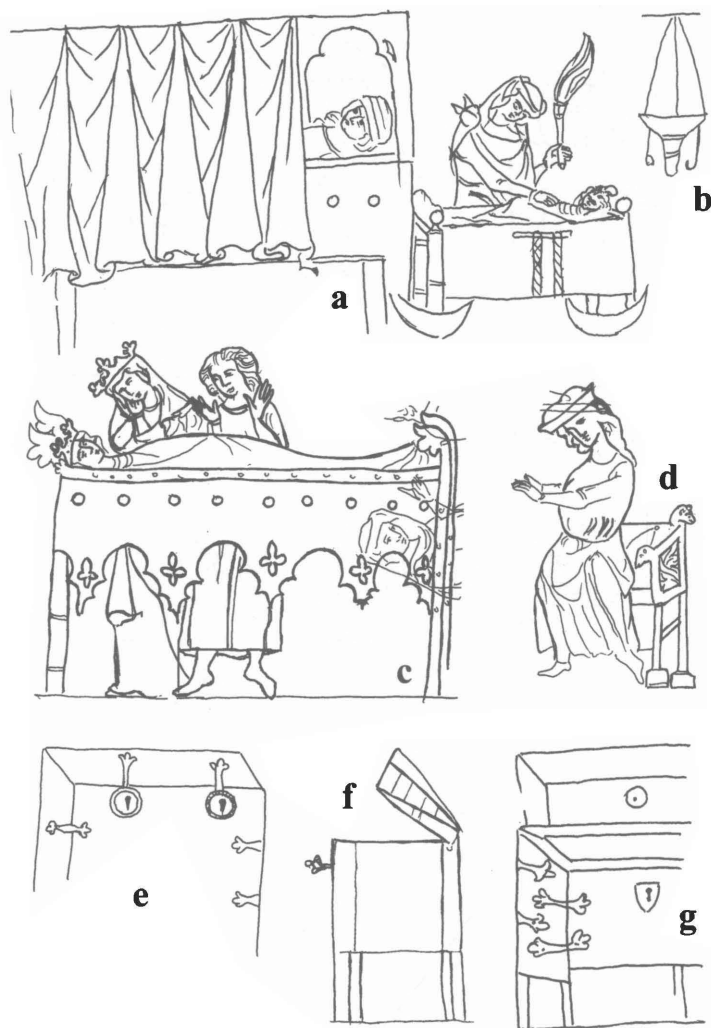
Obr. 6 Liber depictus: Domy s rozšířeným patrem a arkýři a) fol. 107r, Maria osvobozuje posedlého ďáblem, arkýř podepřený dvěma šikmými trámy; b) fol. 51v, Legenda o sv. Kryštofovi, arkýř podepřený dvěma šikmými trámy, dveře se závěsy zakončenými liliemi; c) fol. 67v, Legenda o Uršule a 11 000 pannách, Řím, arkýř podepřený dvěma prohnutými trámy; d) fol. 29*r, Podobenství o nehodném správci, arkýř či rozšířené patro podepřené kamenným sloupem; e) fol. 51r, Legenda o sv. Kryštofovi, arkýř podepřený nejspíše dvěma dřevěnými sloupy; f) fol. 82r, legenda o Marii Magdaléně a Maximinovi, arkýř na krakorcích.

Obr. 7 Liber depictus: Patrové domy se schodišti a verandami a) fol. 29*r, Podobenství o nehodném správci, patrový dům s trojlistovým oknem a žebříkem b) fol. 29r, Podobenství o nehodném správci, patrový dům s trojlistovým portálem a oknem; c) fol. 34r, Svatováclavská a Svatoludmilská legenda, pavlačový dům; d) fol. 67v, Legenda o Uršule a 11 000 pannách, Řím, dům se schodištěm a zábradlím; e) fol. 77v, Legenda o Marii Magdaleně a Maximovi; f) fol. 77r, Legenda o Marii Magdaleně a Maximovi, patro domu, prejzová střecha, dřevěné schodiště – žebřík (?).

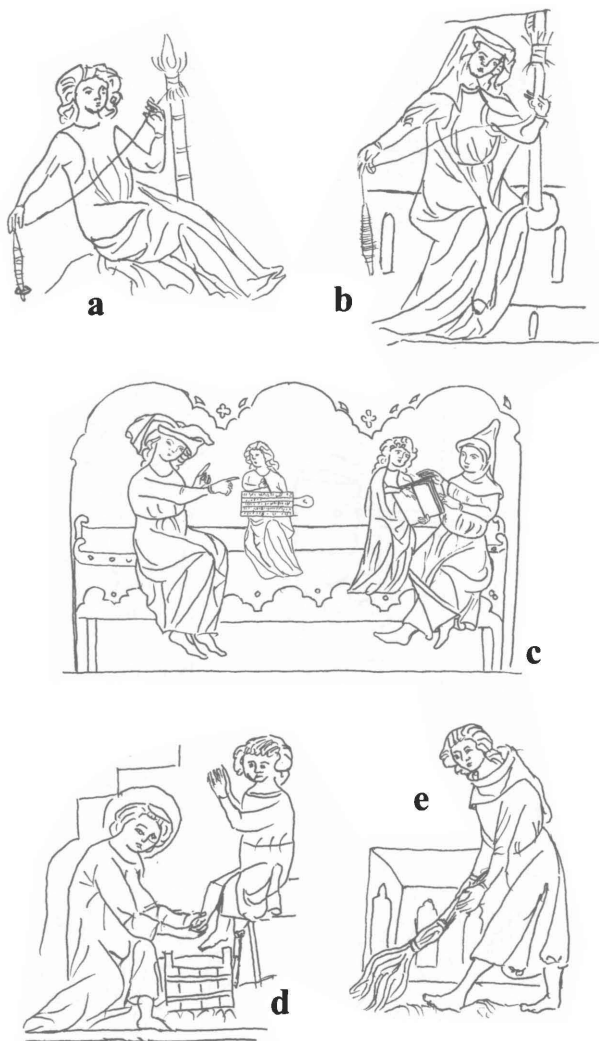
Obr. 8 Liber depictus: Dveře a portály a) fol. 74r, Svatoklementská legenda, trojlistový portál; **b)** fol. 22r, Biblia pauperum, závěsy zakončené lilijí; **c)** fol. 72r, Svatoprokopská legenda, závěsy zakončené lipovým listem; **d)** fol. 21v, Biblia pauperum; závěsy zakončené lilijí **e)** fol. 118r, Legenda o sv. Pavlu a poustevníku; závěsy zakončené lilijí **f)** fol. 92v, Legenda o sv. Alžbětě, klíč s kosočtverečným okem, zadlabací zámek trojúhelný.

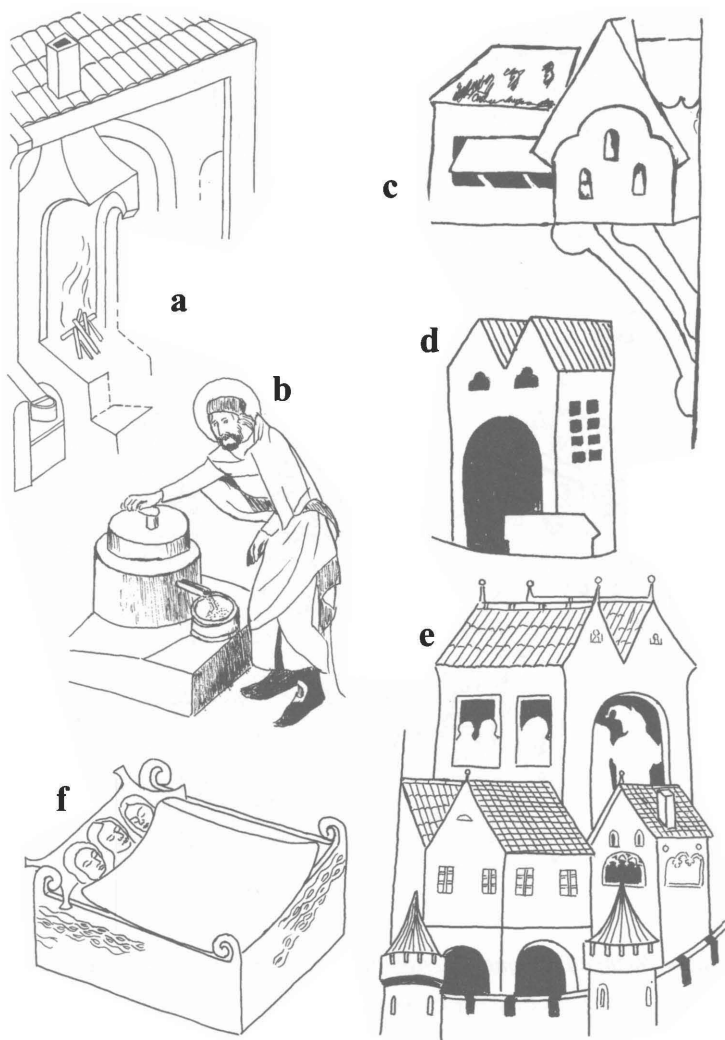
Obr. 9 Liber depictus: Interiér I a) fol. 104v, Maria a hříšná matka šestinedělka v posteli se závěsem, kolébka, chůva s metlou; **b)** fol. 103v, Legenda o Jidášovi, truhla s pasy zakončenými trojlisty; **c)** fol. 134v, Legenda o sv. Eustachovi, lampička osvětlení; **d)** fol. 94r, Legenda o sv. Alžbětě, truhla bez pasů, klíč s kosočtverečným okem; **e)** fol. 104r, Legenda o Jidášovi, truhla na zásoby; **f)** fol. 6r, Biblia pauperum, truhla s pasy zakončenými trojlisty, kruhové zadlabávací zámky.

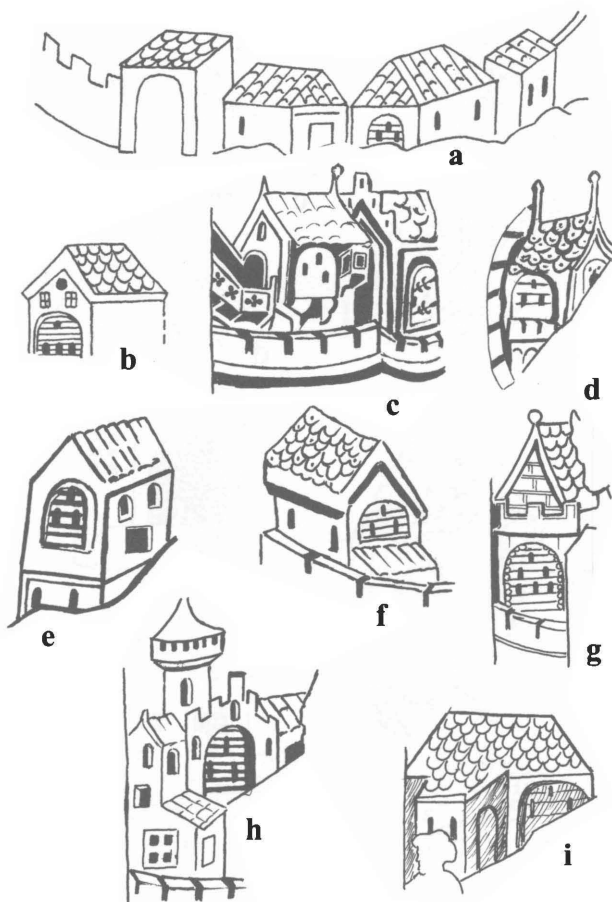
Obr. 10 Liber depictus: Interiér II a) fol. 66v, *Legenda o Sixtu a Laurentiovi, rošt;*
b) fol. 141r, *Legenda o sv. Eustachovi, picí miska;* **c)** fol. 96r, *Kaplan a malomocný, picí miska;*
d) fol. 34r, *Svatováclavská a Svatoludmilská legenda;* **e)** fol. 34r, *Svatováclavská a Svatoludmilská legenda;* **f)** fol. 29r, *Podobenství o nehodném správci;* **g)** fol. 93v, *Židovský dům jako mariánská kaple, apoštol myje nádobí.*

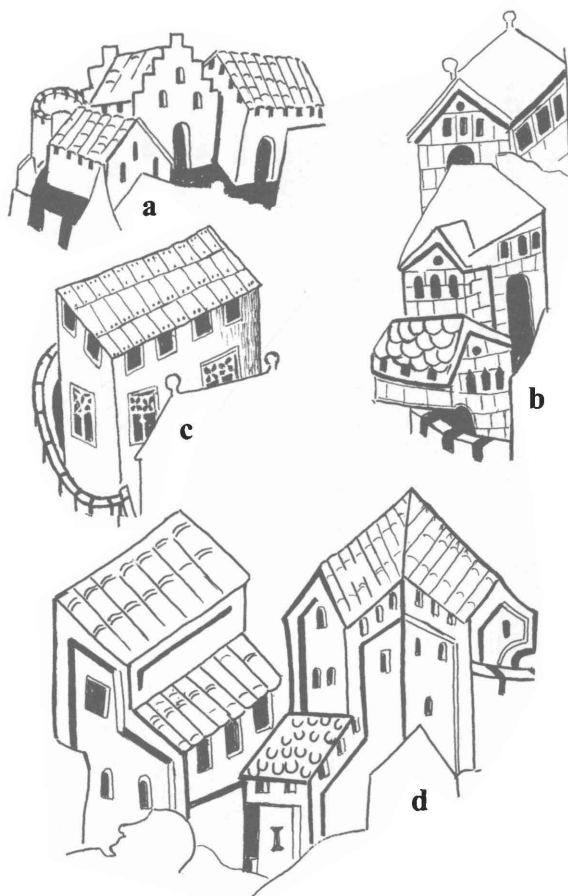
Obr. 11 Liber depictus: Interiér III a), b) Fol. 88v, Legenda o sv. Alžbětě, přádky c) fol. 131r, Výchova šlechtické dcery, vyřezávaná lavice, psací vosková tabulka; d) fol. 64v, Legenda o Sixtu a Vavřincovi, sv. Vavřinec myje nohy chudým; e) fol. 12v, Biblia pauperum, práce s koštětem.

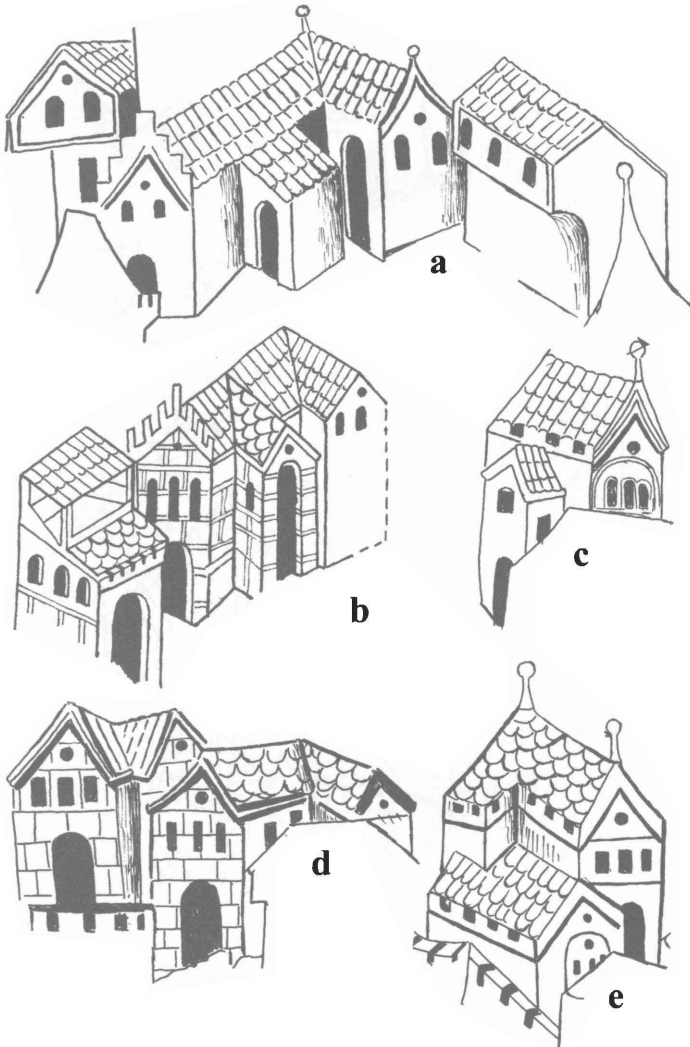
Obr. 12 Fresky 14. století: a) Karlštejn, schodiště ve velké věži – Svatováclavská legenda, Sv. Václav peče v krbu hostie, kolem r. 1360; b) Karlštejn, schodiště ve velké věži – Svatováclavská legenda, Sv. Václav mele mouku na hostie; c) Jindřichův Hradec, komnata v paláci gotického hradu, Svatojiřská legenda, klenutý srub na konzolách; d) Slavětín, Kostel sv. Jakuba Většího, Kristův vjezd do Jeruzaléma; e) Skupina domů. f) Sv. Mikuláš a postel s dětmi.

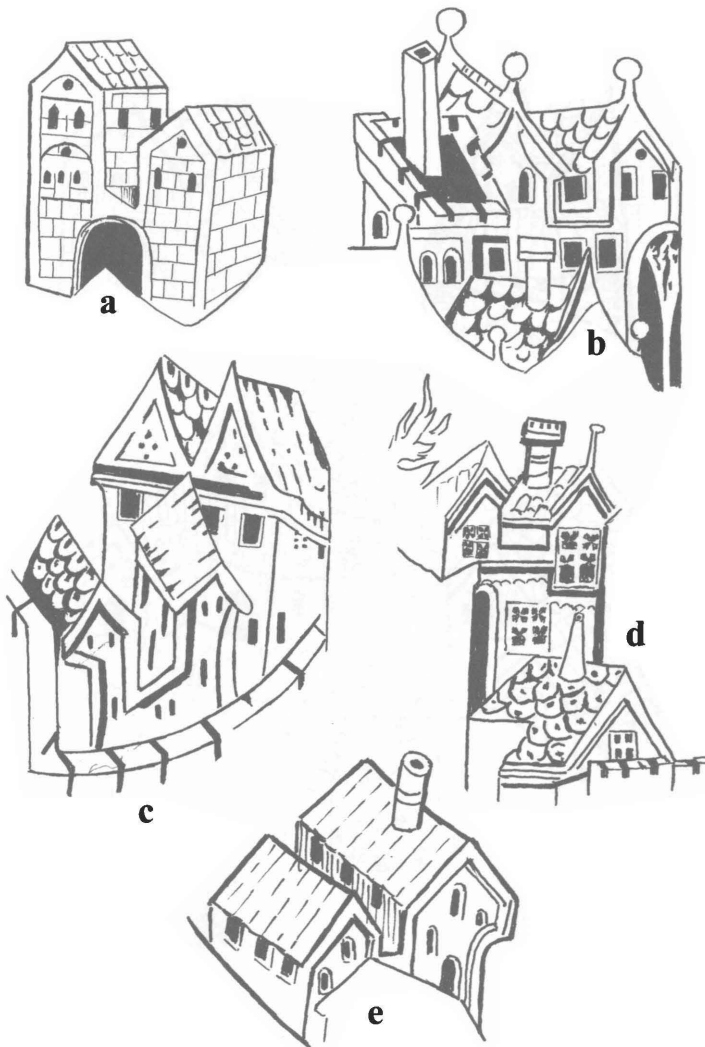
Obr. 13 Bible Václava IV., konec 14. století, ÖNB Wien, Cod. 2759–2764: Roubená valená klenba a) sv. 2, fol. 87r, Město z podobenství o bohatém, který okradl chudého, roubená valená klenba v přízemí, vně fortifikace; b) sv. 1, fol. 230, bitva o město Kiriath-Seppher; c) sv. 1, fol. 108r, Tábor na Sinaji jako opevněné město, neobvyklé vysazení roubené valené klenby na krakorcích, d) sv. 1, fol. 146r, město symbolizující Kanáan, dymná jizba v patře domu; e) sv. 2, fol. 19v, Samson pobíjí Filištínské oslí čelisti – domek před hradbami, jednoprostorový se suterénem, obytná místnost ve zvýšeném přízemí (dymná jizba), v nadzemní části suterénní stěny dvě okénka; f) sv. 2, fol. 134v, Jeruzalém, dymná jizba v patře, pod ní přístavek; g) sv. 2, fol. 23v, město Lais, podstřešní římsa jako cimbuří; h) sv. 1, fol. 89r, opevněné město na Sinaji jako židovský tábor, roubená valená klenba ve štítu s cimbuřím i) sv. 2, fol. 158v, Samaří, roubená klenba v domě s bočním přístavkem.

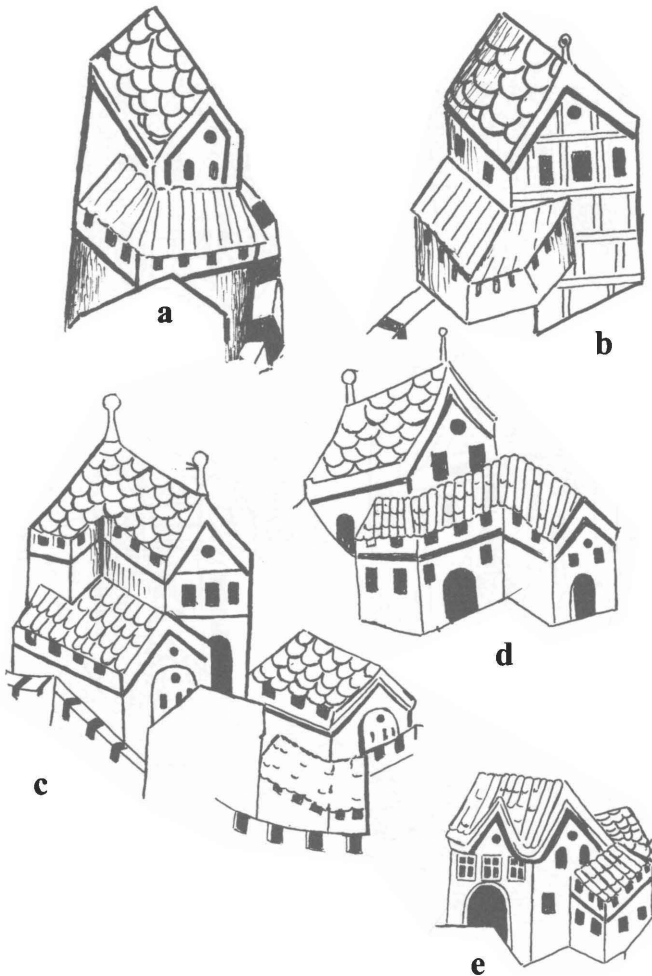
Obr. 14 Bible Václava IV.: Výšková charakteristika domů **a)** sv. 1, fol. 218r, Jericho, domy přízemní; **b)** sv. 1, fol. 223v, Amoritské město, patrové domy; **c)** sv. 2, fol. 23, město Lais.

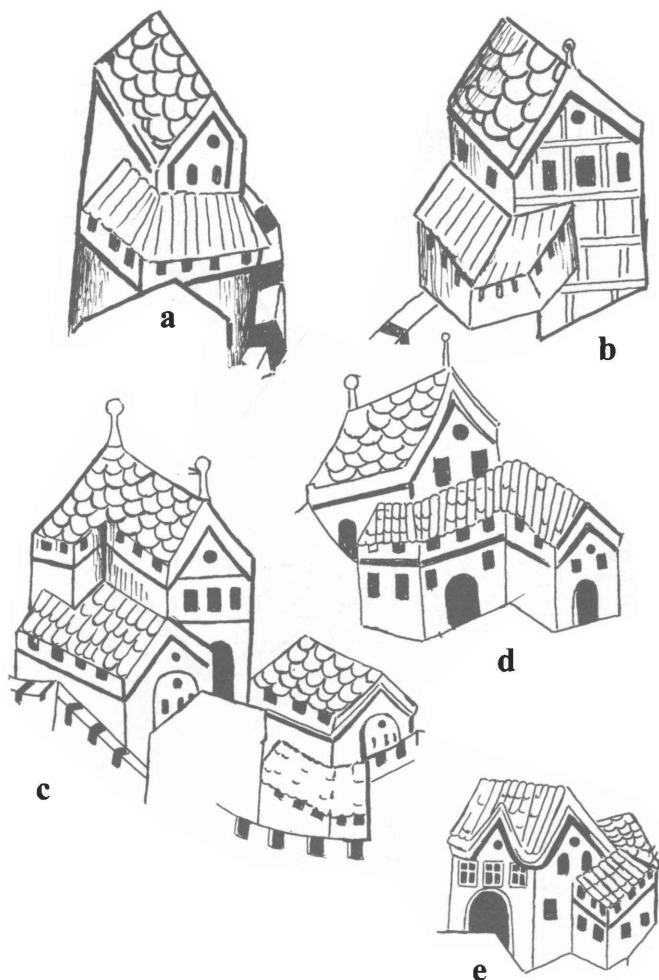
Obr. 15 Bible Václava IV.: Různé půdorysy a) sv. 1, fol. 35r, město Sichem, půdorys ve tvaru „F“; b) sv. 1, fol. 215v, Jericho; půdorys ve tvaru „F“; c) sv. 1, fol. 223v, bezejmenné město; d) sv. 1, fol. 219r, Židé před Jerichem; e) sv. 1, fol. 235v, město s řekou, dům se zaklíněným přístavkem s dymnou jizbou.

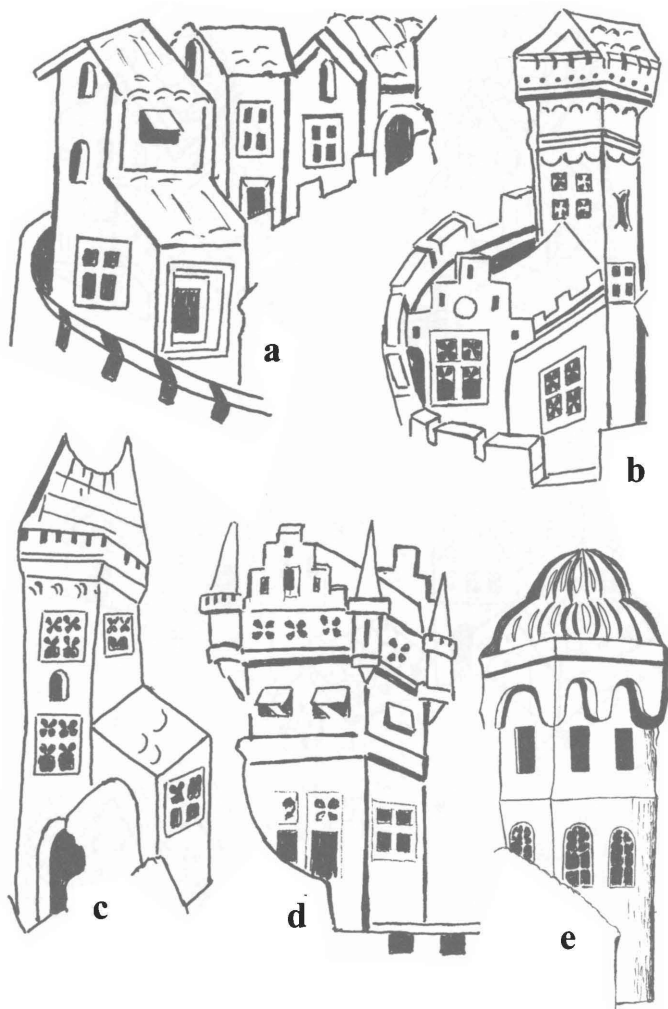
Obr. 16 Bible Václava IV.: Domy na širších parcelách a) sv. 1 fol. 206r, *Hospodin trestá neposlušné Židy hladem – pojídají maso svých dětí, dvůr obestavěný budovami s branou;* **b)** sv. 2, fol. 38v, *Filištinské město, dům s obestavěným dvorem,* **c)** sv. 2, fol. 34v, *Chvalozpěv Hanny, dům s obestavěným dvorem, dům se dvěma štíty;* **d)** sv. 1, fol. 143v, *hořící město, Bůh seslal oheň za neposlušnost, dvorový dům s komínem ve středním traktu, před ním dům s dymníkovým komínem, opět ve středním traktu, černé kuchyně (?);* **e)** sv. 2, fol. 40v, *vítězství Izraelitů nad Filištinskými.*

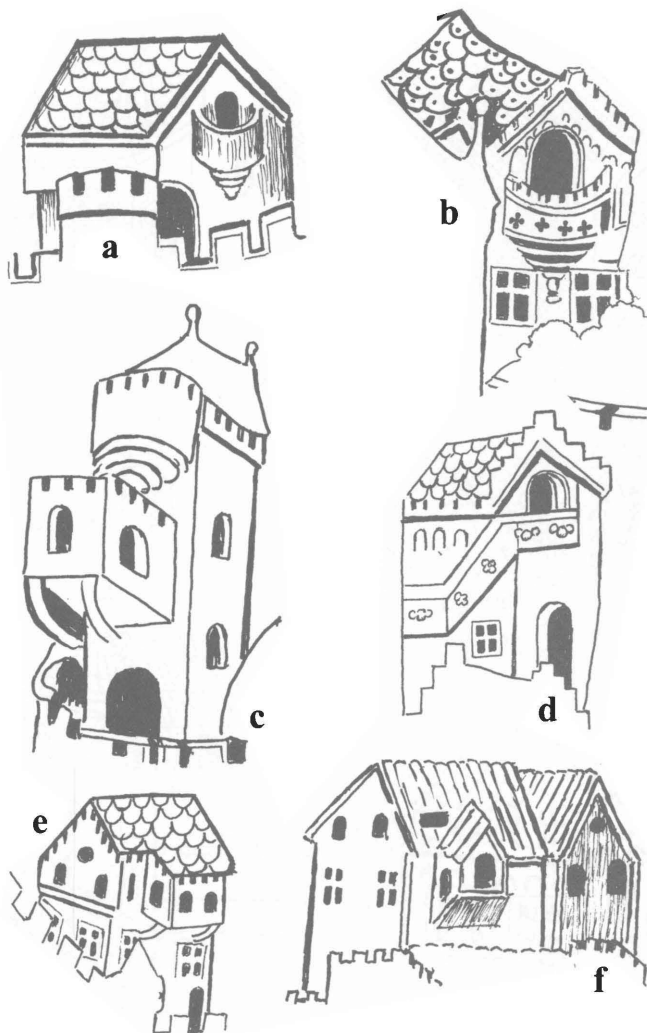
Obr. 17 Bible Václava IV.: Domy s nárožními přístavky a) sv. 1, fol. 227r, patrový dům s nižším nárožním přístavkem, město s oltářem na hoře Ebal; b) sv. 1, fol. 222r, Jozuovo díkuvzdání Hospodinu za vítězství, nároží domu obestavěno arkýřem; c) sv. 1, fol. 235v, město Levitů, patrový dům půdorysu L s nižším přístavkem, zakliněným mezi dvě nároží, v přístavku a vedlejší domě dymné jizby; d) sv. 1, fol. 233v, přístavek s půdorysem ve tvaru „Z“; e) sv. 1, fol. 233v, neobvyklý pohled na dům s přístavkem.

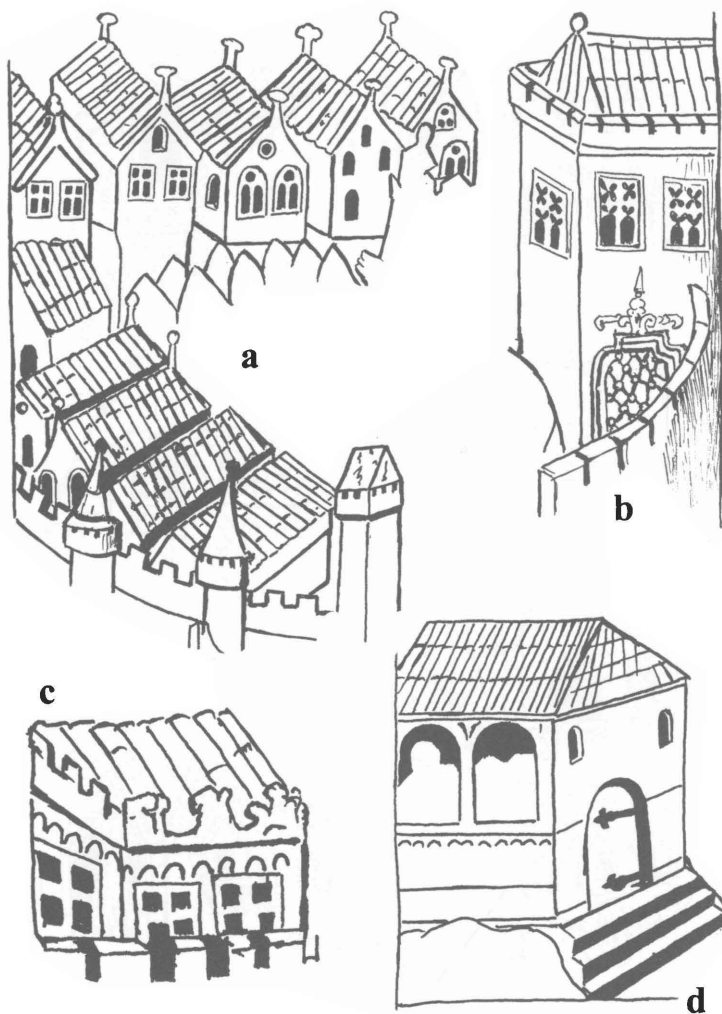
Obr. 18 Bible Václava IV.: Domy s rozšířeným patrem a) sv. 3, fol. 1v, Jerusalems, mírně rozšířená patra nad úzkou uličkou **b)** sv. 1, fol. 223, po porážce pěti amoritských králů bitva ve městě, rozšíření patra domu nad městskou fortifikaci; **c)** rozšířené patro, podstřeší v půdorysné linii; **d)** sv. 3, fol. 52r, Jerusalems, snad nadzemní hospodářský objekt; **e)** sv. 3, fol. 49r, Jeruzalém, dům s oboustranně rozšířeným patrem; **f)** sv. 2, fol. 169r, Král Joas loupi poklady Jeruzaléma, dům s rozšířeným patrem zakrývá celou uličku; **g)** sv. 1, fol. 222, město na hoře Ebal, rozšířené patro podpírají obloukovité trámy; **h)** sv. 2, fol. 134v, Jeruzalém, celý objekt vysazen a podepřen obloukovitými trámy.

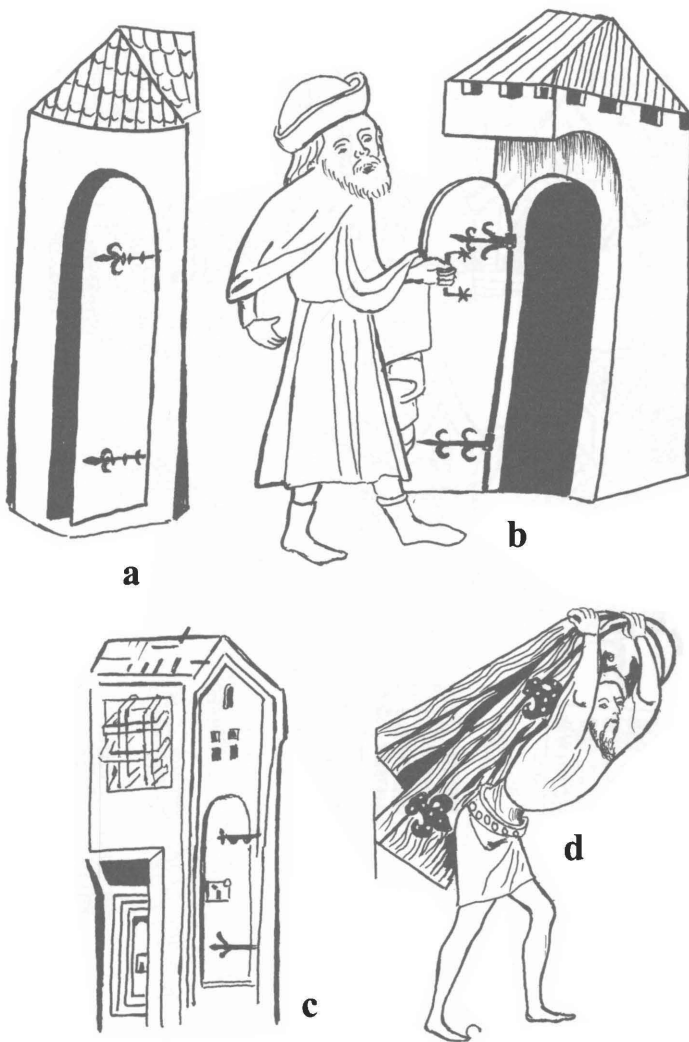
Obr. 19 Bible Václava IV.: Domy věžové a) sv. 1, fol. 69r, město Mara s hořkou vodou po útěku z Egypta, věžové domy s křížovými okny; b) sv. 1, fol. 135r, židovský tábor na Sinaji, věžový dům s křížovými kružbovými okny; c) sv. 1, fol. 157v, porážka krále z Basanu, věžový dům s křížovými kružbovými okny; d) sv. 1, fol. 144v, křepelky na poušti tábor – město – hrad; e) sv. 1, fol. 233v, bezejmenné město, věžový dům s kopulí a kružbovými (?) okny.

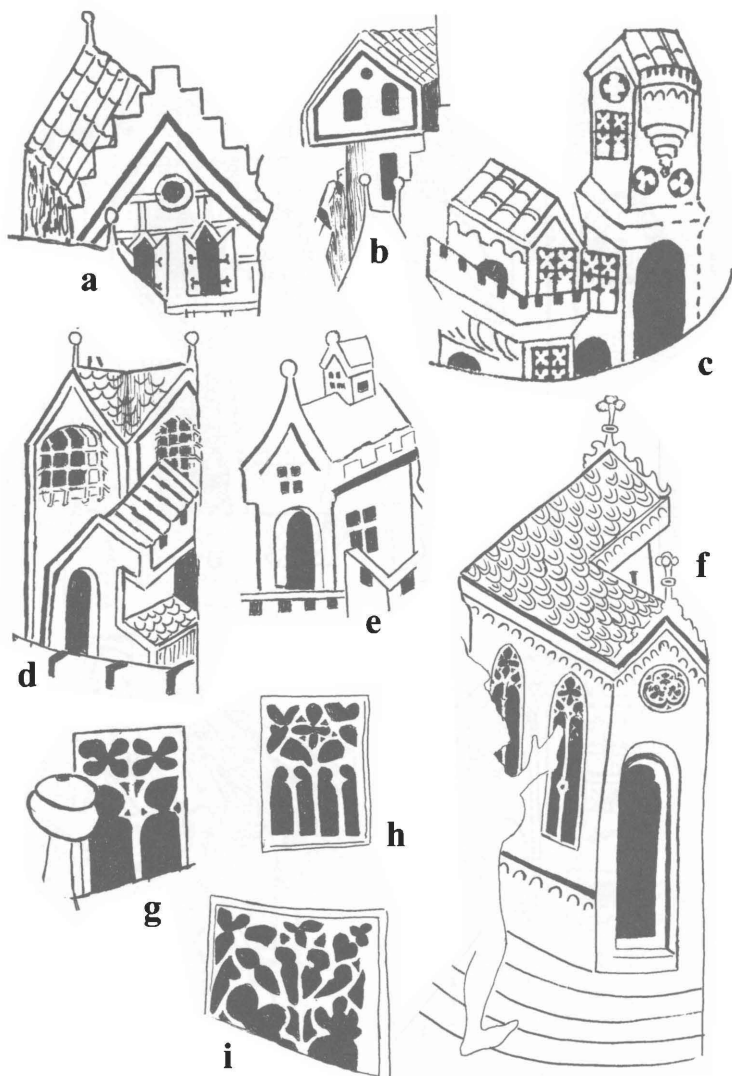
Obr. 20 Bible Václava IV.: Balkony a arkýře a) sv. 1, fol. 230r, město Kirial Sepher; prostý půlválcový balkon na konzole; b) sv. 2, fol. 75v, město Hebron, půlválcový balkon zdobený; c) arkýř hranolový s cimbuřím; d) sv. 2, fol. 107v, patrně Jeruzalém, dvouúrovňový balkon; e) sv. 2, fol. 176v, assyrský vojenský tábor, jako obvykle znázorněný jako hrazené město, hranolový arkýř překrytý hlavní střechou; f) sv. 2, fol. 146r, syrské město Ramoth, hranolový arkýř se samostatnou sedlovou střechou.

Obr. 21 Bible Václava IV.: Ostatní domy a) sv. 2, fol. 170r, Samaří, Dvě roubené klenby vedle sebe a nad sebou; b) sv. 2, fol. 23v, Město Lais, dům se střechou vloženou do cimbuří, ozdobná mříž na dveřích v sedlovém portálku; c) sv. 2, fol. 10v, město Sokkoth, téměř plochá střecha s prolamovanou atikou, krytá prejzy; d) sv. 2, fol. 151v, historizující románský dům.

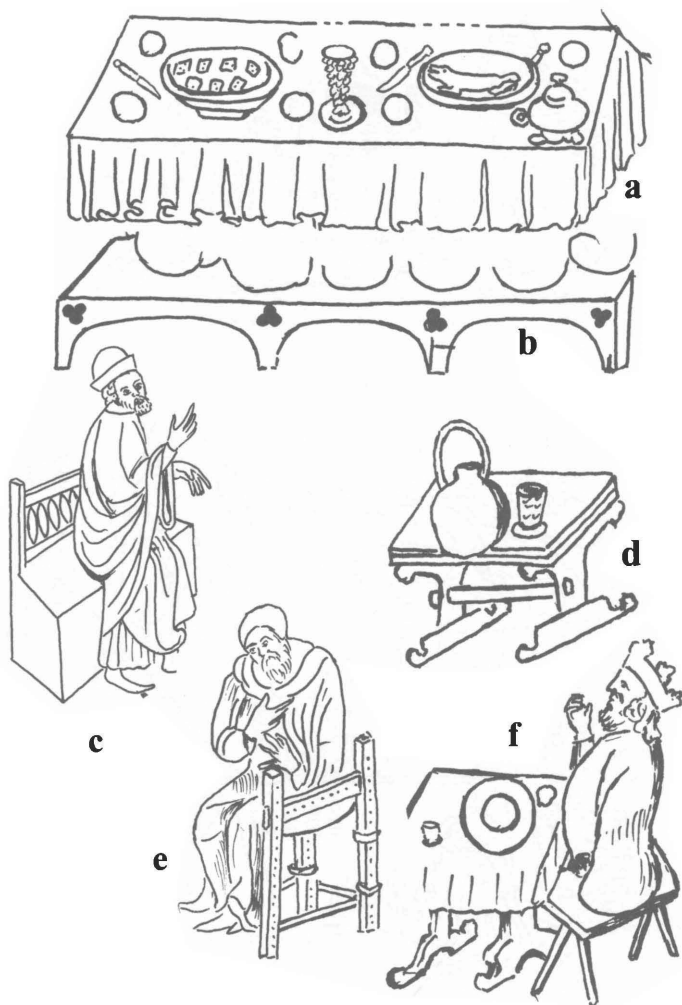
Obr. 22 Bible Václava IV.: Dveře - vrata a) sv. 1, fol. 28r, Lábanův dům, železné závěsy dveří zakončené liliemi; b) sv. 1, fol. 23r, dům Izákovy matky; závěsy zakončené dvojnásobnými liliemi c) sv. 1, fol. 149r, kamenování muže, který o sabatu sbíral dřevo; dveře na pasech zakončených liliemi d) sv. 2, fol. 20r, Samson, dvoukřídlé dveře s pasy tvarovanými do širokých lilií.

Obr. 23 Bible Václava IV.: Okna a) b) c) d) e) sv. 1, fol. 144v, obdélná okna, členěná jednoduchým kamenickým křížem; e) f) sv. 3, fol. 104r, chrám s lomenými kružbovými okny a rozetou; g) sv. 2, fol. 23r, Míchův dům, makovice a kružbová okna; h) sv. 2, fol. 23r, Míchův dům, kružbové okno i) sv. 2, fol. 23r, Míchův dům, kružbové okno.

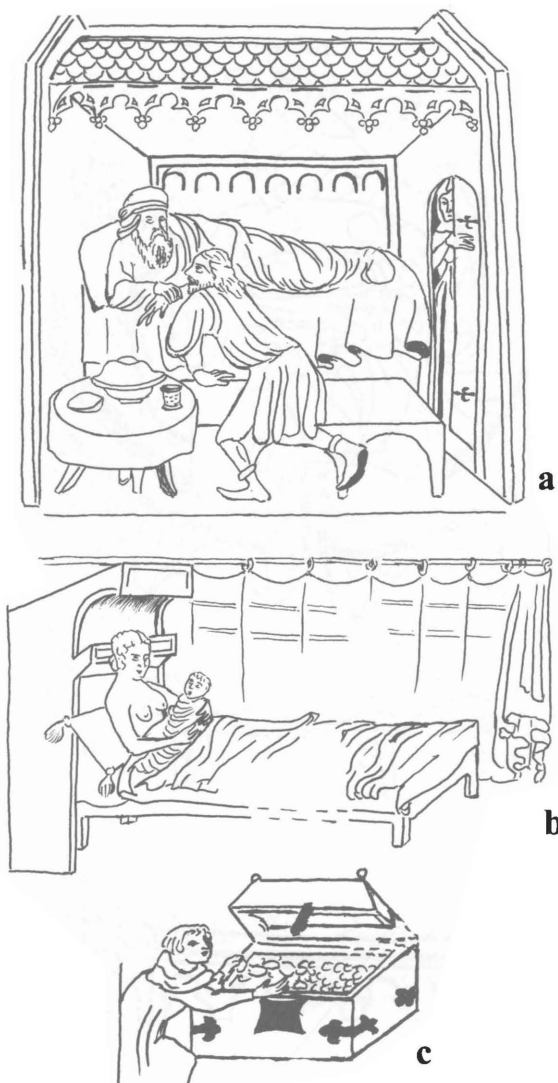
Obr. 24 Bible Václava IV.: interiér I – Ohniště a dymná jizba a) sv. 3 fol. 112v, příprava jehněte ke svátku Pessah b) sv. 3, fol. 87v, opékání a požívání jehněte o svátku Pessah.

Obr. 25 Bible Václava IV.: interiér II – Stalování a) sv. 1, fol. 45v, Josef Egyptský hostí své bratry, prostřený stůl, krytý ubrusem, na něm dvě mísy s jídlem, skleněná číše českého typu a koflík s poklicí k obřadnímu pití **b)** fol. 45v, lavice; **c)** sv. 1, fol. 47r, Josef se nechává poznat od svých bratrů **d)** sv. 2, fol. 33v, Hanna truchlí, že nemá děti, odmítá jídlo před sebou, prostřený stůl s bočními podstavci „X“ propojenými trnoží; **e)** sv. 1, fol. 51r, Jákob žehná Josefovým synům, trojohá židle **f)** sv. 2, fol. 139r, Eliáš nechává pobít Baalovy kněze, král Achab při tom stoluje.

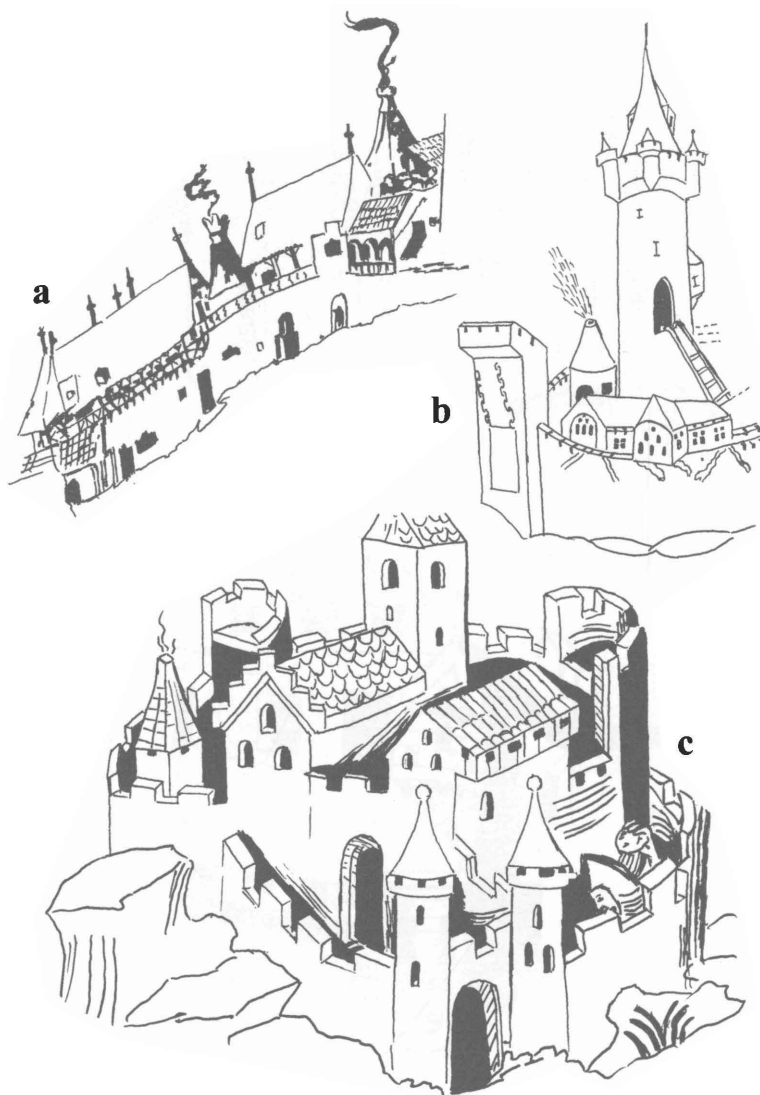
Obr. 26 Bible Václava IV.: interiér III – Kulatý stůl a) sv. 2, fol. 109r hostina při Davidově nástupnictví, kulatý stůl, obloukové lavice; **b)** sv. 1, fol. 221r, čeledín v domě Lábánově, obloukové lavice; **c)** sv. 1, fol. 104v, Mojžiš tlumočí Židům Boží zákon, zalomené lavice.

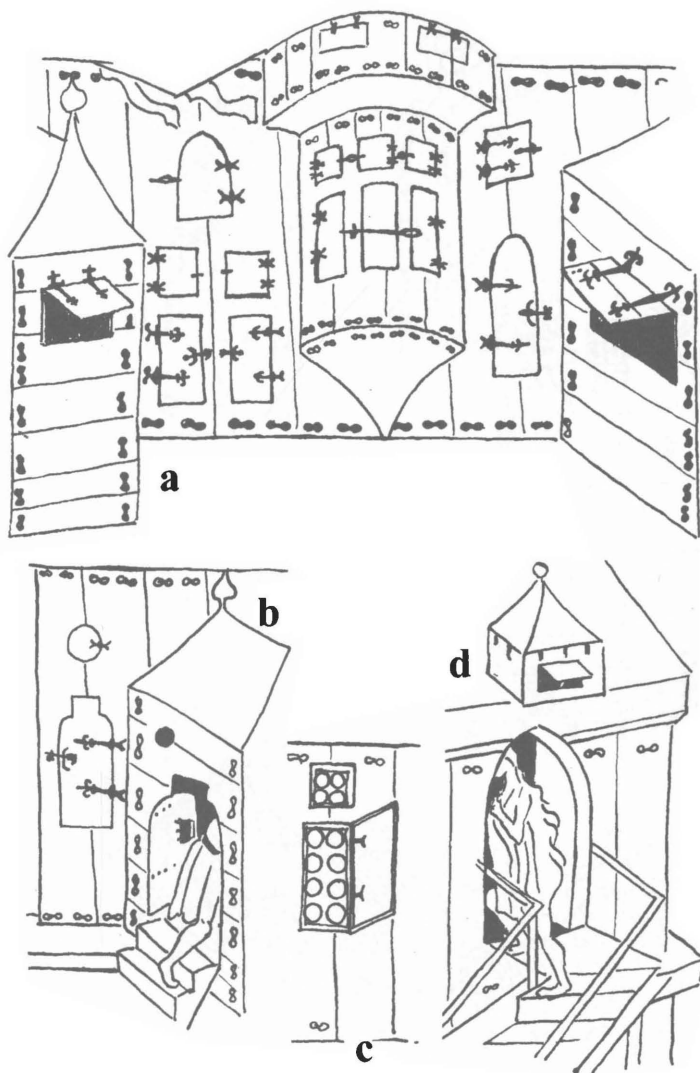
Obr. 27 Bible Václava IV.: Interiér IV – Komora a) sv. 1, fol. 26r, Jákob oklame otce Izáka kvůli požehnání, postel bez baldachýnu s přistrčenou lavicí; b) sv. 1, fol. 24r, Rebeka s dítětem, postel s baldachýnem c) sv. 3, fol. 62r, Král Joas shromáždil peníze z daní a chrámových darů do truhly, truhla s pevným zámkem, zpevněná ozdobnými železnými pásy.

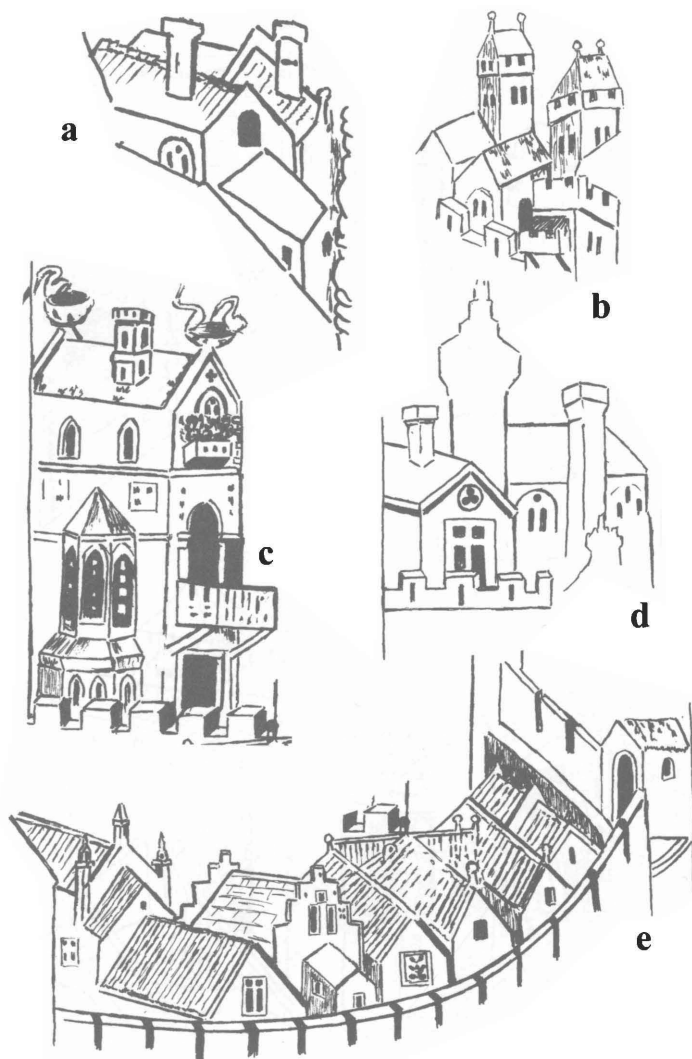
Obr. 28 a) Willehalm z knihovny Václava IV. 1387, ÖNB Wien, sign. S. n. 2643: fol. 193r, setkání rytířských družin, dymná jizba na hradě; b) Antverpská bible Konráda z Vechty kolem r. 1400, Setkání Davida s Jonatou; c) Budyšínský rukopis Kosmovy kroniky KNM v Praze, sign. VIII F 69 – vlepená iluminace z konce 14. století, Čech a Lech, dům se dvěma klenutými sruby nad sebou.

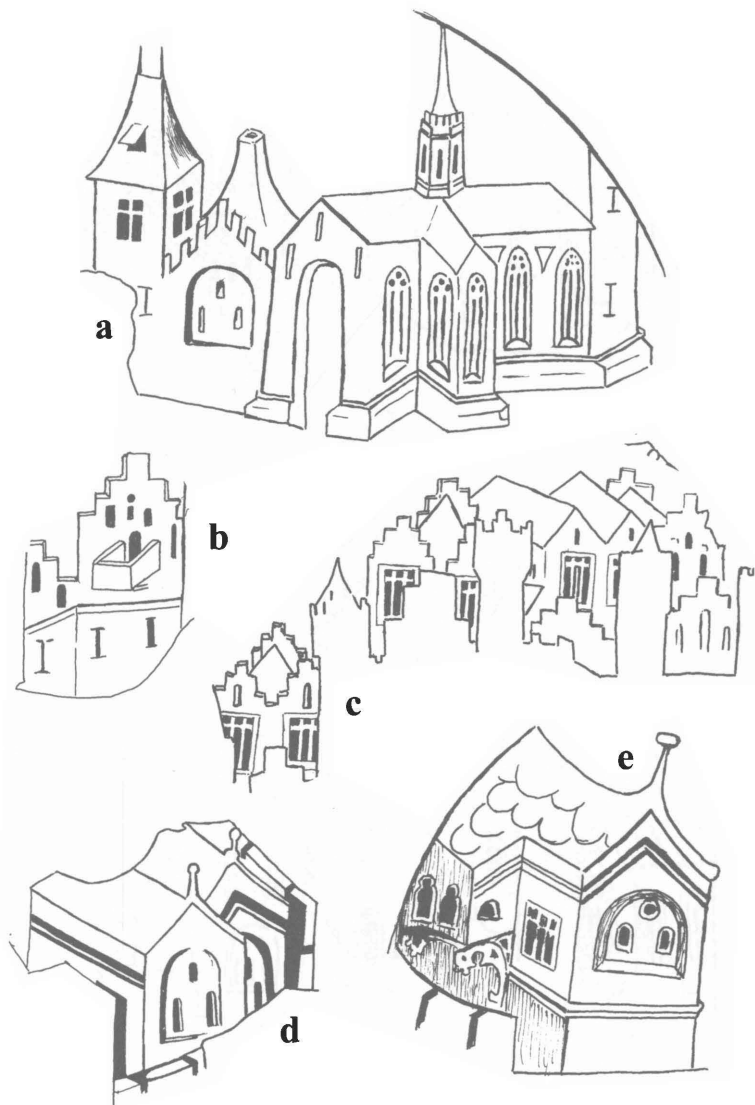
Obr. 29 *Bellifortis* (převzato z *S knížaty u stolu*, Irena KORBELÁŘOVÁ – Michal ZEZULA eds., Ostrava–Ratiboř, Státní památkový ústav ÚOP, 2018 a) hospodářský úsek, dvě hradní kuchyně; **b)** *Bellifortis*, 1405 (faksimile) fol. 43r; hrad se samostatně stojící černou kuchyní **c)** *Bellifortis*, 1405 (faksimile) fol. 86r; hrad se samostatně stojící černou kuchyní.

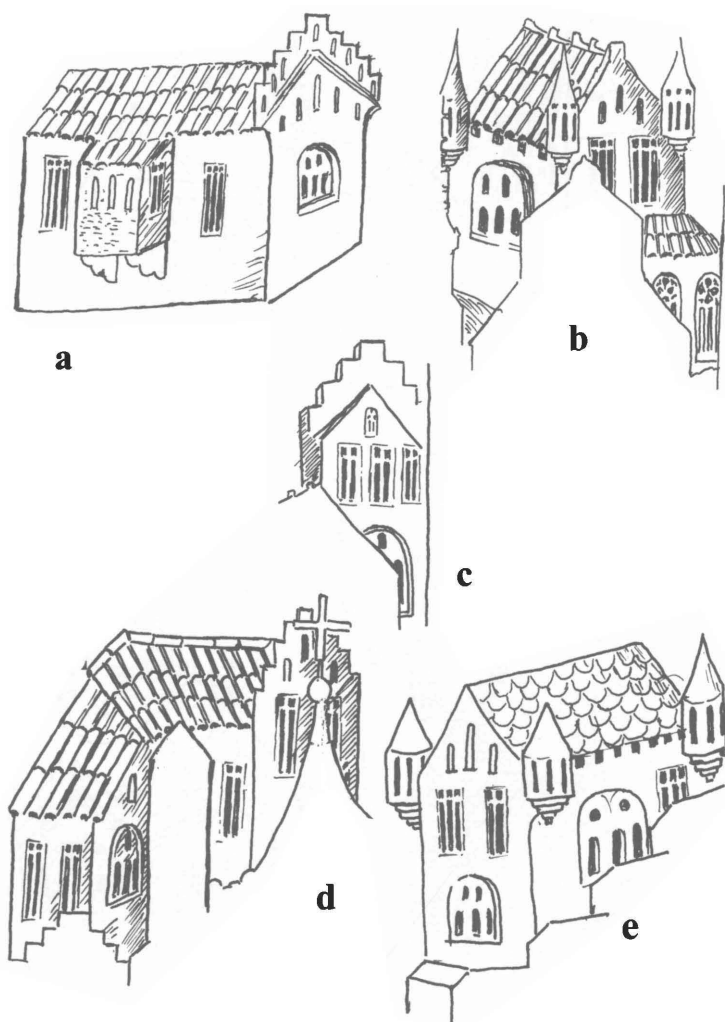
Obr. 30 Bellifortis, 1405 (faksimile): lázně, okna, dveře a) fol. 114r, b) fol. 114r, c) fol. 114v, d) fol. 114v.

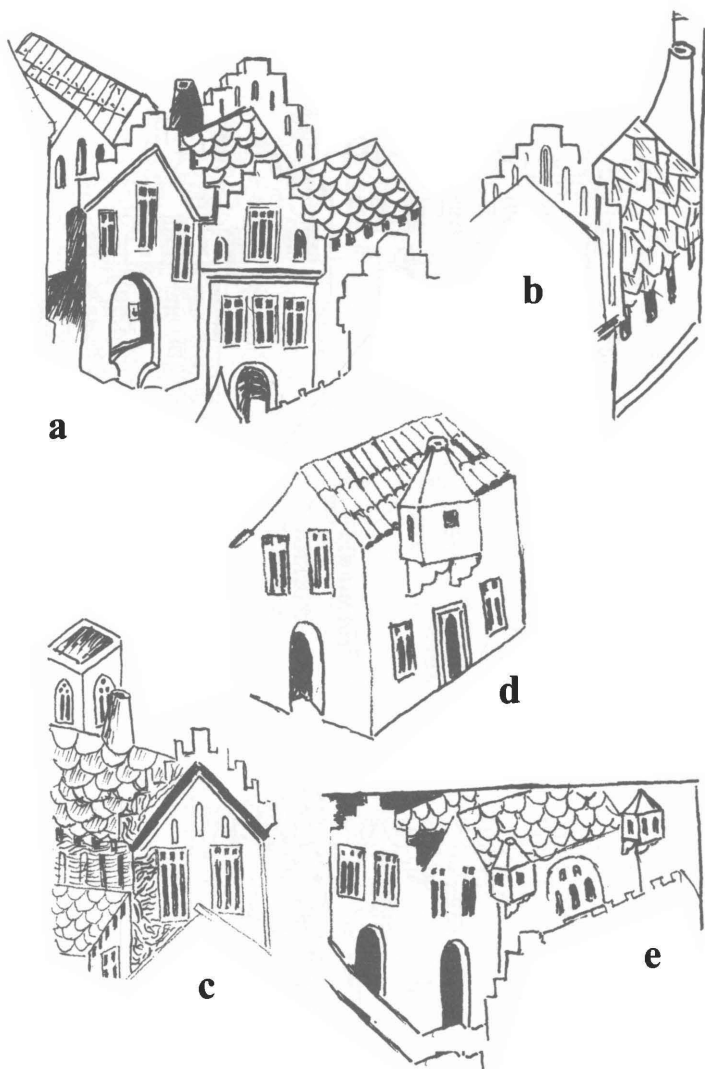
Obr. 31 Venceslaus de Boemia, Trident, Buonconsiglio, fresky Cyklus měsíců, 1394–1407 (převzato z *Il ciclo dei mesi*): a) listopad, domy se dvěma komíny a dymnou jizbou; b) květen, věžové domy c) červenec, dům se dvěma balkony a kaplí v arkýři d) červen, dům s komínem, vedle dvě dymné jizby e) prosinec, řadové domy s uliční frontou

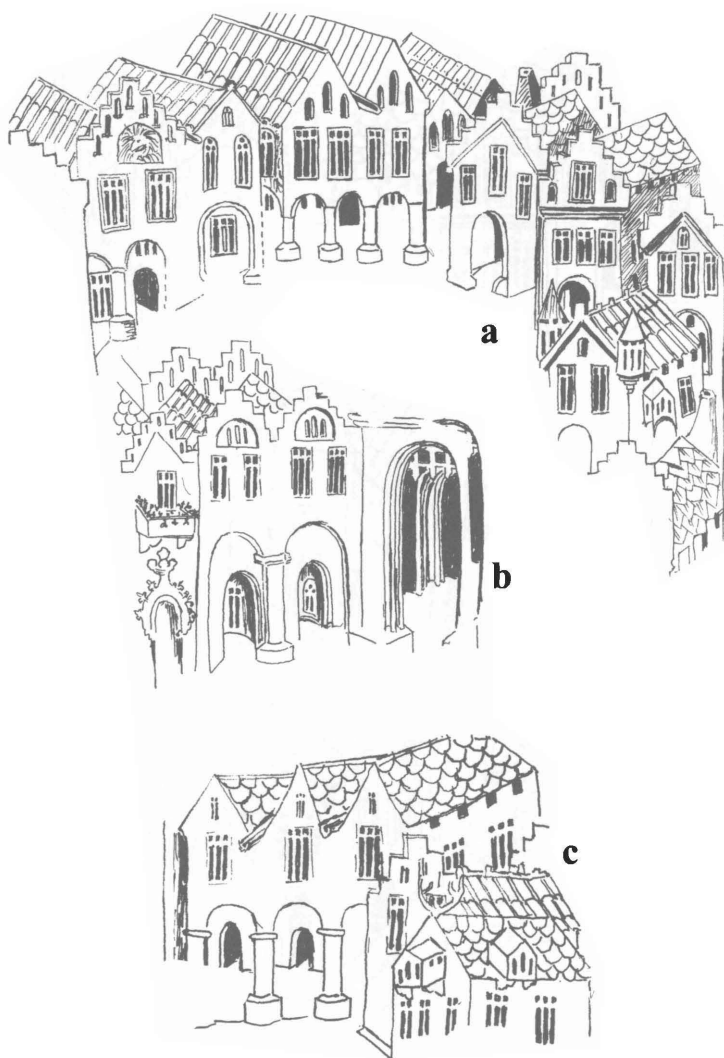
Obr. 32 Geronské Martyrologium počátek 15. století, Diecézní muzeum Gerona.

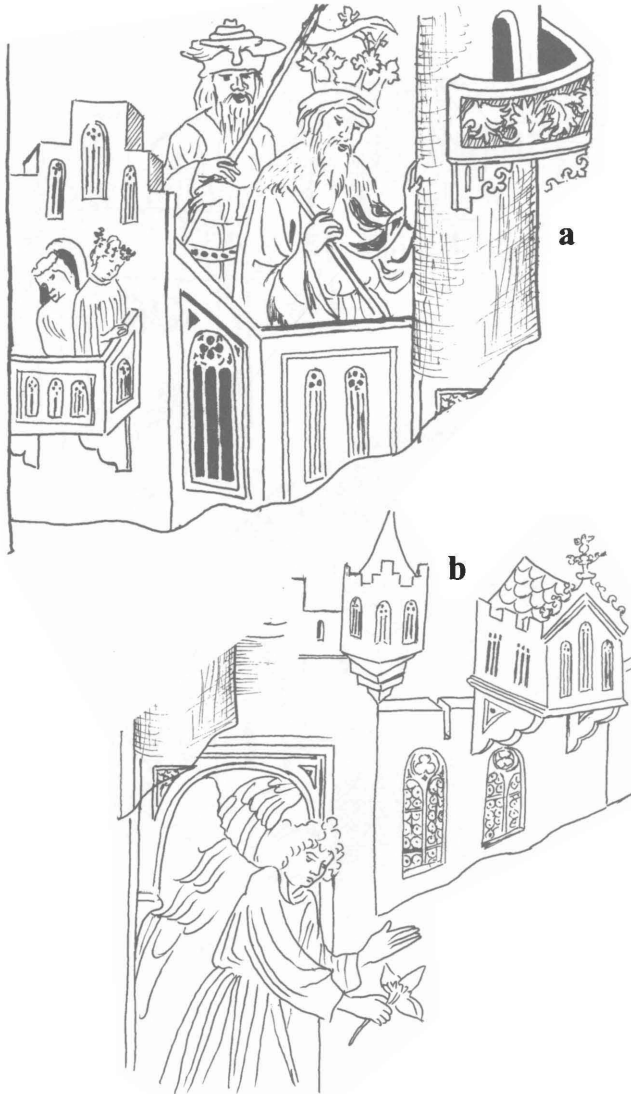
Obr. 33 Mandevilovy cesty, British Library, sign. Add. Ms. 24189 (1410–1420) – iluminace k českému překladu I: Dymná jizba a) fol. 10v, Konstantinopolis (?), dymná jizba v průčelí; b) fol. 11r, Konstantinopolis, dymná jizba v okapové stěně; c) fol. 9v, Konstantinopolis, dymná jizba v zadním průčelí; d) fol. 9v, Konstantinopolis, dymná jizba v přístavku e) fol. 10r, Konstantinopolis (?), různá orientace dymné jizby v jednom domě.

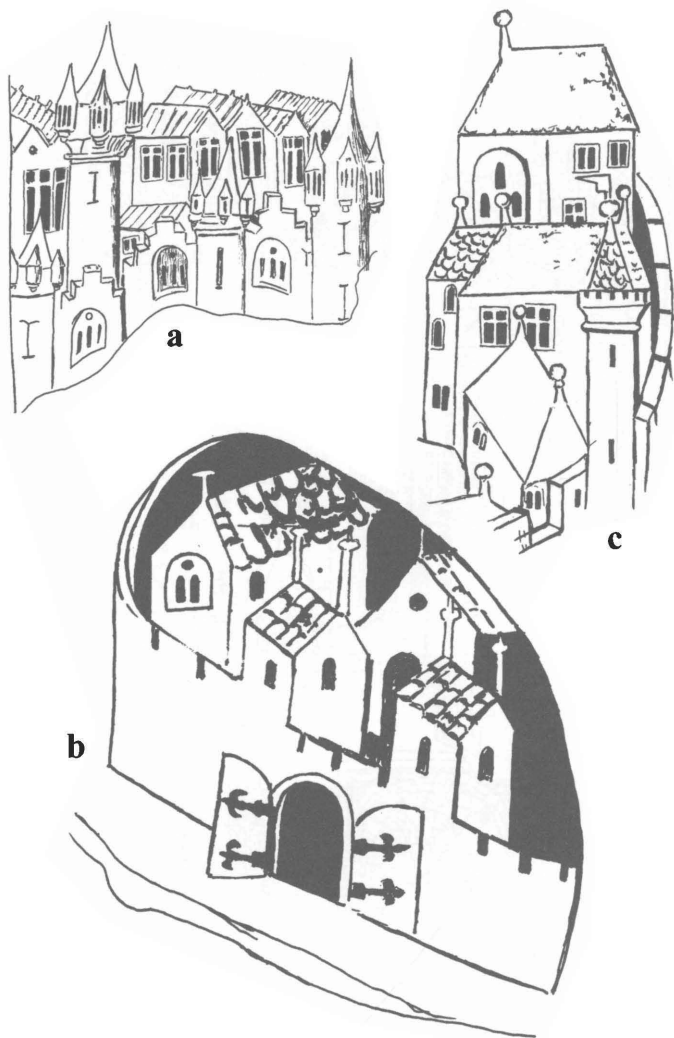
Obr. 34 Mandevilovy cesty – iluminace k českému překladu II: černá kuchyně a) fol. 9v, Konstantinopolis, černá kuchyně mimo jádro domu; b) fol. 9v, Konstantinopolis, černá kuchyně mimo jádro domu; c) fol. 9v, Konstantinopolis, černá kuchyně v jádru domu; d) fol. 10r, Konstantinopolis, arkýřová černá kuchyně ve středním traktu domu; e) fol. 10r, Paříž (?) dvě arkýřové černé kuchyně na rozích domu, mezi nimi roubená valená klenba.

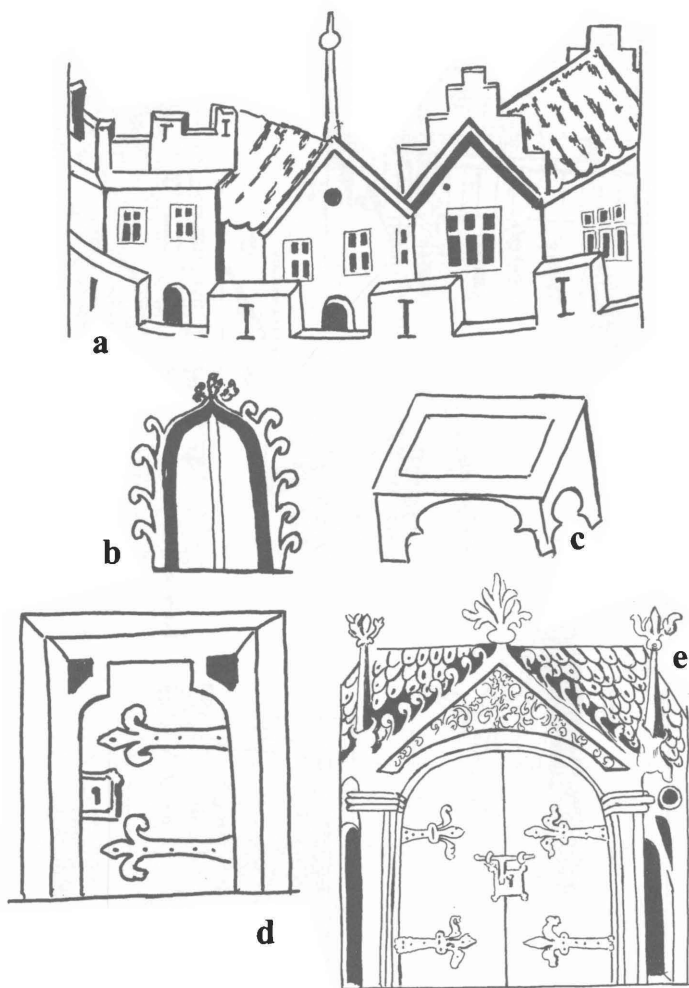
Obr. 35 Mandevilovy cesty – iluminace k českému překladu III: ostatní domy a) fol. 9v, Konstantinopolis, domy s podloubím, malovaný štít (?); b) dům s balkonem a honosným portálem, zdobeným kraby a kytkou c) fol. 11r, domy s podloubím.

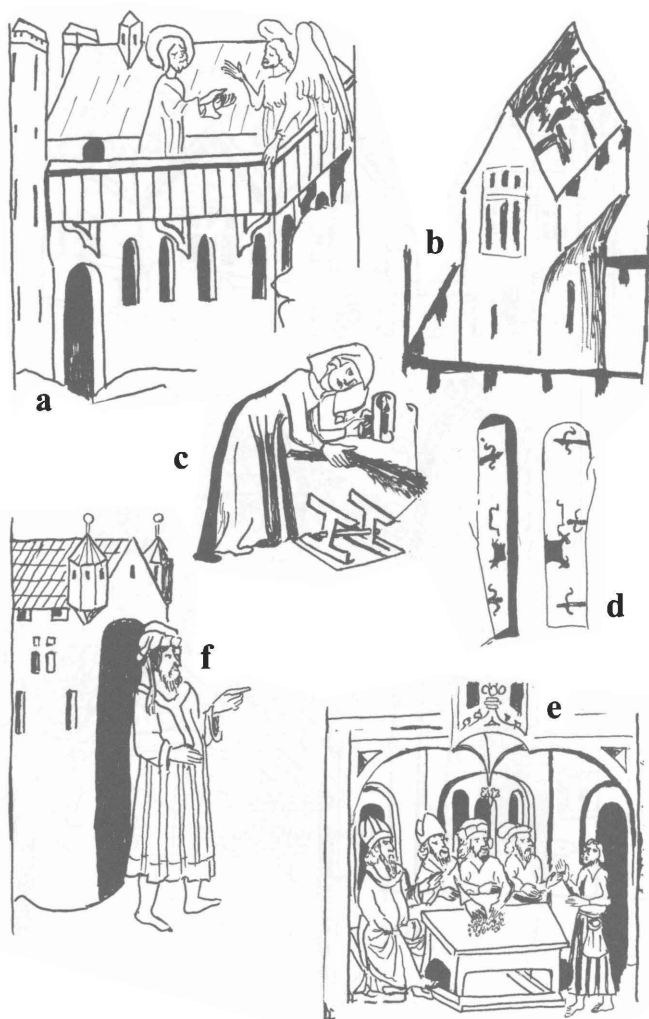
Obr. 36 Mandevillovy cesty: balkony a arkýře a) fol. 15v, císař s dvořany sleduje z balkonů turnaj; b) fol. 13r, Seth u brány do ráje.

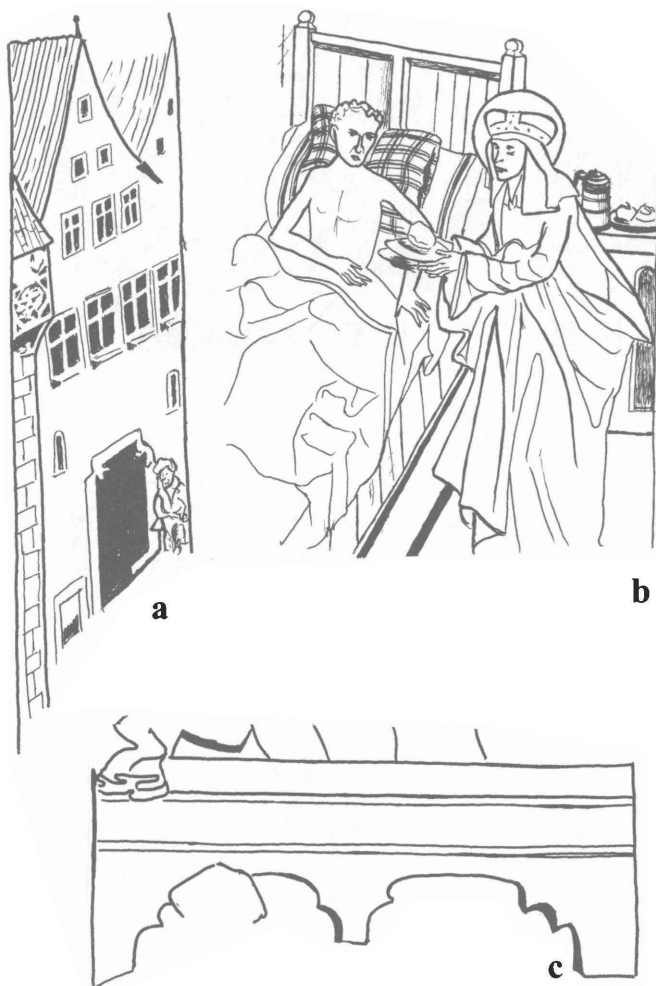
Obr. 37 a) Boskovická bible kolem r. 1415–1420, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. M III 3, Hospodin mluví na Sinaji k Mojžíšovi; b) Boskovická bible, Jonáš; c) Matutinale a vesperale augustiniánského kláštera na Karlově, 1411–1419, fol. 1r, Zvěstování.

Obr. 38 Krumlovský sborník kolem r. 1415–1420, NM Praha, sign. III B 10: **a)** fol. 18r; městské domy **b)** fol. 8r, portál oslí hřbet, po stranách zdobený kraby; **c)** fol. 6v, stolec s oblouky ve tvaru trojlistu; **d)** fol. 15v, sedlový portál, dveře se závěsy zakončenými lilii **e)** fol. 6r, obloukový portál s tympanonem neseným dvěma sloupy s kvadratickými hlavicemi, zdobený kraby, kytkou a fiálami.

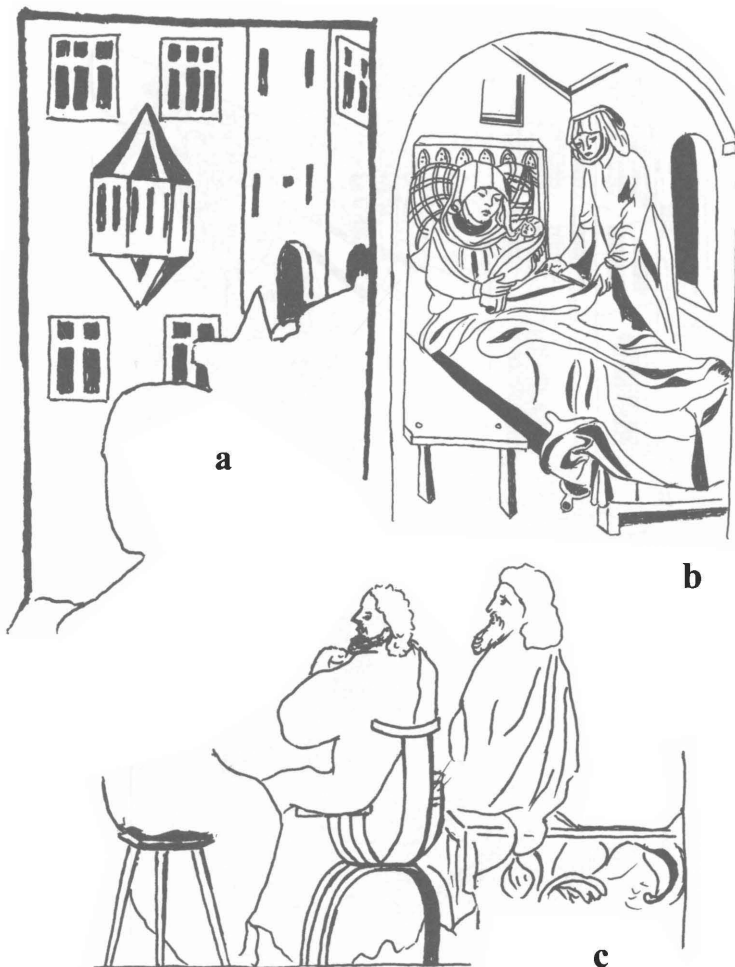
Obr. 39 Český Nový zákon: a) fol. 11r, ďábel pokouší Ježíše, pavlač; b) fol. 39v; práce na vinici c) fol. 32v, podobenství o ženě, která hledala peněz, až ho našla; d) fol. 52r, podobenství o deseti pannách, kování dveří; e) fol. 53v, Jidáš zrazuje Ježíše v domě Kaifášově, stůl se čtyřmi nohama zasazenými do obdélného rámu spodním rámem; f) fol. 60r, Pilátův dům; dům s cimbuřím překlopeným střechou.

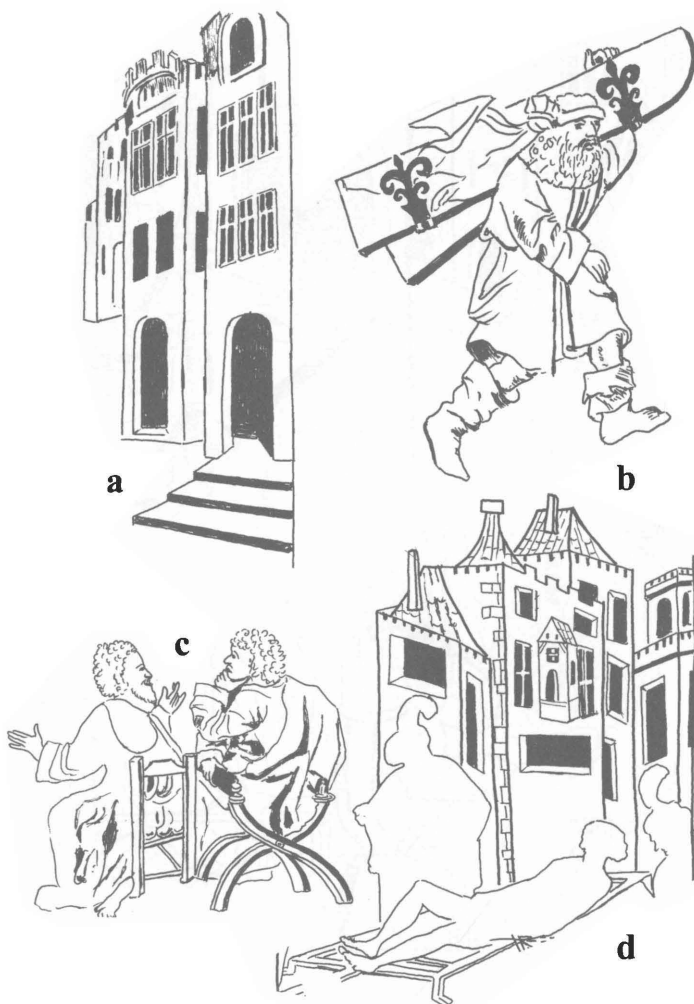
Obr. 40 a) Křest sv. Augustina, kolem r. 1480, Městská Galerie Brno, vícepodlažní městské domy v průhledu, vstupní sedlový portál, před vchodem lavička; b) Křižovnický oltář Mikuláše Puchnera, Bl. Anežka ošetřuje nemocného, postel s vyvýšeným zadním čelem, lavice u postele, noční stolek, na něm patrně dřevěný korbek a talíř s ovocem (?); c) Olomoucká právní kniha Václava z Jihlavy, 1430, zasedání městské rady, lavice, kombinující u zadního podstavce troj a pětilistý oblouk.

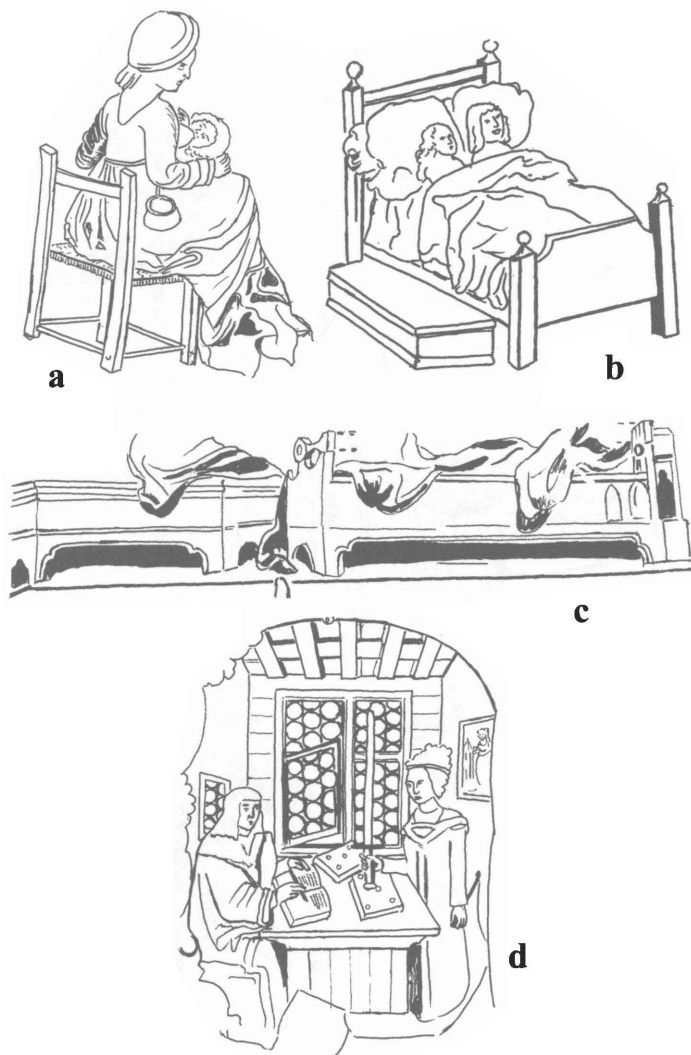
Obr. 41 a) Mistr křivoklátského oltáře, po r. 1490, Narození Krista, v přízemí domu krámské okno; b) Mistr křivoklátského oltáře, Zvěstování P. Marie, krb, průhledem dvoupatrový dům; c) Kutnohorský graduál, kolem r. 1490, fol. 195r, hostina havířů; d) Kroměřížský mariánský oltář, Narození P. Marie, po r. 1495, postel s baldachýnem, u postele lavice, vědro a džbán, v komoře románské sdružené okno, průhledem do světnice gotický stůl s pohárem, okno se skleněnými terčíky, zalitými do olova.

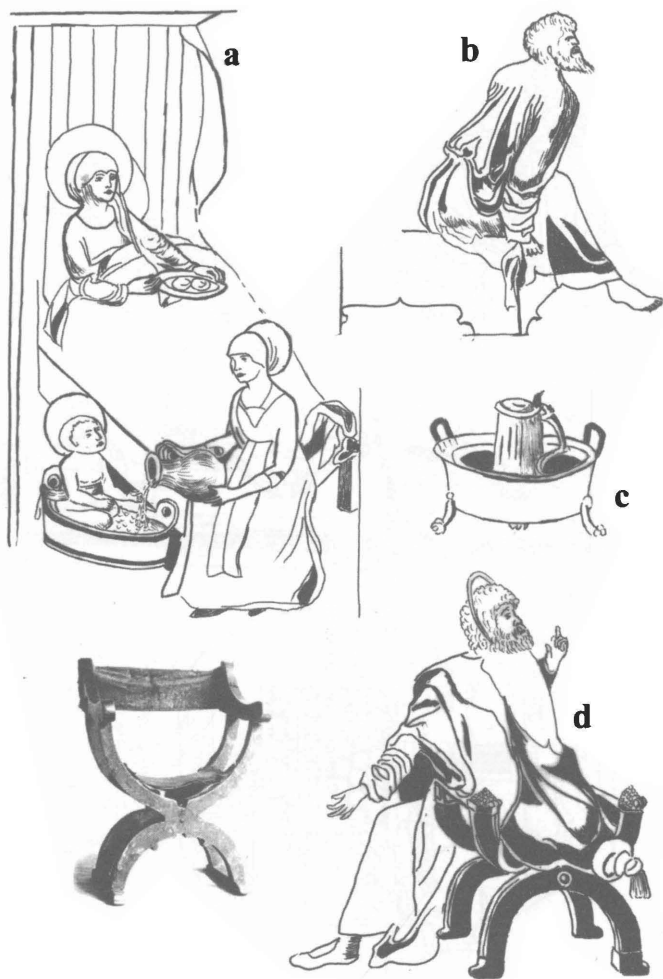
Obr. 42 a) Mistr budňanského oltáře, oltář křižovnického kláštera po 1490, scéna Narození P. Marie; b) Mistr budňanského oltáře – Oltář křižovnického kláštera po 1490, scéna Narození P. Marie; c) Doudlebská archa – 1494, poslední večeře.

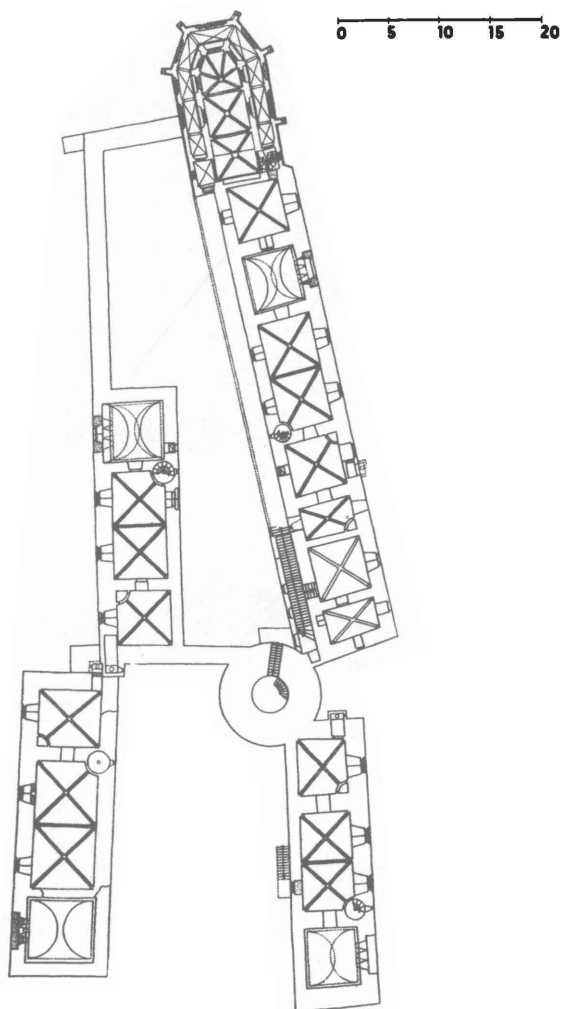
Obr. 43 a) Litoměřický oltář – Kristus před Kaifášem, před r. 1517, dvoupatrové domy; b) Lobkovický graduál – Zmrtvýchvstání, Samson odnáší věreje vrat, závěsy ve tvaru dvojitých lilií; c) Jenský kodex, sign. NM IV B 24, fol. 67v, poslední večeře, typy pozdně gotických židlí; d) Jenský kodex, sign NM IV B 24, fol. 79 r, tortura sv. Vavřince, rošt.

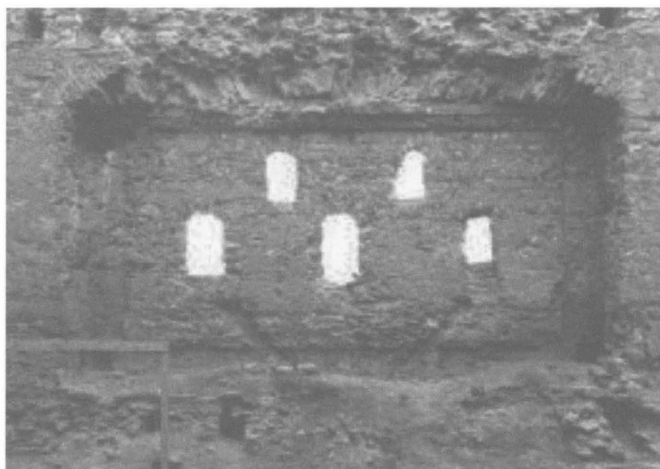
Obr. 44 a) Litoměřický graduál, před r. 1517, kojící matka na vyplétané židli; **b)** Mapa Mikuláše Klaudiána, 1518, postel se zvýšeným zadním čelem a truhlová lavice vedle ní; **c)** Poslední večere ze Slavonic, Morava nebo jižní Čechy, před 1520, lavice s otočným opěradlem, asi truhlová; **d)** Znojemská městská právní kniha Štěpána z Vyškova, 1523, soudce a personifikace Spravedlnosti, bedněný stůl, křížové okno otevřené dovnitř.

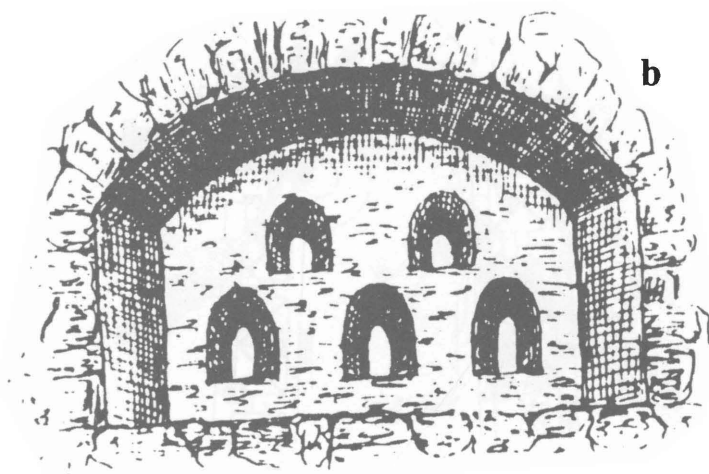
Obr. 45 a) Oltářní křídlo z Netolic, kolem r. 1520, Narození P. Marie, postel s vysokým zadním čelem a náznakem baldachýnu, koupání děcka v necičkách; **b), c), d)** Kutnohorská predela s Poslední večeří 1515, boční stojan lavice s vyřízlým obloukem, (trojlíst zakončený oslím hřbetem), kovová trojnožka s korbelem (na ohřívání vína), nůžková židle.

Obr. 46 Hrad Bezděz – půdorys prvního patra s pozůstatky klenutého srubu v každém ze čtyř paláců. (Převzato z D. MENCLOVÁ, České hrady 1, Praha 1972).

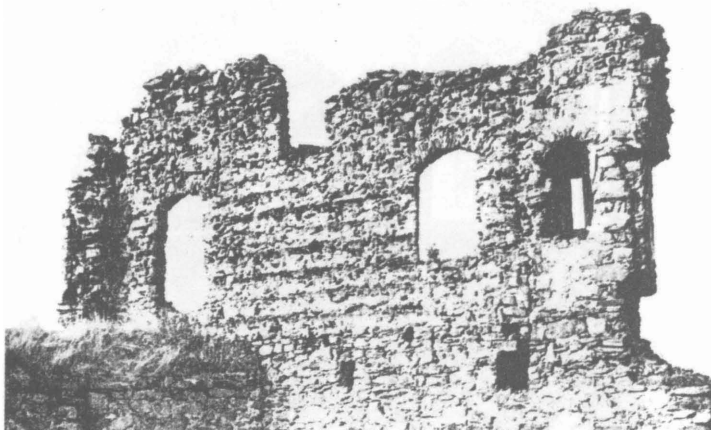

a

b

Obr. 47 Hrad Kašperk – soustava větracích okének vestavěného obytného srubu:
a) pohled zevnitř (převzato z internetu – dymná jizba) **b) pohled vnější** (O. PIPER,
Österreichische Burgen, převzato z J. ŠKABRADA, Roubená klenba, in: Příspěvky
k poznání středověkého stavitelství, ČVUT Praha, 1991).

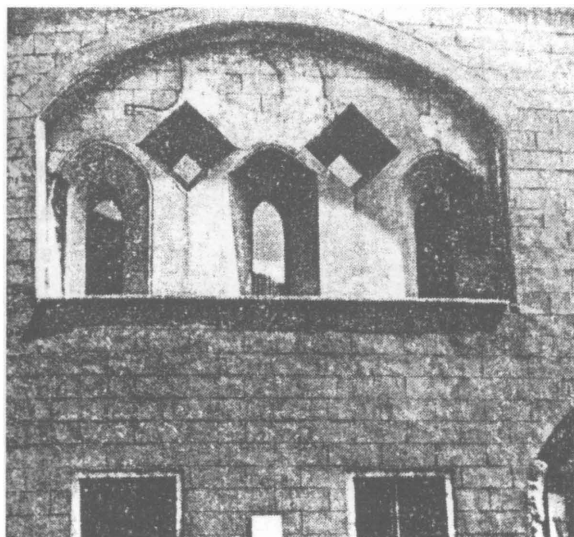

a

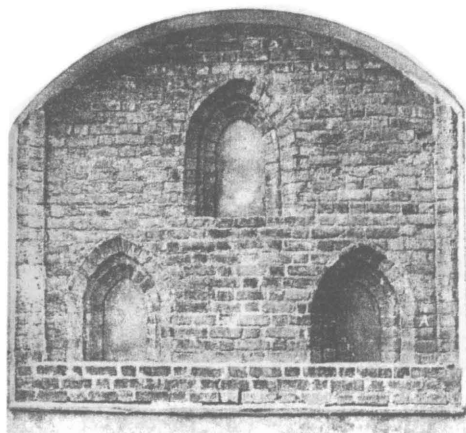

b

Obr. 48 a) Hrad Borotín – otisky kulatiny na zděné plentě roubené obytné místnosti v paláci hradu; **b) hrad Radyně** – průčelí paláce se dvěma soustavami větracích okének dřevěných obytných místností (Převzato z D. MENCLOVÁ, *České hrady 2*, Praha 1976).

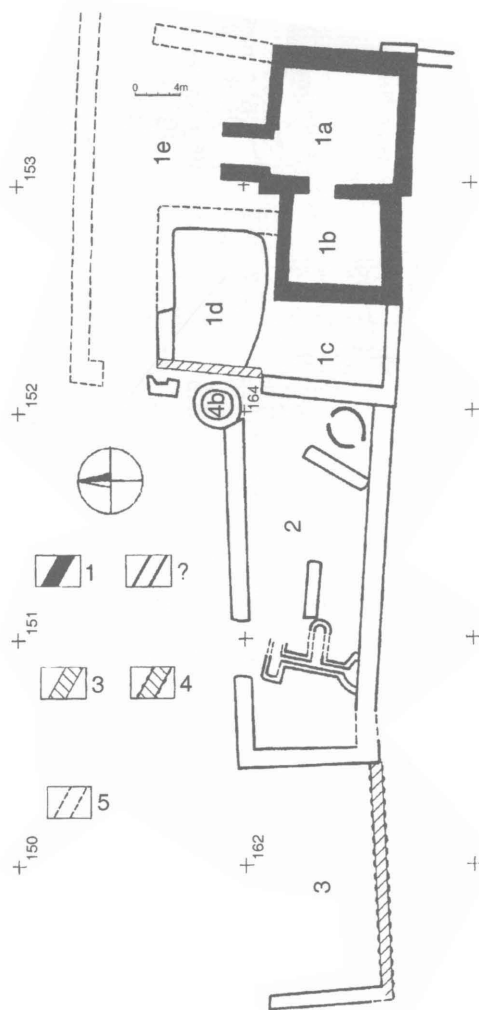

a

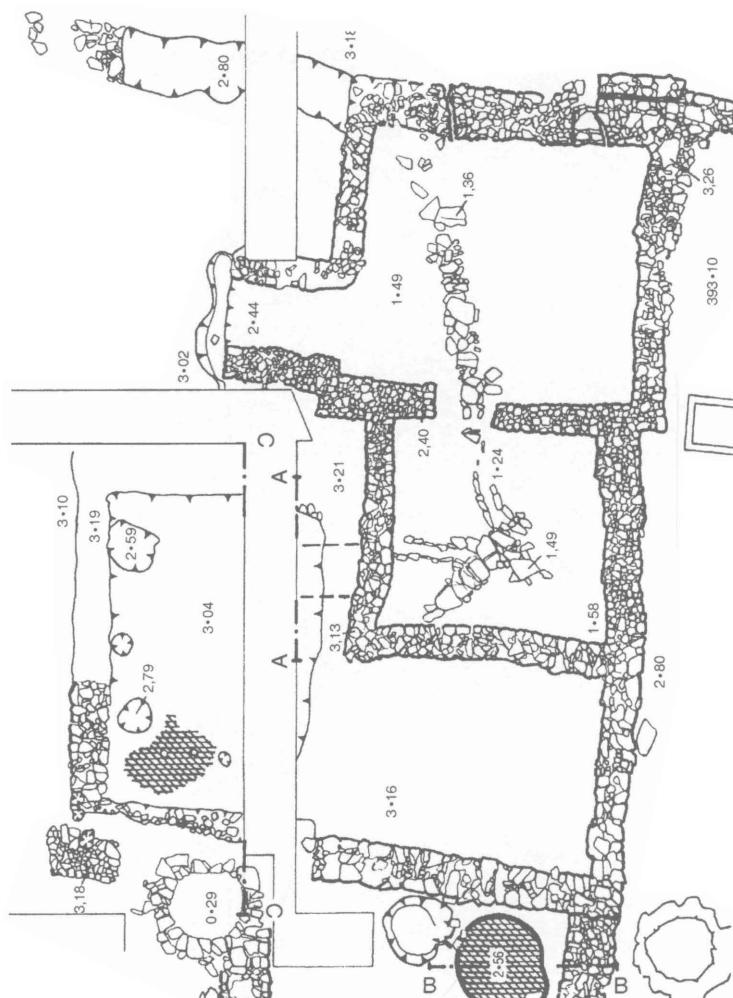

b

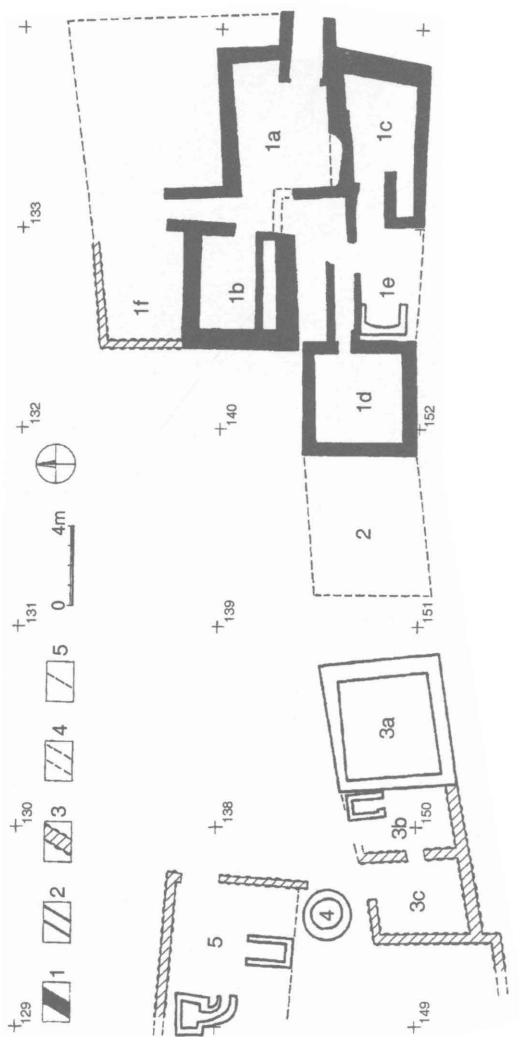
Obr. 49 a) sestava větracích okének městského domu v Budě (převzato z J. ŠKABRADA, Roubená klenba, in: Příspěvky k poznání středověkého stavitelství, ČVUT Praha 1991); b) cihlová stěna obytné gotické místnosti v domě Moravského muzea v Brně (převzato z J. ŠKABRADA, Roubená klenba, in: Příspěvky k poznání středověkého stavitelství, ČVUT Praha 1991).

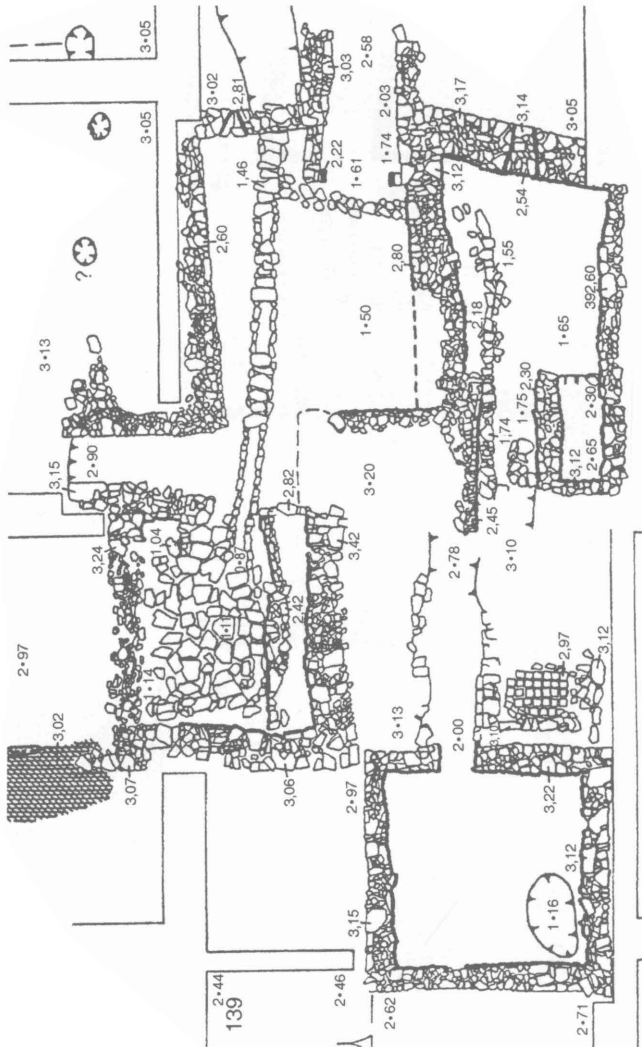
Obr. 50 Sezimovo Ústí, levobřežní předměstí, usedlost XIII: 1) kamenné zdivo; 2) kamenná podezdívka; 3) zastřešený prostor; 4) dřevěná stěna na podkladových kamenech; 5) rozebrané podezdívky. (Převzato z M. RICHTER – R. KRAJÍC, Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 2. Levobřežní předměstí – archeologický výzkum 1962–1988, Praha–Sezimovo Ústí–Tábor 2001).

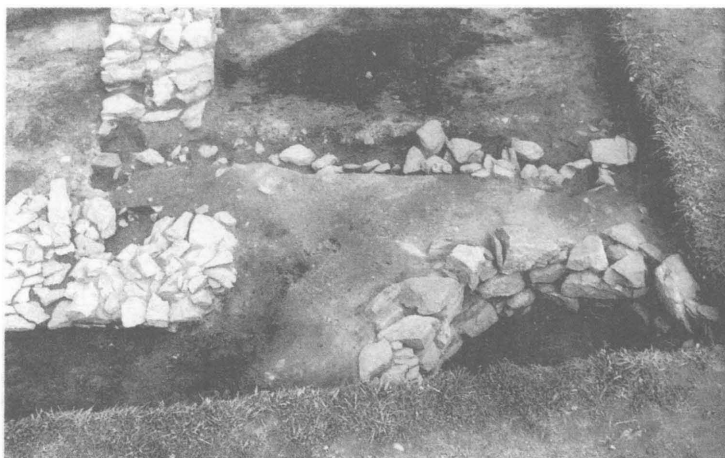
Obr. 51 Sezimovo Ústí, levobřežní předměstí, usedlost XIII – jádro domu (převzato z M. RICHTER – R. KRAJÍČ, Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 2. Levobřežní předměstí – archeologický výzkum 1962–1988, Praha–Sezimovo Ústí–Tábor 2001).

Obr. 52 Sezimovo Ústí, levobřežní předměstí, usedlost XIV: 1) kamenné zdivo; 2) kamenná podezdávka; 3) dřevěná stěna na podkladových kamenech; 4) zříčené zdivo; 5) pravděpodobný obvod (převzato z M. RICHTER – R. KRAJÍČ, Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 2. Levobřežní předměstí – archeologický výzkum 1962–1988, Praha–Sezimovo Ústí–Tábor 2001).

Obr. 53 Sezimovo Ústí, levobřežní předměstí, usedlost XIV: jádro domu (převzato z M. RICHTER – R. KRAJČIČ, Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 2. Levobřežní předměstí – archeologický výzkum 1962–1988, Praha–Sezimovo Ústí–Tábor 2001).

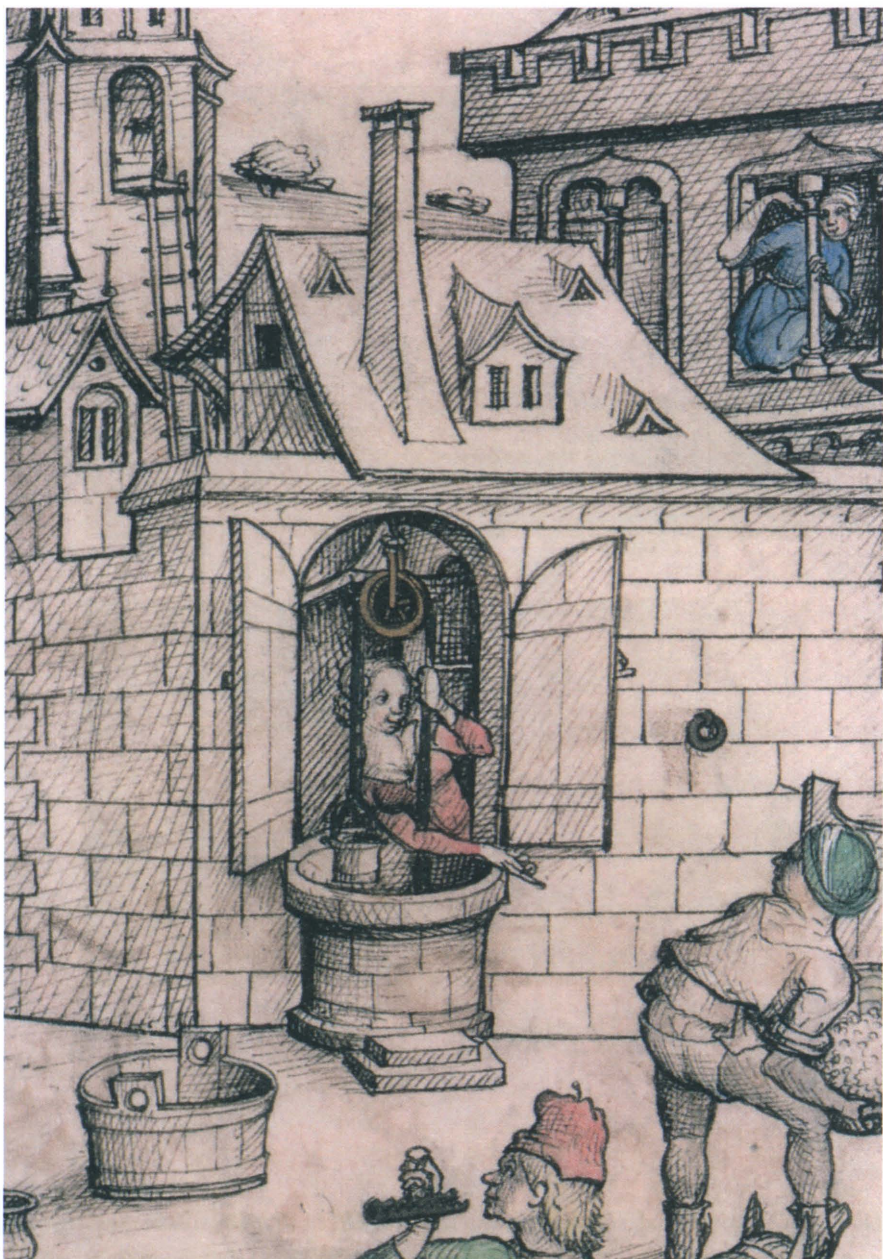

a

b

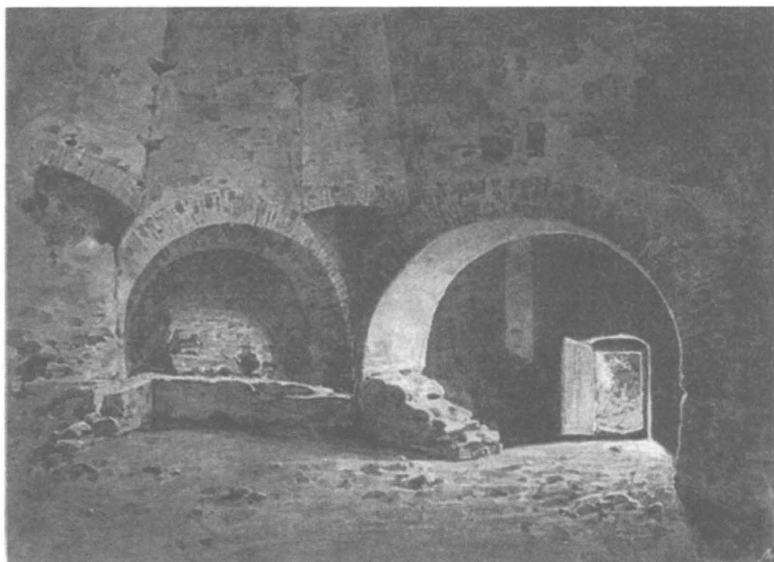
Obr. 54 Sezimovo Ústí, levobřežní předměstí: topeniště kuchyní a) studně a otevřené ohniště, usedlost XIII od západu; b) pec usedlost XIV od východu (převzato z M. RICHTER – R. KRAJÍČ, Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 2. Levobřežní předměstí – archeologický výzkum 1962–1988, Praha–Sezimovo Ústí–Tábor 2001).

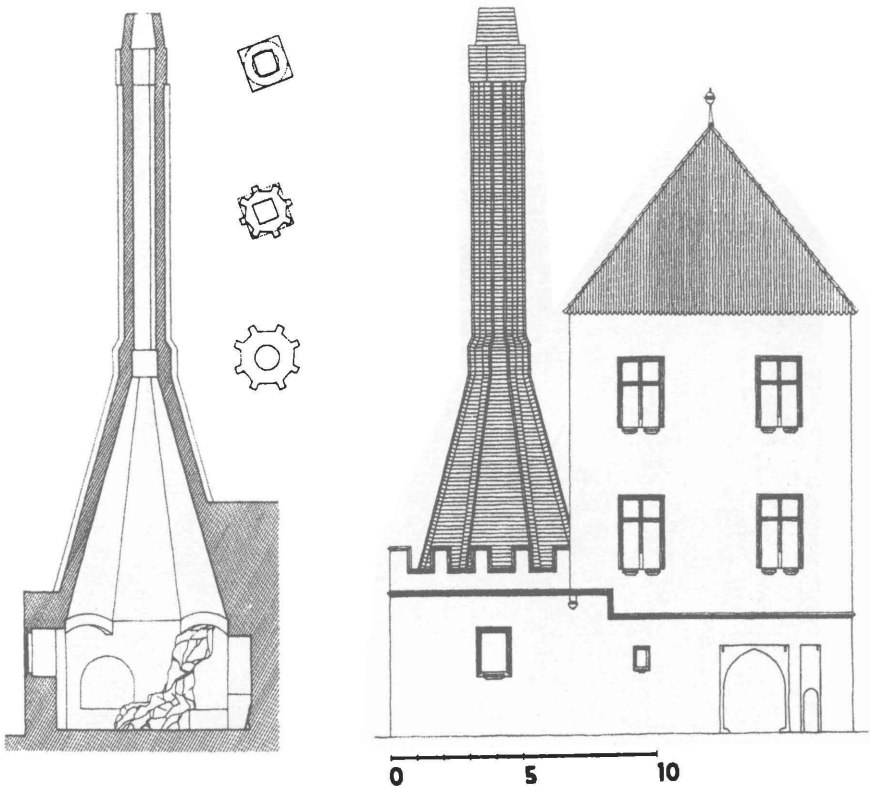
Obr. 55 Hausbuch Wollfgeg, černá kuchyně se studní pod oknem.

Obr. 56 Hrad Roupov, černá kuchyně, pohled z výšky. Převzato z internetu.

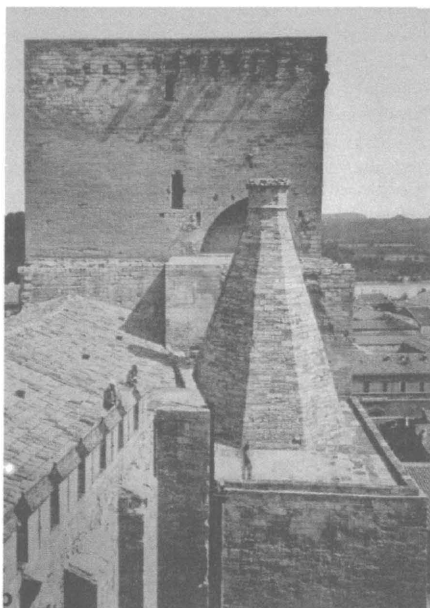
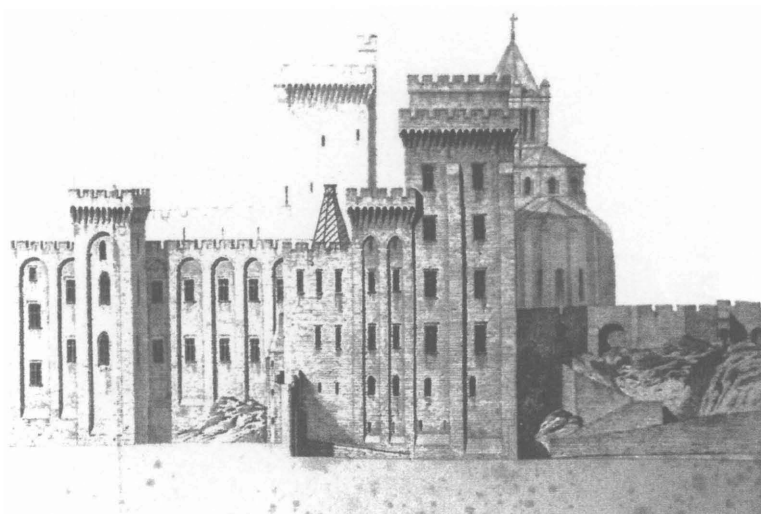
Obr. 57 Hrad Roupov a) vnitřek černé kuchyně; b) pohled na černou kuchyni (převzato z internetu).

Obr. 58 Hrad Roupov kresebná rekonstrukce černé kuchyně (převzato z D. MENCLOVÁ, České hrady II, Praha 1972).

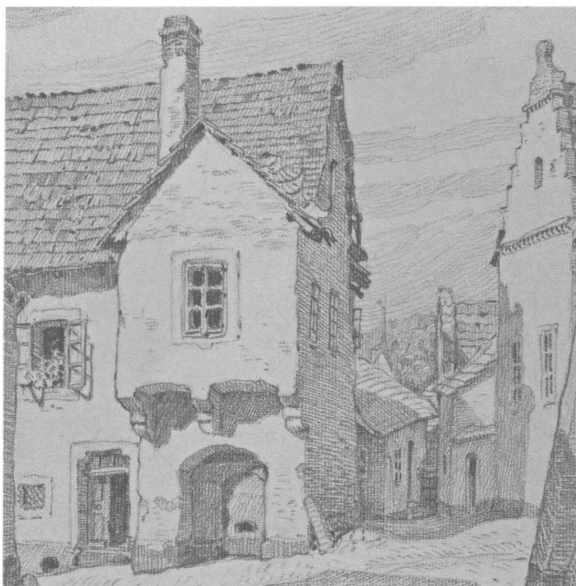
Obr. 59 Hrad Weiteneq – Rakousko dvě černé kuchyně (Převzato z I. KORBELÁŘOVÁ – M. ZEZULA (eds.), *S knížaty u stolu*, Ostrava–Ratibor 2018).

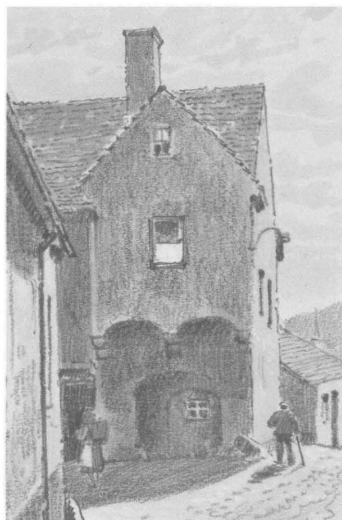
Obr. 60 Avignon – papežský palác: černá kuchyně (Převzato z I. KORBELÁŘOVÁ – M. ZEZULA (eds.), S knížaty u stolu, Ostrava–Ratiboř 2018).

Obr. 61 *Veduta Prahy 1562, dvorec s černou kuchyní s dymníkovou střechou v místě dnešního Újeda (převzato z Jan KOZÁK – Krystyna SZYKULA, Prag 1. 5. 6. 2. von Jan Kozel und Michael Peterle nach dem Exemplar der Universitätsbibliothek Wrocław/ Breslau, Weissenhorn 1995).*

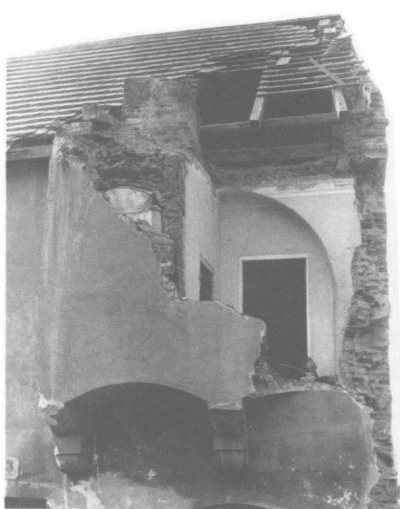

a

b

Obr. 62 Dům čp. 93 v Křížové ulici v Táboře s arkýřovou černou kuchyní, stav před poslední rekonstrukcí a) Jindřich Bubeníček kol. 1915, b) Karel Votlučka, 1962.

a

b

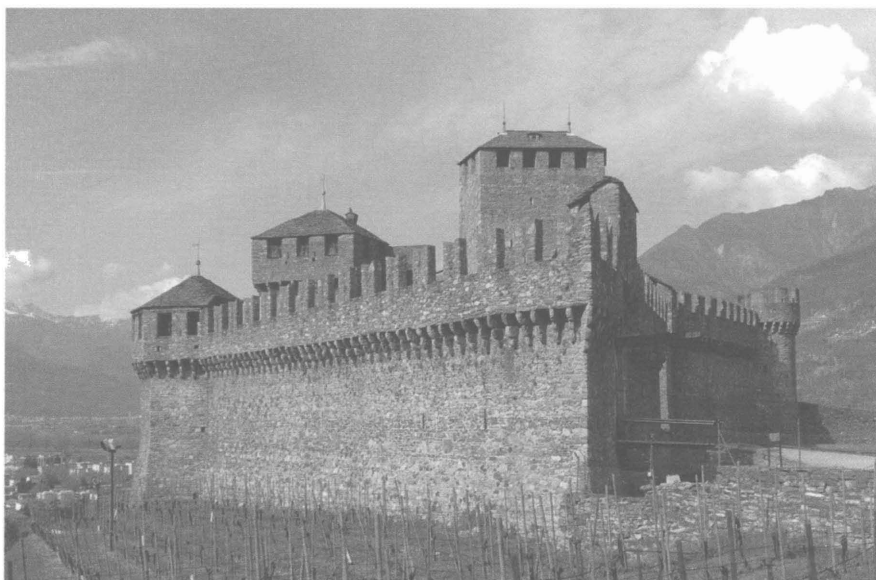

c

Obr. 63 Dům čp. 93 v Křížové ulici v Táboře, a), b) arkýřová černá kuchyně po zřícení části zdiva při poslední rekonstrukci, foto M. Drda; c) foto domu před poslední rekonstrukcí (HM v Táboře, podsběrka Stavební vývoj).

Obr. 64 Sezimovo Ústí, levobřežní předměstí, usedlost XIII: rekonstrukce jádra domu v Sezimově Ústí a mimo ně stojící černé kuchyně, pohled od východu.

a

b

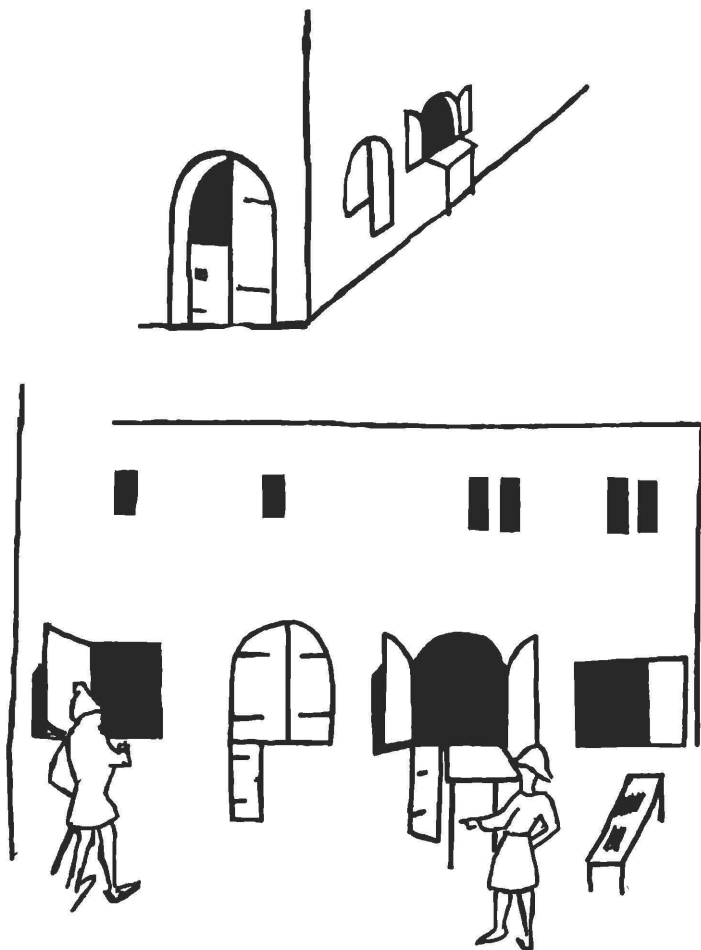
Obr. 65 a) Castello di Montebello, Bellinzona, Švýcarsko; **b)** hrad Golubac v severovýchodním Srbsku na Dunaji. Vrcholové a podstřešní cimbuří. (Převzato z internetu).

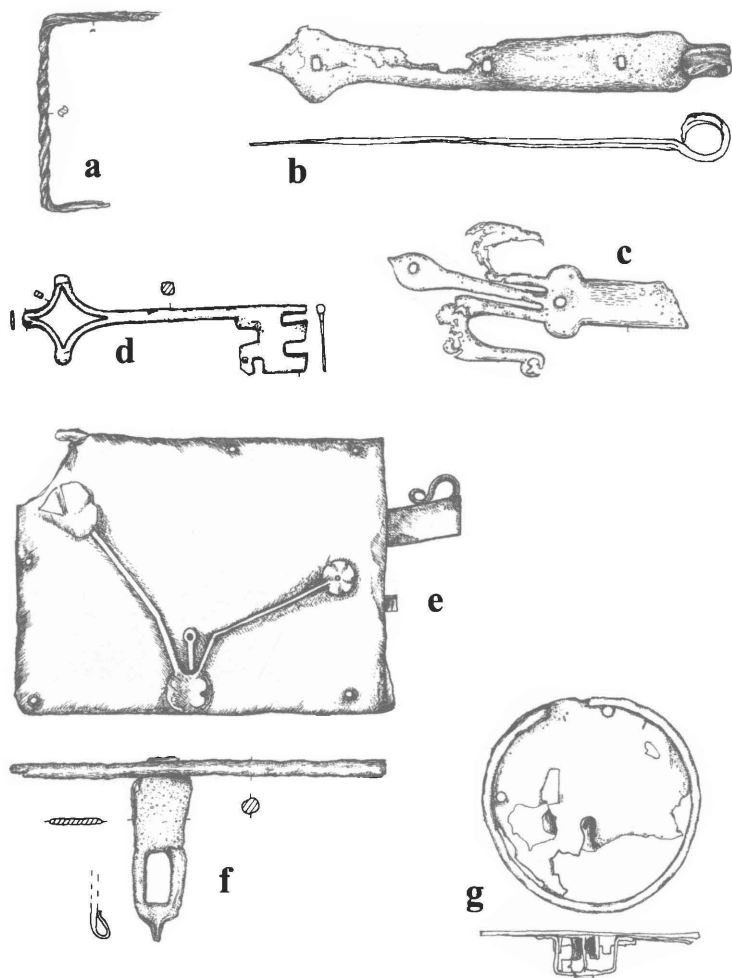
Obr. 66 Pozdně středověký dům „Gothické dvojče“, Litoměřice, Jezuitská ul. č. p. 4, balkon přístupný venkovním schodištěm. (Převzato z internetu).

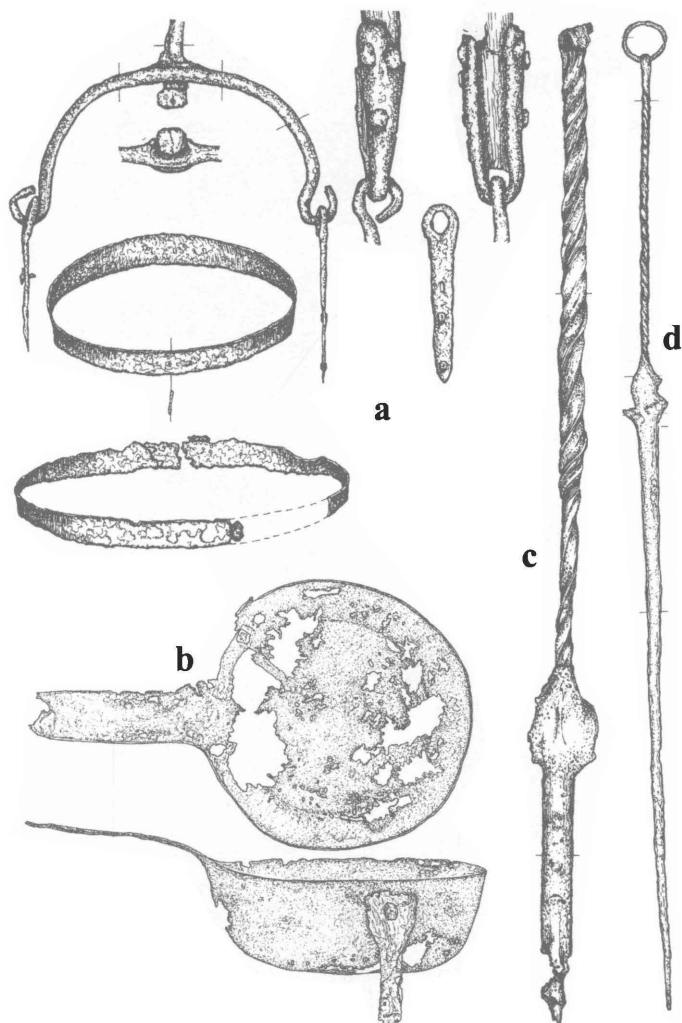
Obr. 67 Krámská okna v přízemí středověkého domu v městě Hvar, (foto Miloš Drda).

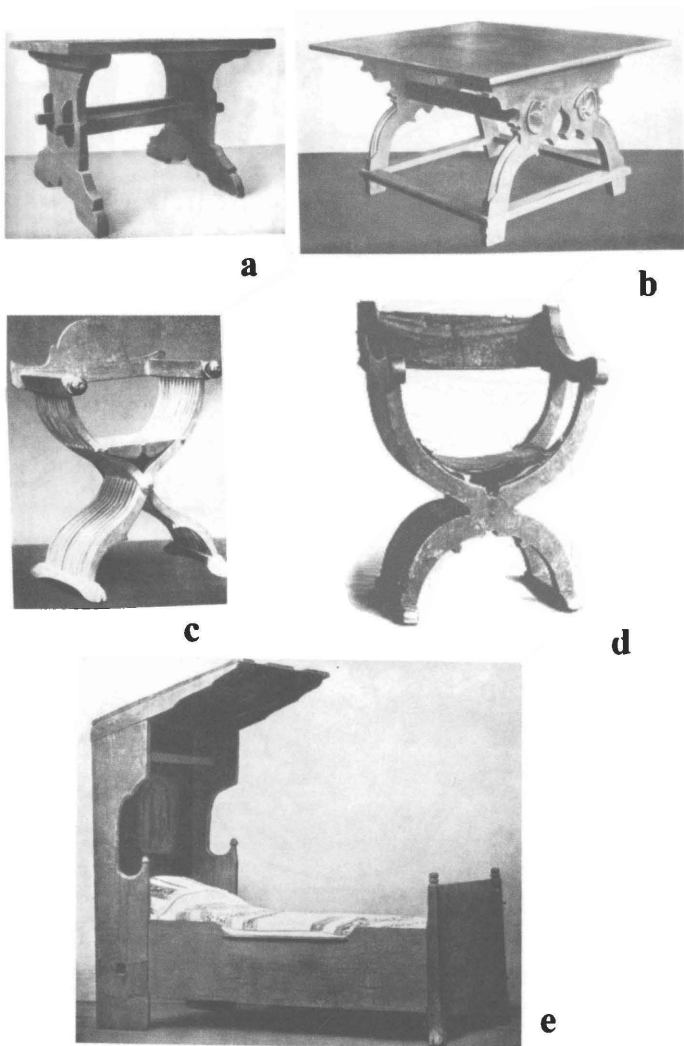
Obr. 68 Fridrich Herlin, Návrat mrtvoly sv. Jakuba, Rothenburg ob der Tauber, svatojakubský kostel, krámská okna; (Převzato z H. KÜHNEL a kol., Alltag im Spätmittelalter, Graz–Wien–Köln, 1985).

Obr. 69 Středověké zámečnické výrobky ze Sezimova Ústí, (Převzato z R. KRAJÍC, Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa, Praha–Sezimovo Ústí–Tábor, 2003).

Obr. 70 Středověké železné artefakty s kuchyňským použitím ze Sezimova Ústí
 (Převzato z R. KRAJÍČ, Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3.
 Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa, Praha–Sezimovo Ústí–Tábor,
 2003).

Obr 71 Zachovaný gotický nábytek: a) stůl s podstavci ve tvaru „X“ spojenými zaklínovaným trnožem, 15.–16. století; b) stůl se čtyřmi prohnutými nohami, zasazenými nad podlahou do obdélného rámu, Landesmuseum Zürich – 16. století; c) nůžková tyrolská židle – 16. století; d) skládací židle zv. „Danteska“; e) jednoduchá postel s baldachýnem, 15.–16. století (fotografie převzaty z D. KARASOVÁ a kol., *Dějiny nábytkového umění I*, Praha 1995).

Obr. 72 Antonius von Pforr, Buch der Beispiele, Švábsko, kolem r. 1480–90, Universitätsbibliothek Heidelberg, sign. Cod. Pal. germ. 85, fol. 13v, stůl s podstavci ve tvaru „X“ (převzato z Heidelberger historische Bestände).

Obr. 73 Gabriel Mälesskircher, Sv. Jan Evangelista, Museo Bornemisza Madrid, lavice s překlopným opěradlem.

Obr. 74 Tábor, Žižkovo náměstí č. p. 7: dřevěná picí miska, vydřevená vodní jímka.

Povaha a oprávněnost návaznosti teologie Církve československé (husitské) na Mistra Jana Husa v otázce svobody svědomí

FILIP SEDLÁK

Abstract:

References to Master Jan Hus in questions related to the principle of freedom of conscience were not used only by the Czechoslovak (Hussite) Church during the First Czechoslovak Republic era. However, this Church has referred to Hus in this matter in a very specific way, and the freedom of conscience itself is in this context different from what we would expect. The article attempts to demonstrate special features of this approach to the freedom of conscience in the Czechoslovak (Hussite) Church, the Church's relationship to Jan Hus, and whether the Czechoslovak (Hussite) Church is entitled to refer to Hus in this way.

Key words:

Freedom of conscience – Hussite theology – Czechoslovak Hussite Church (CsHC)– Master Jan Hus – Karel Farský – Zdeněk Trtík

* Tato studie je výstupem z projektu SVV č. 260 490 řešeného na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy.

Zásada svobody svědomí je pro Církev československou (husitskou)¹ od času jejího vzniku do současnosti zásadou klíčovou a vyloženě základní. Jde o princip, jenž si našel cestu do všech důležitých dokumentů věroučných i právních, jenž je stále skloňován v nejrůznějších kontextech a situacích, jenž nikdy nechybí, když se mluví o tom, jaká CČS(H) je.² Tato zásada má pravidelného partnera, který slouží jako její garant i interpret – Mistra Jana Husa. Odvolávání se na Husa v otázce svobody svědomí v CČS(H) nenacházíme pouze v čase jejího vzniku, ale po celou dobu jejího trvání. Ovšem v tom nejširším slova smyslu, tedy nikoli nutně ve smyslu pojmu samotného, ovšem vždy v podstatě a povaze toho, co si teologie CČS(H) pod svobodou svědomí představovala. Ačkoli práci o vztahu CČS(H) a Mistra Jana Husa je hojně, tak o této konkrétní vzájemné vazbě prozatím neexistuje práce žádná.

V době vzniku CČS(H) a Československé republiky je spojnice mezi svobodou svědomí a Husem celkem běžnou. Takové odkazy najdeme ve spektru od Volné myšlenky³ až po T. G. Masaryka⁴ ad. Ačkoli se nedá říci, že by to v případech mimo CČS(H) bylo vždy stejně adekvátní. Ba právě často naopak. Sem také směřují výtky, které proti této spojnici stojí. Např. myšlenka historika Jiřího Kejře ohledně Husova vztahu ke svobodě svědomí: „Mluvíme-li o Husově pojetí svědomí, nemůžeme pominout mylnost novodobých výkladů, že Hus bojoval o svobodu svědomí. Taková idea by byla Husovi cizí, jeho svědomí bylo jeho osobní morální záležitostí a vnitřní směrnicí a rozhodně ne nějakou obecnou proklamací“.⁵

1 Církev československá husitská – CČSH, nesla do roku 1971 název Církev československá – CČS. Více viz Jaroslav HRDLIČKA – Jan B. LÁŠEK, *CČSH mezi lety 1948–1989*, in: Tomáš Butta, *90 let Církve československé husitské*, Praha 2010, s. 129. Kvůli zjednodušení se autor tohoto článku rozhodl pro jednotné označení Církev československá (husitská) – CČS(H), čímž chce vyjádřit, že průběžně mluvíme o Církvi československé husitské případně Církvi československé s ohledem na celou dobu jejího trvání od roku 1920 do současnosti.

2 Podrobněji Filip SEDLÁK, *Duch Kristův a svoboda svědomí jako pojmové vyjádření husitské identity*, *Theologická revue* 86, 2015, č. 4, s. 397–406.

3 Theodor BARTOŠEK, *Volná myšlenka*, in: J. Bury, *Dějiny svobody myšlení*, Plzeň 1920, s. 216.

4 Tomáš Garrigue MASARYK, *Česká otázka. Naše nynější krise. Jan Hus*, Praha 1936, s. 318–319, 321–322.

5 Jiří KEJŘ, *Jan Hus známý i neznámý. Resumé knihy, která nebude napsána*, Praha 2010, s. 57.

V tomto smyslu kritizuje svobodu svědomí a její spojování s Husem i J. L. Hromádka: „Hus neumřel za abstraktní svobodu svědomí, nýbrž za svobodu čisté církve Kristovy a Slova Božího“.⁶

CČS(H) však byla zvláště v čase svého vzniku kritizována za proklamování zásady svobody svědomí také obecně a nikoli pouze za její spojování s Husem. Tato kritika převážně mířila na domnělou absurdnost uplatňování tohoto principu v církvi. Zde není prostor se této problematice věnovat blíže. Odkazuji tak čtenáře na článek *Duch Kristův a svoboda svědomí jako pojmové vyjádření husitské identity*,⁷ ve kterém jsem se problémem neoprávněnosti této kritiky svobody svědomí již zabýval. Zde řekněme jen tolik, že kritika vyčítala CČS(H) svobodu svědomí jako zásadu nevázanosti a volnosti myšlení, která se neslučuje s křesťanstvím, které je přece vázané na konkrétní poslušnost, konkrétní osobě a jejím nárokům. Zde se však chceme vypořádat hlavně s kritikou Kejřovou, pokud by měla mířit právě i na teologii CČS(H). Domnívám se, že celý problém v zásadě stojí na nevhodném užití pojmu, pod kterým si již 100 let představují různí lidé různé věci s pocitem naprosté samozřejmosti. Právě z kontextu s Husem nám daleko lépe vyvstane, co se touto zásadou v teologii CČS(H) myslí a zároveň odpoví na otázku po oprávněnosti navazování na Husa.

Směrem k pochopení povahy svobody svědomí v CČS(H) nás navede také její postupně stále těsnější spojení s normou Ducha Kristova, dalšího zásadního pojmu husitské teologie. Pojem je chápán jako působení vzkríšeného Krista přítomného mocí Ducha svatého ve víře a životě věřícího. Toto propojení svého vrcholu dosáhlo u Zdeňka Trtíka⁸ a vyjadřuje to, co je přítomné již od počátku, a sice že mluvení o svobodě svědomí nemůže na půdě církve znamenat totéž jako mimo půdu církve, což ostatně platí o všech tématech. V průběhu času se zásada svobody svědomí dokonce zařadila za Ducha Kristova. V Trtíkově případě, z důvodu častého nepochopení, co je touto svobodou svědomí myšleno, se i jeho

6 František CINEK, *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918–1925*, Olomouc 1926. s. 58.

7 Filip SEDLÁK, *Duch Kristův a svoboda svědomí jako pojmové vyjádření husitské identity*, *Theologická revue* 86, 2015, č. 4, s. 397-406.

8 Jiří VOGEL, *Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuze*, in: Zdeněk KUČERA – Jiří VOGEL – Martin CHADIMA, *Víra a služba. Společenství Církve československé husitské v myšlení a praxi*, Chomutov 2012, s. 29.

vrcholný pojem „svoboda svědomí v Duchu Kristově“ nahrazuje pouhým mluvením o Duchu Kristově a někdy dokonce raději o autoritě Ježíše Krista.⁹ Jde tedy o skutečnost, Trtík často mluví dokonce o povinnosti, vyplývající ze spalujícího setkání s Pravdou, s podřízením se nadsvětské autoritě.

V tomto postupném zpřesňování a posunu se za prvé ukazuje, že zde nejde o svobodu svědomí v nějakém běžném a jednoduchém slova smyslu a za druhé, že právě nebezpečí tohoto nepochopení je stále přítomné. Nejprve se tedy podíváme na odkazování se na Husa v otázce svobody svědomí ze strany CČS(H), přičemž se budeme exemplárně soustřeďovat převážně na Karla Farského a Zdeňka Trtíka, jako na nejdůležitější představitele, kteří formovali pojetí svobody svědomí v CČS(H). Potom se na celou věc podíváme z druhé strany – od Husa.

Karel Farský a Husův odkaz

Podle zakladatele CČS(H), jejího prvního patriarchy Karla Farského je husitství¹⁰ jednou ze zásadních etap českých dějin. „Husitství, jehož hlavním rysem kulturním jest snaha o zpravdivění kultury nábožensko-církevní. Pravda nad poslušnost a svědomí nad rozkaz, pro tyto zásady Kristovy Mistr Jan Hus šel do ohně.“¹¹ Farský nikoli pouze na tomto místě, ale skutečně velmi často spojuje Husa a husitství se zásadou svobody svědomí, ačkoli to pojmově vyjadřuje různě, což je důležité pro uchopení

9 Zatímco vrcholný pojem „svoboda svědomí v Duchu Kristově“ nalezneme ve *Slovu víry* – Zdeněk TRTÍK, *Slovo víry*. Praha 1963, s. 12. K pouhému Duchu Kristovu se Trtík dostává na konci svého života ve své poslední knize Zdeněk TRTÍK – Václav KADEŘÁVEK, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 95-112. Některé pokusy o pojmovou novost, nevázanou na tradici svobody svědomí a Ducha Kristova nalezneme např. v *Komentáři k věrouce I. a II.*, přestože zde Trtík zjevně mluví o tomtéž – Zdeněk TRTÍK, *Komentář k věrouce díl I.*, Praha 1954; Zdeněk TRTÍK, *Komentář k věrouce díl II.*, Praha 1955.

10 Farský chápe husitství jako spojený celek včetně Husa. Známá je jeho proklamační syntéza Husa, Chelčického a Žižky: Církev československá „Staví na dílu Husově s Chelčickým i Žižkou, majíc základem svým biblické křesťanství kriticky vážené.“ Karel FARSKÝ, *Náboženství v národě československém*, Praha 1924, s. 26. Srov. Zdeněk TRTÍK – Václav KADEŘÁVEK, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 108.

11 Karel FARSKÝ, *Z podejha. Vznik církve československé*, Praha 1921. s. 8. (kurzíva původní).

samotného pojmu a významu, který pro Farského měl. Svoboda svědomí je hlavním a jasným principem, který pochází dle Farského již od Krista a v Husovi je pro český národ uveden do života.¹² „...[D]ostává se náboženskému osamostatňovacímu hnutí českému nesmírné posily výrazným požadavkem svobody svědomí a volnosti ‚boží pravdy‘; tímto požadavkem dal Mistr Jan národu českému program. Řím postavil protiprogram: hranici. Tak se stal český zápas zápasem všelidským.“ Jde o běžné Farského uvažování – český národ je národem svobody svědomí. Římská církev je naopak nátlakovým zřízením stojícím na útlaku, násilí, donucování a autoritářství. „A když po 300leté porobě politické, které Řím dával svoji sankci hned od Bílé hory 1620 až do světové války, národu československému uvolněny ruce z pout, tu ozvala se v něm opět tužba odvěká, mít svobodnou i duši.“¹³

Že Farský vzal zdroj zásady svobody svědomí v osobě Mistra Jana Husa, potvrzuje také Alois Spisar, který jako autor prvního oficiálního Učení církve pracoval na konsolidaci divokého období jejího vzniku. „Zásadu svobody svědomí pro novou církev bral Farský z myšlení a díla Husova, jenž žádal návrat zkažené církve středověké ke Kristu.“¹⁴

Vznikající CČS(H) je pro Farského navázáním na českou reformaci. Tuto myšlenku také programově vyjádřil Karel Statečný požadavkem na „*dokončení české náboženské reformace*“,¹⁵ který konkretizuje jako úsilí o navázání na historickou husitskou a česko-bratrskou tradici v té podobě, jakou by měla mít v současné době. Tato tradice není vnímaná negativně a odděleně od Husa, jak to někdy můžeme pozorovat, ale jako organické navázání na něj.¹⁶ To dovedeno do důsledku pro ně znamenalo také navázat na Husa. A Husovým programem je svoboda svědomí. Spojitost Husa a svobody svědomí nalezneme také ve zprávě z ustavující schůze CČS(H) z 8. ledna 1920. Tam si Farský poznamenal stanovisko reformního klubu:

12 Karel FARSKÝ, *Náboženství v národě československém*, Praha 1924, s. 20.

13 Karel FARSKÝ, *Zápas o svobodu ducha v církvi Československé*, in: J. Bury, *Dějiny svobody myšlení*, Plzeň 1920, s. 234. Původní proložený text zde nahrazen kurzívou.

14 Alois SPISAR, *Duch Farského – autoritou církve československé*, in: Otto Rutrle, Patriarcha Dr. K. Farský. *Novodobý hlasatel Ježíš Krista*, Praha 1952, s. 226-227.

15 *Zpráva o I. řádném sněmu církve československé. Konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově*, Praha 1924, s. 41.

16 *Tamtéž*, s. 40-43.

„Hájíme požadavek volnosti a svobody svědomí. Naším úkolem jest pojednati o důsledcích. Chceme bojovati za pravdu dle hesla Husova.“¹⁷

Ačkoli tuto vazbu najdeme také v dalších Farského spisech např. v *Postyle, Stvoření* a dalších, tak skutečně ve velkém v podobě ústředního motivu ji nacházíme v *Provolání národu československému*, kterým byla vyhlášena CČS(H): „Věrní velikému odkazu svatého mučedníka kostnického, Pravdy každému přejte,‘ po velikých bojích a vnitřních strastech, jimiž rozhárána trpí náboženská duše národa československého, uvědomili jsme si povinnost, kterou přítomné dny velikého osvobození ukládají i stavu duchovnímu... Nadešla opět po staletích doba, kdy může česká duše přikročiti k rozhodnutí odvěkého rozporu svého nitra: Být nábožensky svobodnou a zbožnou po svém svědomí, nebo sloužiti Bohu podle zákonů neuznávané světovlády cizí, která stotožňuje náboženství se svou panstvíchtivostí a sebe s Bohem. Proto, aby konečně osvobozen byl duševní a náboženský život náš a tím, aby opět bylo očištěno i mravní, rodinné a sociální žití českého člověka na podkladě dosavadní křesťanské kultury, jak vyvinula se u nás svérázně zásluhou apoštolů soluňských Cyrila a Metoděje, Mistra Jana Husa a Českých bratří, přikročilo duchovenstvo československé, sdružené v Klubu reformního kněžstva, na svém sjezdu 8. ledna 1920 ke zřízení samostatné církve československé... stěžejní zásadou církve československé jest svoboda svědomí a náboženského přesvědčení jednoho každého tak, aby se nikomu nesmělo z jeho dobrého přesvědčení nic bráti, ani vnučovati. Neboť chceme, aby konečně přítrž byla učiněna náboženským bojům v národě, a žádáme si svobody svědomí a náboženského přesvědčení nejen pro sebe, nýbrž i pro každého jiného, buď si on kdokoliv... Národe československý! skládáme v těchto velikých dnech Tvého osvobození do Tvého rozhodnutí i svobodu Tvého svědomí, v přesvědčení, že *nebude svobodného národa československého, nebude svobodné republiky Československé, nebude-li svobodného svědomí jednotlivcova před Bohem*. Nyní jest na každém jednotlivci, aby odhlášením z církve římské a přihlášením do církve československé dokázal, že jest mu zájem o svobodu vlastního svědomí, o mravní povznesení národa a jeho výchovy a zdemokratisování i života náboženského zájmem opravdovým.“¹⁸

17 Alois SPISAR, *Ideový vývoj církve československé*, Praha 1936. s. 91-92.

18 Text *Provolání* dle přepisu uveřejněného v K. FARSKÝ, *Zápas o svobodu ducha*

Z textu Provolání intenzivně ční odkazování se nejen na stránku obecně národní, ale předně na konfesní vymezení hlásící se k Husovi. Spojení Husa a svobody svědomí, pochopené jako osobní přijetí pravdy a její závaznosti je myslím i bez dalšího výkladu zjevné.

K Husovi jako zdroji pochopení zásady svobody svědomí se Farský vrací také později během tzv. pravoslavné krize, kdy se právě církev rozhodovala mezi konzervativní vazbou na tradici ve spojení s pravoslavím a progresivním směrem opřeným o zásadu svobody svědomí. V tomto sporu, který kulminoval vydáním kontroverzního *Československého katechismu*, Farský proti výtkám vyjednávacího srbského pravoslavného biskupa Dositeje, označil svobodu svědomí dokonce za jediné dogma! „Právě Mistr Jan měl zcela obdobný spor s církví vládnoucí, středověkou, a nežádal nežli poučení a přesvědčenu býti z Písma o jiném. Nešlo mu o dogma starokřesťanské, nýbrž o jediné velké dogma všekřesťanské a všelidské: o dogma svobody svědomí a přesvědčení, které jest i základním dogmatem církve naší.“¹⁹

Zdeněk Trtík a Husova svoboda svědomí

Významný teolog Zdeněk Trtík se nezabýval svobodou svědomí až ve známém sporu s Aloisem Spisarem,²⁰ ale již velmi záhy, a sice již v jednom ze svých prvních článků uveřejněných v *Českém zápase* v roce 1936 pod názvem „Kde je těžiště autority?“. Skrze plamennou kritiku situace současného světa, jehož těžiště autority je v penězích a moci, nikoli v Božím hlasu, dostává se k otázce pravé autority, která se nese v neméně plamenném tónu. Jedinou pravou autoritou je Trtíkovi transcendentní Bůh,

v *církvě Československé*, s. 239-241. Původní proložený text nahrazen kurzívou. Podtržená místa v textu označil autor (F. Sedlák).

19 Kuneš BAUER, *Myšlenkové proudy v Československé církvi*, Olomouc 1924, s. 69.

20 Šlo předně o otázku, zda může člověk veřejně projevat svou víru, ačkoli je v rozporu s církví schváleným učením anebo, zda jde pouze o možnost, tak věřit potichu a nebýt za tuto vnitřní víru nijak postihován, případně podat žádost k církevním orgánům o změnu učení. Alois Spisar, jako autor platného církevního učení a představitel starší generace byl pro variantu druhou, zatímco mladší Zdeněk Trtík byl pro svobodné vnější vyjádření vnitřní víry. Více o tomto sporu viz Jiří VOGEL, *Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuze*, in: Zdeněk KUČERA – Jiří VOGEL – Martin CHADIMA, *Víra a služba. Společenství Církve československé husitské v myšlení a praxi*, Chomutov 2012, s. 18-32.

který se imanentně projevuje v lidském svědomí: „Těžisko pravé autority je v svatém, jediném Bohu jako skutečnosti transcendentní a v hlasu svědomí jakožto v Jeho imanentním projevu.“ Hlas svědomí je mu hlasem neumlčitelným, který volá po znovunalezení pravé autority v Bohu. Každý kdo slyší tento hlas je nikoli pouze oprávněn, ale dokonce přímo povinen ho poslechnout a dát mu zaznít. Toto volání k poslušnosti živému Bohu má i svou druhou stránku a tou je nutnost „zkoumat, vážit a opravovat“.

Dle Trtíka musí bratr bratra přijímat nebo zavrhnout, nikoli na základě vlastní autority, ale na základě autority Boží. V boji za prosazení hlasu Božího není třeba se bát kritiky a to dávané ani přijímané. Živá církev mu není církví spící, ale naopak církví bojující a zápasící ad intra i ad extra o uplatnění Boží autority. Je to svým způsobem boj proti modloslužbě, která klade těžiště autority jinam než pod Boží majestát. Trtík dokonce v odhození autority vlastní kvůli podvolení se autoritě Boží vidí souvztažnost s prorockým povoláním. Celkově se staví i za případné tvrdé prostředky kritiky a vnitřního boje v církvi, pokud to má vést k opření života víry o jedinou možnou pravou autoritu, kterou je Bůh sám.²¹

Vyloženě explicitní vazbu na Husa pak u Trtíka nacházíme právě v člancích, které se dotýkají zmíněného sporu se Spisarem. Zde např. můžeme číst, že Hus „... nezemřel proto, aby si člověk mohl věřit tajně po svém, nýbrž proto, že chtěl, aby poznaná pravda Boží mohla býti svobodně hlášána a učena.“²² Trtík považuje za nutnost, „... aby pravdě v její niterné závaznosti byla dána plná svoboda, aby jí nebylo bráněno... Poněvadž požadavek svobody svědomí směřuje k umožnění závaznosti pravdy, je třeba svobodu svědomí chápati jako vnitřní závaznost pravdy ve svědomí, jako vnitřní autoritu pravdy.“²³ Nejdůležitější je však pro naše téma jistě Trtíkův článek *Husův zápas o svobodu svědomí*.²⁴ Tímto článkem Trtík vědomě propojuje zásadu svobody svědomí s Mistrem Janem Husem, který má být naším vzorem pro kladné pochopení skutečnosti, kterou má tato zásada v církvi vyjadřovat. Husův životní a teologický zápas má pro nás být jakýmsi klíčem k pochopení této zásady, která bývá mnohdy chápána nesprávně a někdy dokonce zneužívána k obhajování neukázněnosti apod.

21 Z. TRTÍK, *Kde je těžiště autority?*, Český zápas 19, 1936, č. 41, s. 321.

22 TÝŽ, *Svoboda svědomí*, Svoboda svědomí 16, 1943, č. 6, s. 86.

23 *Tamtéž*, s. 79.

24 TÝŽ, *Husův zápas o svobodu svědomí*, Český zápas 37, 1954, č. 26-27, s. 3.

„Jednou z hlavních zásad, s nimiž československá církev vkročila do života, je svoboda svědomí. Mnohdy bývá chápána nesprávně jako libovůle, ale jejím dějinným a věcným základem je Husův zápas o svobodu českého lidu v pravdě Božího slova...“ Takto pochopená Husova svoboda svědomí má dle Trtíka tři podstatné znaky:

1. „Prvním jejím znakem jest, že je to svoboda svědomí křesťánského, která je opakem jakékoliv libovůle a nevázanosti.“²⁵ Svědomí křesťánské na rozdíl od svědomí přirozeného by dle Trtíka mělo být prosto vnitřní nejistoty a neshody, protože křesťánské svědomí se pevně opírá o Boha, jeho slovo a zjevení v Ježíši Kristu. Je to svoboda, jejíž autoritou je Pán Ježíš Kristus a je tedy svobodou od jakékoli autority, která je s ním v rozporu. Naopak není v žádném případě svobodou svévolnou, která by byla svobodou od Krista.
2. Druhým znakem Husovy svobody svědomí je jeho zjevnost. „Jde v ní o závaznost Božího slova ve víře, v hlásání a učení, v praxi i životě.“²⁶ Husovi v žádném případě nešlo o pouhou svobodu vnitřní víry, jinak by neskončil na hranici. Husovi šlo zjevně o vyznávání víry, která jak věřil, není naším lidským výkonem, ale milostí Ducha svatého a jako taková nemůže a nesmí býti držena ve skrytu. S kritizovaným pojetím svobody svědomí jako svobody vnitřní víry souvisí ale také nebezpečí vnitřní skryté libovůle. „Důležité je, že svoboda křesťánského svědomí v Boží pravdě neznamená Husovi pouze právo tajně si v nitru věřití cokoliv, ale navenek vyznávati opak. Husovi je naprosto zřejmé, že křesťan vůbec takového práva na vnitřní libovůli a na zevní přetvářku nemá. Je zavázán a povinen vnitřně věřit v pravdu Božího slova, veřejně a za každých okolností ji vyznávat a životem, obětavou službou a láskou a je-li třeba, i obětí života ji potvrzovat a uskutečňovat.“²⁷
3. Třetím a posledním znakem Husovy svobody svědomí je dle Trtíka právo na kritiku v církvi. „Husova kritika troufalé a naduté neomylnosti vládnoucích kruhů církevních učinila československé

25 *Tamtéž.*

26 *Tamtéž.*

27 *Tamtéž.*

církvi provždy zřejmým, že pravý život církve je možný jen za předpokladu, že v církvi existuje kritika všech a všeho ve světle Božího slova, které je totožné s Kristovým Duchem.“²⁸

Trtík později ve své poslední velké práci *Život a víra ThDr. Karla Farského* v podobném duchu poukazuje na vazbu Farského pojmu Ducha Kristova k Husovi a jeho vázanosti na pravdu. Mluví v podobných intencích, jako o této vazbě mluví v otázce svobody svědomí, avšak v době, kdy je již k tomuto pojmu velmi skeptický, co do jeho zneužívání a nepochopení ve vlastní církvi, kdy je skutečně často chápán a užíván jako jednoduchá nevázanost. Zajímavé je to s ohledem právě na skutečnost provázanosti svobody svědomí a Ducha Kristova i Trtíkova spojeného pochopení s vazbou na Husa, jako něčeho, co lze přirozeně z jeho života i myšlení převzít i v současné době. Duch Kristův se tedy stává garantem a původcem dříve akcentované svobody svědomí, která je ovšem nyní vyjadřována pouze obsahově nikoli však s výslovnou vazbou na svobodu svědomí. I tak ovšem dle Trtíka „Farského důraz na Ducha Kristova jako živého Krista přítomného v křesťanské existenci je ve shodě se stejným důrazem Husovým...“²⁹ Pojmový posun tedy ve vztahu k Husovi nezaznamenal změn, protože obsah celého sdělení zůstává v podstatě stejný. Skutečnost, o které mluvíme, je Husovou poslušností Kristu jako Pravdě, navzdory všemu a všem.

Mistr Jan Hus a pojem svobody svědomí

Pokud chceme najít nějaké spojitosti mezi zásadou svobody svědomí v husitské teologii a myšlení Mistra Jana Husa, nemůžeme postupovat tak, že budeme v Husově díle vyhledávat pojem svobody svědomí. Ale spíše se soustředíme na podstatu toho, co jsme v předchozích částech za svobodu svědomí u Farského a Trtíka označili.

Autorem, který se nejvíce zabývá problematikou Husova osudu z perspektivy takto nastíněné svobody svědomí je Paul de Vooght. Dokonce si dovoluji tvrdit, že Vooght tuto otázku v díle *Kacířství Jana Husa* považuje

28 *Tamtéž.*

29 Zdeněk TRTÍK – Václav KADEŘÁVEK, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 109.

u Husa za zásadní a skutečně klíčovou.³⁰ Husovými hlavními tématy jsou dle Vooghta v zásadě věrnost Kristu a padlost kněžstva, což je konečně téma jedno – věrnost Kristu a jeho zákonu slovem i životem, která má být za všech okolností a všemi kristovskými prostředky zastávána. Ostatní věci jsou pouze marginálie či nepochopení a pomluvy.³¹ Stává se, že i v případě tohoto náhledu převládá tendence neustále točit zmíněné Husovo hlavní téma pouze okolo ochoty podstoupit smrt na hranici, což je zužováním a zjednodušováním celé problematiky. Před tímto finálním rozhodnutím stojí mnoho předchozích činů, situací, náтуры a především teologie a přesvědčené víry, která tvoří její pozadí a základnu.

Hus vnímá intenzivní podřízenost poznané Pravdě, která ho nutí jednat a mluvit, ať je to vhod či nevhod. Nevidí problém v káráni kléru před laiky, což je mu dobově i v současnosti vytykáno. Vooght dává v káráni mravů kněžstva Husovi za pravdu, ale přesto mu vytyká právě nevhodnost a netaktnost jeho kritiky. Naopak Hus považoval za nemístné, kdyby něco zamlčoval, přestože to samozřejmě v mnoha situacích udělal – ovšem později to považoval za slabost a ústupek.³²

Hus se cítil pevně zavázán a podřízen, povinován autoritou, ale nikoli papeži a dalším nadřízeným, ale jedině a pouze Kristu. „Český reformátor je prostě důsledně teocentrický. Jeho živá víra, intenzivní modlitební sepětí s Kristem, touha následovat Ježíše Krista podle nejlepších vzorů církve jej vedla k zásadnímu konfliktu s těmi, kteří více a více sváděli živou víru do řečiště institucionální církve.“³³ Tato poslušnost Kristu se nutně nevyklučuje s poslušností hierarchii. Ale pokud se obě poslušnosti dostanou do konfliktu, tak Hus zůstával poslušen Kristu, což přirozeně plyne z jeho teologického důrazu na Krista jako jedinou hlavu církve.³⁴

30 Paul de VOOGHT, *Kacířství Jana Husa*, Theologická revue (ThR) 68, 1997, č. 1, s. 1; ThR 75, 2004, č. 1, s. 16. V tomto oddíle velmi vycházím ze závěrů Paul de Vooghta. Proto, vyjma přímých citací, nejsou odkazy na probírané pasáže vyčerpávající, ale spíše částečně směřující. To také z toho důvodu, že mnoho témat je u Vooghtovy interpretace Husa cyklicky přítomných a prolínajících a účelem tohoto článku není analýza husovských témat u Paula de Vooghta.

31 P. VOOGHT, *Kacířství Jana Husa*, ThR 71, 2000, č. 3. s. 190-198; č. 2, s. 46.

32 TÝŽ, *Kacířství Jana Husa*, ThR 68, 1997, č. 5, s. 68-71.

33 Martin CHADIMA, *Mistr Jan Hus. Člověk, teolog, mučedník*, Praha 2014, s. 116.

34 Srov. např. Jan HUS, *O církvi*, překlad František M. Dobiáš – Amedeo Molnár, Praha 1965, s. 26-27.

Požadoval, aby křesťan byl schopen rozeznávat, kdy jsou rozkazy ve shodě a kdy jsou v rozporu s Božím zákonem. V případě rozporu považoval za povinnost postavit se na odpor. „Uznává poslušnost a neurčuje jí v podstatě žádné jiné omezení kromě hranic, které křesťanu ukládá jeho svědomí.“³⁵ Hus se tak pevně držel apoštolské zásady, že je důležitější poslouchat Boha než lidi (Sk 5,29), čímž se obhajoval, např. když na něj byla uvalena exkomunikace, kterou odmítl respektovat.

Je ovšem stále mít třeba na mysli, že pro Husa toto poslušání Boha znamená, držet se zákona Božího, tak jak jej osobně pochopil z Písma. Ovšem nikoli nezávisle, ale v dialogu s patristickou tradicí.³⁶ To však z celého přístupu nesnímá onen subjektivní rozměr stojící proti autoritě církevní hierarchie. Právě kvůli tomu byl Gersonem kritizován coby „teoretik anarchie“.³⁷ Tento Husův postoj neposlušnosti se také opírá o jeho přesvědčení, že věřit lze pouze v Boha, ale nikoli v papeže a církev. Protože víra je čímsi jedinečným, co má vztah pouze a jedině k Bohu.³⁸ Jak o tom píše např. ve *Výkladu víry*: „... Církev tato není Bůh. Protož svatý Augustin v kázání na ‚Věřím v Bůh,‘ dí na ten kus ‚svatou Církev obecnou‘: ‚Věděti máme, že Církev věřiti, ale ne v Církev věřiti máme; neb Církev není Bůh, ale dům Boží jest.‘ Tak dí svatý Augustin. Protož říkáme: Věřím Církev svatou, ale ne v Církev svatou.“³⁹

Dále Hus kladl důležitost na kázání a psaní česky pro laiky, aby byli poučeni a rozuměli tomu, čemu věří. To zřejmě vyrůstá z požadavku na vnitřní přijetí víry, které se opírá o vnitřní souhlas.⁴⁰ Ve stejném duchu se nese Husův stále opakovaný požadavek, který graduje v Kostnici, na poučení z Písma a otců. Hus nemohl ustoupit, dokud nebude přesvědčen o mylnosti svého úsudku. Nestačilo mu spolehnout se na soud druhého, který si nárokuje autoritu pravého učení. Husovi šlo zcela jednoznačně o jednotu myšlení a jednání, která je požadovaná ve světle Božího soudu, před nímž všichni budeme muset vydat počet. Např. když Hus dostal poslední možnost odvolat před kostnickým koncilem své učení, jeho

35 P. VOOGHT, *Kacířství Jana Husa*, ThR 69, 1998, č. 4, s. 51.

36 *Tamtéž*, s. 55.

37 TÝŽ, *Kacířství Jana Husa*, ThR 71, 2000, č. 3, s. 199.

38 TÝŽ, *Kacířství Jana Husa*, ThR 69, 1998, č. 6, s. 82.

39 Jan HUS, *Výklad víry*, překlad Milada Pulcová, Jablonec nad Nisou 1947, s. 42-43.

40 P. VOOGHT, *Kacířství Jana Husa*, ThR 70, 1999, č. 3, s. 76-77.

neodvolání není lidským hrdinstvím, ale je vyloženě nutností ve světle víry. Hus je přímo tažen k Bohu, nucen poznanou Pravdou v ní setrvat. V tu chvíli je totiž celkem nepodstatné, že stál před církevním koncilem. Rozhodujícím hlediskem pro něj bylo, že se ocitl před Božím soudem.⁴¹

Roli soudu ve vztahu mezi předzvěděním a osobním přičiněním člověka na vlastní spáse v Husově pojetí dobře objasňuje Zdeněk Kučera: „... [P]odle Husa, budou skutečně spaseni pouze ti, jež vytrvají v milosti až do konce. Jen takové pojetí predestinace mohlo zdůvodnit úsilí o reformy církve. ‚Praescentia‘ znamená, že člověk je odsouzen z vlastní odpovědnosti a viny, neboť vinu Bůh pouze předvídá. To implikuje myšlenku, že člověk na konci odsouzený mohl by být spasen milostí, kdyby ji byl zodpovědně přijal a setrval v ní až do konce.“⁴²

Ústředním bodem Husova případu je tedy věrnost Kristu a s tím související upozorňování na padlost kněžstva, která znamená nevěrnost Kristu. „S Husem skutečně vstoupila do českého reformního kazatelství nová myšlenka... Spasení závisí především na osobní věrnosti Kristu a jeho zákonu.“⁴³ Nehledě na hierarchii, která je často více ke škodě než k užítku Božího lidu. Dobří věřící se však nemají čeho bát. Na rozdíl od Luthera, který byl veden nikoli vnějšími okolnostmi, ale obratem ve své duši, Hus právě reagoval na okolnosti církve a světa a proti nim zněl jeho hlas.⁴⁴ Husovo kárání kněžské nemravnosti není jen libováním si v mravokárnictví pro sebe samo, ale vyloženě bojem o život svěřeného lidu, a to ve vztahu ke spáse a Božímu soudu. Jde tedy o zápas o život věčný. Nikoli pouze svůj, ale všech. Husovi jednoduše šlo o to, vrátit lidi ke Kristu. Odvrátit je od nemravnosti, od omylu přezírání ortopraxe a přivést zpět k věrnému následování a tím tedy i k naději na Království.⁴⁵

41 P. VOOGHT, *Kacířství Jana Husa*, ThR 72, 2001, č. 1, s. 4-19.

42 Zdeněk KUČERA, *Eklesiologický výklad posledního soudu. Pokus o porozumění Janu Husovi*, in: Jan Blahoslav Lášek, *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*. Sborník z mezinárodního symposia, konaného 22.-26. září v Bayreuthu, SRN, Praha 1995, s. 153.

43 P. VOOGHT, *Kacířství Jana Husa*, ThR 68, 1997, č. 5, s. 70.

44 *Tamtéž*, s. 68-71.

45 P. VOOGHT, *Kacířství Jana Husa*, ThR 72, 2001, č. 2, s. 123-124; č. 4, s. 359-363.

Komparace pojetí CČS(H) a pojetí Husova

Husovo myšlení ve vztahu ke skutečnosti, kterou husitská teologie označuje jako svobodu svědomí, můžeme pro účely našeho srovnání shrnout do pěti bodů, přičemž první dva spolu velmi těsně souvisí. Podívejme se, v jakém vztahu jsou k pojetí CČS(H) reprezentované názory Farského a Trtíka:

1. Hus – Podřízenost poznané pravdě i navzdory okolnostem. = CČS(H) – To je pro CČS(H) základní bod, o kterém se stále mluví. Podřízenost Duchu Kristovu, evangeliu Kristovu, Kristu, Bohu, Božímu zákonu a svoboda vůči všemu, co je s tím v rozporu, ať už je to mimo církev či v ní. Ať už je to v otázce konkrétní osobní či v otázce nauky církve.
2. Hus – Podřízenost Kristu a tomu, kdo je s ním ve shodě. = CČS(H) také vyžaduje hledat a poměřovat. Poznávat Kristův zákon a podřízovat se mu ve všech podobách. Naopak se postavit i proti nadřazeným a špatným lidským zákonům, pokud jsou s poznáním Kristovým Duchem a tedy Kristem samotným v rozporu.
3. Hus – Důraz na vlastní individuální pochopení a osobní přijetí víry a Božího zákona. = CČS(H) – To je jeden ze zásadních motivů, které se v CČS(H) od počátku vyzdvihovaly. Vzdělání laiků je jedním z nejčastějších motivů u Farského. Potřeba vzdělaného věřícího lidu, který věří nikoli, protože mu někdo řekl, jak má věřit, ale protože věří skutečně tomu, co pochopil a o čem je přesvědčen.⁴⁶ U Trtíka se toto projevuje v pojetí dogmatu jako „pouhého“ ukazatele na cestě víry, kterou musí člověk postoupit jako autonomní jednatel.⁴⁷

46 Např. Karel FARSKÝ, *Zpěvník písní duchovních CČS. Přidány modlitby liturgické, obřadní i některé soukromé*, 8. vyd., Praha 1927, s. 296; *Zásady československé církve. Rozhovor s dr. Farským*, Právo národa 3, 1920, č. 2, s. 6; Srov. Z. TRTÍK, *Angažovaná teologie*, in: *Theologie angažované církve*, Praha 1979, s. 122-123.

47 Např. Z. TRTÍK, *Slovo víry*, Praha 1963, s. 10.

4. Hus – Jednota přesvědčení a jednání. = CČS(H) – Tuto myšlenku nalezneme zcela jistě přítomnou u Farského a Trtíka, ovšem byla velkým předmětem sporu mezi Zdeňkem Trtíkem, Františkem Roháčem a Aloisem Spisarem právě o svobodě svědomí. Spisar byl přesvědčen, že svoboda svědomí ano, ale nemá se přistupovat k její aplikaci zbrkle a mimo církevně-právní procesy a struktury.⁴⁸
5. Hus – Věrnost Kristu a odpovědnost za spásu druhých, včetně káráni směrem k nápravě. = CČS(H) – Velmi problematický bod, který ovšem najdeme u Farského i Trtíka. Farského požadavek na čistou a opravdovou církev nakonec dovedl až k odluce od římskokatolické církve a založení církve nové. U raného Trtíka je vidět intenzivní potřeba po potvrzení této pozice, že je třeba z pozice poznané pravdy napomínat a kárat druhé, pokud stojí v hříchu.

Ve světle předloženého můžeme říci, že CČS(H), alespoň v osobách Farského a Trtíka, se v otázce svobody svědomí inspirovala Husem či dokonce, že z něj přímo vychází a snaží se na něj vědomě navazovat. Zároveň je vidět, že Husovy pozice v zásadě respektuje, alespoň co do teoretického vyjádření. Její odvolávání se na Husa v otázce svobody svědomí je tedy alespoň na základě zde provedené stručné analýzy v pořádku.

Co vytváří problém nepochopení a kritiky je zřejmě skutečně onen ne úplně šťastně zvolený termín, který je i dnes zavádějící. Tím spíš byl problematický v dobovém kontextu a snadno vedl ke špatnému pochopení. Vždyť svoboda svědomí opravdu spíše více evokuje volnost názoru, než Husem a CČS(H) proklamovanou bezvýhradnou závaznost a poslušnost Vzkříšenému.

Jiná situace ovšem nastane ve chvíli, kdy kritika padá na samotnou podstatu věci, nikoli na pouhý pojem. Husovo pojetí církve, církevní poslušnosti a nekompromisní zastávání pravdy za každé situace rozhodně není neproblematické. Je v zásadě vždy konfliktní, vede často k revolučnímu jednání, v zásadě vylučuje kompromis atd. Model Husův před nás staví model poslušnosti Bohu, která se často rovná neposlušnosti člověku.

48 J. VOGEL, *Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuze*, s. 18-32.

Je přístupem idealistickým, ačkoli v Husově konkrétní vizi nikoli utopickým,⁴⁹ avšak jistě ne plně světsky rozumným a jistým. Oproti tomu model „katolický“, který se projevuje jako institucionální a legalistický, jenž se ovšem neomezuje pouze na pojetí římsko-katolické, nabízí vyložené světskou rozumnost, funkčnost. Nabízí v zásadě jistotu fungování systému, stojí realisticky při zemi. Co mu však chybí, je onen apoštolský zápal. „Základní dilema tohoto nikdy nekončícího dramatu je vymezeno dvěma nepřijatelnými extrémy. Jednoznačný příklon k individuálnímu přesvědčení bez ohledu na reálné možnosti instituce nevede totiž k ničemu jinému než k anarchii. Naproti tomu jednoznačný diktát instituce, která nebere v potaz individuální svědomí, zase směřuje k totalitarismu.“⁵⁰

CČS(H) se často vytýká, že vznikla z povrchních důvodů a nikoli ze závažných teologických důvodů, jako je tomu např. v případě evropské reformace.⁵¹ Ovšem ve světle řečeného je celkem jasně vidět, že fundamentální myšlenkou, stojící v pozadí celé události založení CČS(H), je svoboda svědomí. Ta je chápána v duchu Husově jako požadavek po osobní závaznosti poznané Pravdě, „vynucované“ hrozbou blížícího se Božího soudu, opírající se o Husovo proklamování Krista jako jediné hlavy církve. Jde tedy o základní křesťanský požadavek po opravdovém a věrném následování Krista. V tomto smyslu můžeme pochopit i závěrečné vyznání Velkého kréda CČS(H): „Věříme, že Otec nebeský nás proto stvořil, abychom Ducha Božího v sobě majíce, šťastni byli, život Pravdy žili, Pravdy Boží hájiti se nebáli a života věčného tak jistě dosáhli. Amen.“⁵²

49 Míním tím, že Husovy požadavky v zásadě nebyly mimo realitu. Předně co se týče požadavků na méně hříšný, nebo alespoň méně zjevně hříšný život kněžstva.

50 Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Husovská dilemata*, Kostelní Vydří 2015, s. 287.

51 Např. J. L. Hromádka svou kritiku vyjádřil takto: „Nová církev se nezrodila z těžkých náboženských bojů a kacířské vzpoury. Nebylo tu reformační promyšlení katolických a křesťanských ideálů; nebylo tu reformátorské vášně, která se vrhá na starý útvar, aby mu vdechla nový náboženský život... Příznačno je, že církev byla založena na spolkové schůzi nespokojených kněží; nikoli ve chrámě za vzrušených modliteb a písní...“ Citováno z David FRÝDL, *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*, Brno 2001, s. 143. Původní zdroj Josef Lukl HROMÁDKA, *Katolicismus a boj o křesťanství*, s. 257.

52 Zdeněk TRTÍK – Otto RUTRLE, *Vyznání víry*, Praha 1949, s. 11.

Features and Justifiability of References to Master Jan Hus in Issues Related to the Freedom of Conscience in the Theology of the Czechoslovak (Hussite) Church

FILIP SEDLÁK

The Czechoslovak (Hussite) Church has declared the freedom of conscience as its key principle, sometimes even its only dogma, since its establishment (1920). This principle became and has remained the main part of theological and legal documents of the Church. From the very beginning, it was connected with Master Jan Hus which was nothing extraordinary during the First Czechoslovak Republic. This reference has been frequently criticized by researchers who focus on the Hussite movement. However, the CsHC grasped this rule in a different way. Not just as a general declaration of freedom of thinking, speech and conduct, but vice versa, as an obligation towards the Truth recognized in Jesus Christ. This was also documented by gradually tighter links between the freedom of conscience and another important term of the CsHC's theology - the Spirit of Christ.

The paper demonstrates the closeness and importance of the link between the freedom of conscience and Hus on the example of Karel Farský, the founder of the CsHC, and the Church's most significant systematic theologian Zdeněk Trtík. It is demonstrated how the freedom of conscience is understood through Jan Hus himself, and what this term means in fact – it means the commitment to follow Jesus Christ. Further on the Hus's concept of this whole fact is introduced as it was previously outlined in Farský and Trtík, and there are descriptions of situations in which this becomes apparent since these situations cannot be restricted solely to the final decision to die at the stake. Hus's requirement to live lives devoted to Christ spread through all his life, formed the base of his thinking and conduct. And this is exactly the way, how the theology of the CsHC understands the term of freedom of conscience, or later on the freedom of conscience in the Spirit of Christ.

The subsequent comparison compares both the concepts and concludes that references to Hus in relation to the freedom of conscience are justifiable on the CsHC's part since they respect the concept defined by Hus. The contents of this fact, which we cannot find in Hus's works put into words, can be expressed by the imperative to follow Jesus Christ as

the Truth which needs to be respected in spite of all circumstances and hardship.

This principle, which is present in Hus' personality as a whole, is also apparent in the CSHC's theology as a central one. It also expresses the gradual development of the concept that links the freedom of conscience with another important term of the CSHC's theology – the Spirit of Christ. In Zdeněk Trtík's works, the sole obligation towards the Spirit of Christ is articulated, when it seems to him that the term freedom of conscience is misused just as a purely non-binding one because of frequent misunderstanding. In spite of this terminological shift and theological refining resulting from changes of external circumstances, the contents have remained identical with Hus's key principle of loyalty towards Christ, Truth, God's or Christ's Law. Therefore, the criticism aimed against such references to Jan Hus and the freedom of conscience cannot be justified in relation to the theology of the CSHC, unless we consider criticizing improper application of the term to express the described reality.

Pražská univerzita v roce „nula“. Předrevoluční léta 1415–1419 a pražská akademie

BLANKA ZILYNSKÁ

Abstract:

The paper contemplates the status of the university just before the outbreak of the Hussite uprising. In September 1415 an assembly of Hussite noblemen assigned the role of an appellate authority for unfair episcopal courts of justice to the university. The university had given expert opinions to top government representatives, both secular and religious, and suddenly the university was to take over the role that would substitute the poorly operating religious institutions. The paper points out situations when it fulfilled the task assigned to it. In consequence of that the university was suspended (1417) and had to operate outside the official framework. Therefore, we have to ask who was the “Prague university” in 1419 and how did its members participate in the revolution which they had prepared by their intellectual activities.

Key words:

Prague university; the Hussite movement; masters; theological testimonials

Univerzita byla institucí, která od svého založení vytvářela v místě svého působení duchovní milieu a duchovní kulturu šířila do rozsáhlého okolí.¹ Zvyšovala vzdělanostní úroveň a vychovávala špičkové, ale i průměrné vzdělance – to byl předpoklad rezonance reformních idejí v širších vrstvách obyvatelstva Čech.² Bez ní by nejspíše k husitské revoluci nedošlo, nebo by měla charakter běžného sociálního vření bez ideového náboje. Proto se při úvahách o situaci v zemi v roce vypuknutí husitské revoluce musíme ptát, jak na tom univerzita byla.

Genezí reformního myšlení na pražské univerzitě a některými aspekty jejího vývoje před revolucí se v poslední době zabývali dva autoři v objemných publikacích, které se však obě věnují převážně staršímu období.³ Proto bych se ráda zastavila u pražské univerzity na prahu revoluce a představila její stav a pozici v předvečer velkých událostí.

Abychom mohli pochopit situaci, v jaké se univerzita nacházela v roce 1419, musíme připomenout jevy, které předcházely, jevy, které sice s podstatou univerzity úzce souvisely, ale nenaplňovaly přímo její pedagogické poslání.

I. Univerzita jako cenzor a expert (rozcestí první: 1409)

Středověká univerzita plnila vedle své hlavní úlohy – poskytování výuky a pěstování vědy – ještě další vedlejší funkce: zpracovávala expertizy různých teologických otázek (na zakázku od panovnického dvora nebo z vysokých církevních kruhů) a působila jako cenzor kontrolující činnost vlastních příslušníků⁴ a dozírající na pravověrnost jednání i literární produkci vně školy.

1 Následující zamyšlení bylo inspirováno konferencí „Kořeny revoluce a rok 1419“, konané v Táboře 8.–9. října 2019.

2 Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Církev v českých zemích na přelomu 14. a 15. století*, in: Miloš Drda – František J. Holeček – Zdeněk Vybíral (edd.), *Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o církevním reformátoru 15. století a jeho recepci na prahu třetího milénia*, Ústí nad Labem 2001, s. 35–58, reprint in: TÁŽ, *Svět české středověké církve*, Praha 2010, s. 204–228.

3 Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010; Olivier MARIN, *Geneze pražského reformního hnutí 1360–1419*, Praha 2017.

4 Jako návod k vnitřní cenzuře lze označit články statut, v nichž je předepsáno dohlížet na pravověrnost akademiků, skládat přísahu před jejich veřejným vystoupením, hlásit věroučné prohřešky kolegů, kontrolovat přednášené a opisované texty. Srov. k tomu Olivier Marin, *Libri hereticorum sunt legendi: svoboda výuky na pražské univerzitě*

V prvním desetiletí 15. století se uplatnila v tomto směru několikrát také pražská univerzita. Arcibiskup Zbyněk Zajíc z Házmburka hájil za součinnosti univerzitních mistrů pravověří proti lidové pověrečnosti jak doma,⁵ tak v širším evropském prostoru – univerzitní komise pro něho vypracovala kritické dobrozdání k wilsnackému zázraku.⁶ Vedle tradiční součinnosti univerzitního kancléře a „jeho“ *studia generale* přinesla první desetiletí nového století také nutnost zásahů arcibiskupa proti některým mistrům s cílem disciplinace univerzitanů, mistrů i studentů (s rozdílnou mírou jejich postihu).⁷

Univerzita sehrála významnou roli také v otázce řešení papežského schizmatu, když se v letech 1408–1409 postavila na stranu krále Václava IV. a proti vůli arcibiskupa podpořila obeslání koncilu v Pise. Mohlo se tak stát jen díky královu zásahu do vnitřních poměrů na univerzitě. Aby Václav IV. získal oporu v univerzitě, změnil poměr hlasů mezi jejími univerzitními národy známým Dekretem kutnohorským.⁸ Tady je pozoruhodné a překvapivé, že arcibiskup do dění kolem Dekretu nezasahoval.

Tento královský mandát neznamenal jen významnou změnu volebních principů,⁹ hlasování při správě školy a řešení jejich vnitřních

(1347–1412), *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* (dále AUC-HUCP) 42/1-2, 2002, s. 33-57, kde autor uplatnil na české prostředí metody výzkumu cenzury a jejího dopadu na akademické svobody univerzit; uvádí novější odbornou literaturu. Vývoj protestací (přísahy o pravověrnosti) mistrů, vyžadovaných před veřejnými projevy, nově zpracoval Dušan COUFAL, *Od přísahy ke konfesi a zpět? Univerzitní protestace v pozdním středověku a její proměna ve Viklefově a husitském myšlení*, in: Pavlína Cermanová – Pavel Soukup (edd.), *Husitské re-formace. Proměna kulturního kódu v 15. století*, Praha 2019, s. 22-68.

5 Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Ještě k počátkům blanické pověsti*, Sborník vlastivědných prací Podblanicka 20, 1979, s. 121-140, reprint in: TÁŽ, *Svět české středověké církve*, s. 303-325.

6 Srov. Jaroslav KADLEC, *Teologická fakulta*, in: Michal Svatoš (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, I, Praha 1995, s. 135-161, zde s. 154-155; Jan HRDINA, *Wilsnack, Hus und die Luxemburger*, in: Felix Escher – Hartmut Kühne (edd.), *Die Wilsnackfahrt. Ein Wallfahrts- und Kommunikationszentrum Nord- und Mitteleuropas*, Frankfurt/Main etc. 2006, s. 41-63.

7 M. NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 145-180.

8 *Tamtéž*, s. 181-323.

9 Změna se dotkla na prvním místě voleb rektora: princip volby volitelů po jednom z každého národa a následná volba komise pro vlastní volbu rektora tím ztratily smysl.

záležitostí, nýbrž způsobil i posuny ve vztazích univerzity k dalším činitelům. Předně byl novinkou slib věrnosti Českému království při inauguraci rektora, tedy prohloubení vazby univerzity ke státu.¹⁰ Secese zahraničních univerzitanů vyvolaná Dekretem otevřela širší pole působnosti pro český univerzitní národ, který ovládl všechny orgány školy, obsadil kolejná místa a začal udávat směr dalšího vývoje, což souznělo i s náladami dvorské i pražské městské společnosti, jejíž národnostně čeští příslušníci český univerzitní národ podporovali donátorskými aktivitami. V důsledku posílení pozic českého národa fakticky zanikly národy ostatní, i když formálně se s nimi i nadále počítalo, jak dosvědčují texty univerzitních statut.¹¹

Nicméně vývoj českého národa nebyl výlučně vzestupný, neboť se prohloubil rozkol uvnitř jeho společenství. Příčinou byl spor o Viklefa a Husa, tedy i o postoj k církvi. Na jedné straně dostalo zelenou proreformní křídlo, na druhé straně si tradicionalisté uvědomili problematičnost směřování vývoje. Prokrálovská politika univerzitních představitelů tak byla zatěžována prohlubováním propasti mezi nimi a univerzitním kancléřem – pražským arcibiskupem. V průběhu následujícího desetiletí univerzitu ovládla viklefsky orientovaná skupina domácích mistrů. Podívejme se proto na druhý faktor předrevolučního vývoje – rezonanci reformních proudů na pražské univerzitě.

Přešlo se na přímou volbu rektora, při níž měl český národ naprostou převahu. Srov. M. SVATOŠ, *Dějiny Univerzity Karlovy*, I, s. 62; František ŠMAHEL, *Husitská universita*, in: František Kavka (ed.), *Stručné dějiny University Karlovy*, Praha 1964, s. 44-76, zde s. 46.

10 Václav VANĚČEK, *Kapitoly o právních dějinách Karlovy university*, Praha 1946², s. 20-25, mluví o sekularizaci a nacionalizaci; Jiří KEJŘ, *Sporné otázky v bádání o Dekretu kutnohorském*, AUC-HUCP 3/1, 1962, s. 83-122, zde s. 118, o vůli suveréna. F. ŠMAHEL, *Husitská universita*, s. 46, zdůrazňuje, že byl zaveden slib, nikoli přísaha, k níž měli husité odpor.

11 Univerzitní národy se přežívaly i jinde v Evropě, prosazuje se systém fakultní. Srov. Siegfried HOYER, *Die Gründung der Leipziger Universität und Probleme ihrer Frühgeschichte*, in: Karl-Marx-Universität Leipzig 1409–1959. Beiträge zur Universitätsgeschichte 1, Leipzig 1959, s. 1-33; Jiří STOČES, *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, Praha 2010.

II. Rezonance reformních nálad na univerzitě

Na univerzitě se vytvářelo první centrum reformních myšlenek již od 80. let 14. století. Tehdy byla nositelkou kritických a novátorských idejí starší generace německých mistrů, mezi nimiž dominovali Konrád Soltau, Jindřich Totting z Oyty, Jindřich z Bitterfeldu a v neposlední řadě Matouš z Krakova.¹² Jejich názory nevybočily z ortodoxní platformy, a pokud došlo k obvinění některého z nich jako v případě napadení Oyty českým mistrem Vojtěchem z Ježova, hrály tam evidentně roli spíše osobní averze než skutečně kacířské odchylky.¹³ Tato významná a vlivná skupina a její žáci hráli vedoucí roli na pražské *alma mater* v 80. a 90. letech. Ale na přelomu 14. a 15. století začala sílit konkurence mladší generace českých mistrů, kteří se odlišili od svých starších kolegů orientací na realistickou filosofii, navíc si našli ikonu v oxfordském mistru Johnu Wyclifovi a jeho učení. Viklefismus byl recipován postupně a fázově, recepce směřovala od filosofických sofismat k aplikaci dobového realismu na teologické otázky a věroučné zásady.¹⁴

Dosavadní postavení univerzity jako experta v důsledku těchto rozkolů dostávalo trhliny. Ctihodná instituce, dohlížející na správný výklad biblických pravd, přestala být jednotnou. Vnitřní pnutí se prohlubovalo

12 Uvedeme jen základní tituly: Hans-Jürgen BRANDT, *Konrad von Soltau*, Neue Deutsche Biographie, XII, Berlin 1980, s. 531-532 (digitálně na adrese: <<https://daten.digital-sammlungen.de/0001/bsb00016329/images/index.html?seite=545>>); Albert LANG, *Heinrich Totting von Oyta. Ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte der ersten deutschen Universitäten und zur Problemgeschichte der Spätscholastik*, Münster 1937; Jan ODSTRČILÍK – Francesca BATTISTA – Riccardo BURGAZZI (eds.), *The First Decades of Prague University: Transforming Intellectual Space in 14th Century Central Europe*, AUC-HUCP 55/1, 2015 (větší část příspěvků věnována Tottingovi a pražské nominalistické škole druhé poloviny 14. století); Pavel ČERNUŠKA (ed.), *Jindřich z Bitterfeldu. Eucharistické texty*, Brno 2006, úvodní studie; Matthias NUDING, *Matthäus von Krakau. Theologe, Politiker, Kirchenreformer in Krakau, Prag und Heidelberg zur Zeit des Großen Abendländischen Schismas*, Tübingen 2007.

13 Jaroslav KADLEC, *Mistr Vojtěch Raňkův z Ježova*, Praha 1969; Vilém HEROLD, *Vojtěch Raňkův z Ježova a česká reformace*, in: *Per saecula ad tempora nostra*, Praha 2007, s. 82-85.

14 M. NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 133-177; O. MARIN, *Geneze pražského reformního hnutí*, s. 27nn.; Vilém HEROLD, *Pražská univerzita a Wyclif*, Praha 1985; F. ŠMAHEL, *Fakulta svobodných umění*, in: M. Svatoš (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, I, Praha 1995, s. 101-133, zde s. 122-127, tam uvedeny další specializované tituly.

mezi rebelujícími artysty a tradicionalistickými teology, kteří hájili stanoviska vyhlášená arcibiskupem. Zákazy Wyclifova učení se mějely účinkem, radikální skupina mistrů pořádala disputační klání na obranu jeho spisů a posléze (od roku 1414) i na podporu ideje laického kalicha. Pro třibení názorů byly využity všechny kvodlibetní slavnosti, které se uskutečnily mezi lety 1409–1417. Arcibiskup nasadil proti univerzitním viklefistům církevní zbraně – proces byl veden proti osobám obviněným z hereze: Stanislavu ze Znojma a Matěji z Knína.¹⁵ Univerzitní dění se přelilo i do širšího společenstva duchovních – jednání či disputační byly přeneseny i na mimořádné synody, které dal svolat král v letech 1408–1414.¹⁶

Tyto učené diskuse nedokázaly v žádné podobě – ať držely formu podle univerzitního ceremoniálu nebo byly pořádány ad hoc, nebo se přenesly na diecézní kněžské fórum – dospět k výsledku, který by uklidnil situaci a z pohledu církevních hodnostářů přemohl rebelanty. Pak ale přišel nový impulz, když univerzita získala podporu a dostala staronový úkol od laických činitelů, kteří ovládli situaci po smrti Jana Husa.¹⁷

15 F. ŠMAHEL, *Die Verschriftlichung der Quodlibet-Disputationen an der Prager Artistenfakultät bis 1420*, in: týž, *Die Prager Universität im Mittelalter – The Charles University in The Middle Ages. Gesammelte Aufsätze / Selected Studies*, Leiden–Boston 2007, s. 359–386; ke Stanislavu ze Znojma a Matěji z Knína M. NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 159nn., 170nn. a 214nn.

16 K mimořádným synodám Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Synody v pražské diecézi v letech 1349–1419*, *Český časopis historický* 18, 1970, s. 144–146; TÁŽ, *Synoden in der Diözese Prag 1280–1417*, in: Nathalie Kruppa – Leszek Zygmier (edd.), *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, Göttingen 2006, s. 307–329, zde s. 321–322; Jaroslav KADLEC, *Pražské synody a jejich statuty od doby arcibiskupa Olbrama ze Škvorce do přestupu Konráda z Vechty k husitství 1396–1414*, in: Jaroslav V. POLC – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002, s. 53–61; k období 1408–1414 obecně Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a učení*, I/2, Praha 1921, s. 123–130, 242–269; František ŠMAHEL, *Husitská revoluce*, II, Praha 1993, s. 253–273; provázanost mimořádných synod a reformních disputačních univerzitních a husitských: B. ZILYNSKÁ, *Hussitische Synoden. Die Vorläufer der reformatorischen Synodalität*, in: Franz Machilek (Hg.), *Die hussitische Revolution. Religiöse, politische und regionale Aspekte (Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands, Band 44)*, Köln–Weimar–Wien 2012, s. 57–75, zde s. 59–64.

17 Cestu k nové roli univerzity, již „revoluce poskytla... příležitost nastoupit na místo církve a dát hnutí duchovní směr“, z jiného zorného úhlu (zápasu o akademickou svobodu disputační tematiky) mapuje O. MARIN, *Libri hereticorum sunt legendi*, passim, citát na s. 56.

III. Univerzita jako arbitr ve věcech víry (rozcestí druhé: 1415)

Začátkem září 1415 se konal sjezd reformně, prohusovsky naladěné šlechty, který 5. září prohlásil, že sice uznává pravomoc biskupů nad jejich kněžstvem, v případě nespravedlivých soudů však přiznává vyšší autoritu, vlastně pozici odvolací instance, univerzitě.¹⁸ Dosavadní autorita vzdělanců tu byla povýšena na něco obecnějšího: nejen nezávazná dobrozdání, nejen vyjádření k věroučným otázkám, ale přímo rozhodující slovo postavené nad biskupy. Na jedné straně toto rozhodnutí nepřináší nic více než zdůraznění něčeho, co už tu bylo. Dobrozdání, která budou od té chvíle vydávána, navazují na ta, která jsme již zmínili.¹⁹ Na straně druhé po dobu, dokud bude prestiž univerzity trvat ve vědomí společnosti,²⁰ dává toto usnesení univerzitě možnost zapojit se do přetváření dosavadních struktur, pravidel a dogmat. Dobrozdání univerzitních mistrů už nebudou jen vyjádřením učenců, budou mít posvěcení úředního výkonu.

Těchto „naučení“ bude celá řada. Vzpomeňme jen namátkou dobrozdání o kalichu pro Louny a Příbram, Jakoubkovu obranu krále Václava z roku 1416, nebo odpověď Jeanu Gersonovi z roku 1417. Sbor mistrů vyslovil také 6. září 1417 souhlas s Husovým pojetím církve jako shromáždění předurčených ke spáse.²¹ Na začátku husitských válek pak vyšla série výkladů o dovolenosti války z přelomu let 1419–1420. Mikuláš

18 František PALACKÝ (ed.), *Archiv český* (dále AČ), III, Praha 1844, s. 193-195, č. 7; TÝŽ (ed.), *Documenta Mag. Joannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantien-si concilio actam... illustrantia*, Pragae 1869, s. 590-595. Hodnocení viz Jiří KEJŘ, *Mistři pražské univerzity a kněží táborští*, Praha 1981, s. 7.

19 Srov. pozn. 5 a 6. Vedle výše uvedených případů to bylo např. na vyzvání arcibiskupa poučení pro řeholnice, k novým svátkům, k poutím, k různým problémům krále i metropolit.

20 Popírání prestiže Jakoubka a mistrů u Chelčického zpracoval Jaroslav BOUBÍN, *Petr Chelčický a mistři pražské univerzity*, in: Jakoubek ze Stříbra: texty a jejich působení, Praha 2006, s. 241-255. Další případy negativních výroků na adresu pražských mistrů shromáždil J. KEJŘ, *Mistři pražské univerzity*, s. 14-16, 21, 30-33.

21 F. ŠMAHEL, *Husitská universita*, s. 62; J. KEJŘ, *Mistři pražské univerzity*, s. 9–18; F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, I, České dějiny II/7, Praha 1965, s. 15n.; Václav Vladivoj TOMEK, *O církevní správě strany pod obojí v Čechách od r. 1415 až 1622*, Časopis Českého musea 22, 1848, s. 365-383, 441-468, zde s. 368; Blanka ZILYNSKÁ, *Husitské synody v Čechách 1418–1440*, Praha 1985, s. 81-83; Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české*, V, Praha–Litomyšl 2000, s. 183, 198-9.

Biskupcovi byl doručen výklad ohledně pikartství na Táboře a tak bychom mohli pokračovat.²² Mimořádné postavení mezi uvedenými výnosy má kladné vyjádření o laickém kalichu z 10. března 1417.

Po odsouzení kalicha koncilem v červnu 1415 reagovali příslušníci univerzity diferencovaně: od odpůrců kalicha, přes umírněné obhájce (Křišťan z Prachatic, Jan z Jesenice, Jan Kardinál z Rejštejna) až po radikály jako Jakoubek ze Stříbra. Traktátové souboje vyústily v roce 1417 v úřední zákroky. Arcibiskup Konrád z Vechty zakázal v lednu mistrovské zkoušky a zákaz opakoval v dalších letech, aby paralyzoval vzpurnou univerzitu. Vydal také opakovaně zákaz laického kalicha.

Na univerzitě nejprve vítězila umírněná skupina, která prosadila 9. února 1417 mírné stanovisko.²³ O měsíc později ale převážil postoj jednoznačně podporující laické přijímání podobojí. Univerzitní usnesení z 10. března 1417 mělo pro univerzitu vážné následky: ještě téhož roku vyhlásil koncil suspenzi pražské univerzity.²⁴ Nový papež Martin V. pak rozhodnutí schválil v únoru roku následujícího. Oficiální suspenze činnosti univerzity ze strany obecné církve trvala až do roku 1447.

IV. Suspenze a přežívání (1417–1420)

Suspenze univerzity nezastavila její činnost. Na univerzitě ještě pokračovaly přednášky i jiné aktivity. Nicméně univerzita se pomalu

22 Základní údaje ke jmenovaným textům, pokud jsou přičítány Jakoubkovi, přináší Pavel SPUNAR, *Repertorium auctorum Bohemorum proventum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans*, I, Studia Copernicana 25, Wratislaviae etc. 1985, pod kategorií dobrozdání bych zařadila v chronologické řadě č. 655, 656, 657, 658, 659, 570, 610, 660, 662, 661, 627, 663, 628, 630. Srov. k tomu také J. KEJŘ, *Mistři pražské univerzity*, s. 9-12, 21-22, kde jsou odkazy na další univerzitní dobrozdání, která nepřicházejí v Jakoubkově bibliografii.

23 F. PALACKÝ (ed.), *Documenta*, s. 654-656, č. 110.

24 Bula koncilu je dochována ve dvou nedatovaných opisech: SOA Třeboň, fond Rukopisy Třeboň, sign. A 16, fol. 188r, a Kapitulní knihovna v Praze, sign. G 19; do povědomí bulu uvedl Václav Vladivoj Tomek, *Děje university pražské*, I, Praha 1849, s. 238-239; dataci řeší Jiří KEJŘ, *Deklarace pražské university z 10. března 1417 o přijímání pod obojí a její historické pozadí*, *Sborník historický* 8, 1961, s. 133-153, zde s. 152. Tam shrnutí starších názorů, které vesměs soudí na r. 1416. F. ŠMAHEL, *Fakulta svobodných umění* (Dějiny UK I), s. 129, setrval u r. 1416; Michal SVATOŠ, *ibidem*, s. 79, 98, 207, kolísá pro papežské zrušení (sic) univerzity mezi lety 1417 a 1418.

redukovala ze čtyř fakult na jednu. Nejvyšší teologická fakulta s nepočtým profesorským sborem se nacházela v rozkladu od roku 1413, kdy byli v důsledku věroučných sporů vykázáni králem ze země čtyři profesori. Zbylí čtyři odešli později.²⁵

Po rozpadu teologické fakulty rozšířila artistická fakulta studijní program. Poskytla vzdělání většině husitských teologů a kazatelů, pokud byli univerzitně vzděláni.²⁶ Artisti byli hnací silou reformního hnutí a dosaďadní výklad se většinou týkal jich. Do budoucna měla tato fakulta představovat nejen základ, ale přímo celou pražskou univerzitu.²⁷ Na právnickou univerzitu se sice Dekret kutnohorský zřejmě nevztahoval, nicméně její příslušníci se solidárně přidali ke svým kolegům z třífakultní univerzity.²⁸ Proto došlo k poklesu jejího osazenstva po roce 1409, i když část cizinců zůstala. Poslední tři intitulace proběhly v roce 1418. Živořila také lékařská fakulta, kterou opustila řada mistrů po Dekretu kutnohorském. Někteří však zůstali a fakulta formálně existovala i nadále, i když skutečné kolektivní fungování se obnovit nepodařilo.²⁹

25 J. KADLEC, *Teologická fakulta* (DUK I), s. 158-159; Ondřej VODIČKA, *Exil českého a moravského duchovenstva za husitských válek*, Praha 2019, příloha II, č. 20, 55, 75, 84, 97.

26 F. ŠMAHEL, *Fakulta svobodných umění* (Dějiny UK I), s. 129.

27 V. HEROLD, *Pražská univerzita a Wyclif*, s. 151; O. MARIN, *Libri hereticorum sunt legendi*, např. s. 54. Artisti se „pletli“ do teologických otázek ještě za fungování teologické fakulty (bylo jim to vyčítáno). Zářným příkladem může být Jeroným Pražský, který nezačal teologii ani studovat, ani nepřijal svěcení. Srov. František ŠMAHEL, *Život a dílo Jeronýma Pražského. Zpráva o výzkumu*, Praha 2010.

28 Většina autorů platnost Dekretu pro juristickou univerzitu odmítá, ale jistě je, že juristé odcházeli ze solidarity. Podle matriky juristů frekvenci studentů a přítomnost mistrů sledovali: Jiří KEJŘ, *Dějiny pražské právnické univerzity*, Praha 1995, s. 105-109; F. ŠMAHEL, *Pražské universitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419. Statisticko-sociologická studie* (Rozpravy ČSAV, ŘSV 77/3), Praha 1967, s. 78; J. STOČES, *Die Prager Juristenuniversität nach 1409: Agonie, Auslaufmodell oder die Suche nach einem neuen Anfang?*, AUC-HUCP 49/2, 2009, s. 65-70; M. NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 264-268, 273.

29 Shrnutí osudů lékařské fakulty podal F. ŠMAHEL, *Die Prager Universität und der Hussitismus*, in: *Die Universität in Alteuropa*, Konstanz 1994, s. 111-128, reprint in: *týž, Die Prager Universität im Mittelalter*, s. 172-195, zde s. 174; údaje k mistrům a studentům shromáždili F. ŠMAHEL, *Mistři a studenti pražské lékařské fakulty do roku 1419*, AUC-HUCP 20/2, 1980, s. 35-68, reprint in: *týž, Alma mater Pragensis. Studie k počátkům Univerzity Karlovy*, Praha 2016, s. 126-167; a Karel BERÁNEK, *O počátcích pražské*

Učitelství se redukovalo na mistry kolegiáty, tedy vyučující zajištěné nadačními místy v kolejích.³⁰ Nedostatek mistrů se projevil opakovanými volbami stejných osob do samosprávných funkcí.³¹ Nejvýraznější aktivita univerzity, která ji reprezentovala před veřejností, totiž výroční disputace de quodlibet, se odehrála naposledy začátkem roku 1417 za řízení Prokopa z Kladrub. V dalších letech proběhla ještě dvakrát volba kvodlibetáře, slavnost se však už nepodařilo uspořádat.³² Na druhé straně právě v této době vstupují mistři výrazně do politiky.

V zápise o prvním shromáždění utrakvistického duchovenstva z 28. září 1418 se poprvé objevuje v intitulaci formulace „mistři a kněží“ vyjadřující úlohu univerzitních učenců při formování správy a věrouky nově vznikající církve.³³ Mistři a kněží se pak objevují v předsednictvu prokopské synody roku 1421 i ve vedení husitského duchovenstva, které zde bylo ustaveno a v listopadu 1421 pozměněno. Nebudeme sledovat další osudy a angažmá mistrů za revolučních událostí 20. a 30. let. Zmíníme jen fakta ukazující způsob utlumení univerzity na samém začátku válek. Tím si vlastně zodpovíme otázku, co obnášel pojem „pražská univerzita“ v roce 1419 a v několika letech následujících.³⁴ Zápisy v děkanské

lékařské fakulty 1348–1622, AUC-HUCP 9/2, 1968, s. 44–87, zde s. 62–63, a příloha s biogramy mistrů na s. 70–86. S ohledem na neexistenci matriky nebo jiné úřední knihy mediců lze sledovat jen osudy jednotlivých mistrů.

30 F. ŠMAHEL, *Husitská universita*, s. 65. Po zastavení výuky nebyl příjem z tax, kolejni jmění je stěží uživilo.

31 Počty mistrů na konci husitské revoluce naznačují M. SVATOŠ, *Dějiny Univerzity Karlovy*, I, s. 207; a J. KEJŘ, *Mistři pražské univerzity*, s. 80.

32 Dne 19. června 1417 byl zvolen M. Jan z Říště za kvodlibetáře na rok 1418, týž ustanoven znova na rok 1420 při volbě 23. června 1419, kvodlibet se nekonal ani jednou (*Liber decanorum*, ed. in: Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis, I/1, Pragae 1830, s. 444, 449, 451); nepodařilo se ho obnovit ani ve čtyřicátých letech.

33 Usnesení vydal F. PALACKÝ (ed.), *Documenta*, s. 677–681, č. 118; k události Jiří KEJŘ, *Husitský právník M. Jan z Jesenice*, Praha 1965, s. 112–122; TÝŽ, *Mistři pražské univerzity*, s. 16–18; Howard KAMINSKY, *A History of the Hussite Revolution*, Berkeley–Los Angeles 1967, s. 259–264, 301n.; B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, s. 115, 31–39, 81–82; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce*, II, 1993, s. 87–89.

34 K pražské univerzitě za husitské revoluce blíže J. KEJŘ, *Mistři pražské univerzity*; F. ŠMAHEL, *Die Prager Universität und der Hussitismus*, česká verze in: týž, *Alma mater Pragensis*, s. 213–228; J. KADLEC, *Das Hussitentum und die Prager Theologieprofessoren*, in: Manfred Gerwing – Godehard Ruppert (Hgg.), *Renovatio et Reformatio*.

knize artistické fakulty dokládají volby děkana a jeho pomocníků (dispensátoři, kolektoři a assessoři) v roce 1419 i letech dalších. V roce 1420 pokračují záznamy v prvních čtyřech měsících, kdy se nejen scházel sbor fakulty k projednání fakultních záležitostí, ale konaly se ještě i zkoušky bakalářů (24. února), na začátku dubna byli přijati dva mistři do fakultní rady (6. dubna) a 11. dubna 1420 se konala bakalářská promoce Petra z Borova. Tím končí na jedno desetiletí výuková činnost a promoce. Nicméně univerzita se snažila zachovat povědomí o své existenci a udržovala alespoň formální činnost volbou svých reprezentantů. V dubnu 1421 byl zvolen děkanem Martin z Prahy, přísahal a převzal odznaky, ale musel zapsat, že: „*Verum disturbiis magnis et variis pro temporibus illis continuatis actus universitatis totaliter fuerunt intermissi.*“ (v roce 1422 již zapisováno nebylo).³⁵

Hovoříme-li tedy o „husitské univerzitě“, je třeba rozlišit její osudy jako korporace na jedné straně, a na straně druhé je možno sledovat činnost jejích příslušníků angažovaných v různých peripetiích bouřlivého času. Jak napsal František Šmahel, „*v pramenech se sice mnohem častěji mluví o mistrech než o universitě jako takové... (ale) byla to právě příslušnost k universitě, která... dodávala autoritativnosti universitním mistrům.*“³⁶

Role univerzity na prahu revoluce (rozcestí třetí: 1419)

Pražská univerzita stála v čele tvůrců programu husitské revoluce. Byl to přirozený důsledek předešlého vývoje a funkcí, které se od univerzity očekávaly (a které byly přizpůsobeny potřebě „vymknuté doby“).

Wider das Bild vom „finsternen“ Mittelalter. FS f. Ludwig Hödl zum 60. Geburtstag überreicht von Freunden sowie Kollegen und Schülern, Aschendorf/Münster Westfalen 1985, s. 224-234; k mistrům v exilu týž, *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, Praha 1990; O. VODIČKA, *Exil českého a moravského duchovenstva*.

35 *Liber decanorum*, MUP I/1, s. 450-452, I/2, s. 1-3.

36 F. ŠMAHEL, *Husitská universita*, s. 65: „*I když „universitas“... změněna... o studenty, nepřestala tím jako korporace existovat. Téměř po celou dobu válek... byli voleni alespoň nejvyšší akademičtí funkcionáři. V pramenech se sice mnohem častěji mluví o mistrech než o universitě jako takové... (ale) byla to právě příslušnost k universitě, která... dodávala autoritativnosti universitním mistrům.*“ Výklad dějin univerzity za husitství by proto neměl být suplován dějinami husitské revoluce jako takové.

Univerzita poskytla intelektuální potenciál k vypracování reformního učení, připravila prostředí k přijetí reformních aktivit. Příslušníci univerzity byli hlavními protagonisty husitského hnutí v jeho počátcích i nadále v jeho průběhu (již v konkurenci s dalšími složkami). Samotný sbor mistrů se vnitřně diferencoval a mistři vedli dialog s táborskou variantou husitství. Univerzita sama jako instituce poskytla vlastní tradiční nástroje k prosazení nových myšlenek: disputace, quodlibety, tlak tradičně radikálního studentstva, vlastní autoritu věroučného arbitra. Spojitost univerzity s husitským hnutím byla vyjádřena i v prostorové dimenzi: většina kolektivních akcí se konala v Karolinu. Postavení univerzity přerostlo z pozice učené autoritativní instituce v účastníka politických událostí, zainteresovaného v převzetí části organizačně-správních funkcí a dogmaticko-rozhodovacích pravomocí od dosavadních orgánů katolické církve.

K tomuto posunu došlo ještě před vypuknutím bouřlivých událostí, a tak v roce 1419 vstupuje univerzita do revolučních dní redukována institucionálně i personálně, ale zatím s velkou prestiží intelektuální. Univerzita dosáhla výše zmíněnými procesy ve svém středověkém období posledního vrcholného vzepětí své autority. Doplatila na to výrazným okleštěním své působnosti pedagogické, ztrátou části mezinárodní prestiže, ztrátami hmotnými i lidskými. Po celou dobu husitských válek však udržovala povědomí o své existenci a ještě před dokončením jednání o kompaktátech obnovila svoji činnost. Pražská univerzita nebyla v popsáných aktivitách následována za evropské reformace: ta nevyšla z univerzit, nýbrž byla do nich vnesena.³⁷

37 Zikmund WINTER, *Děje vysokých škol pražských*, Praha 1897, s. 9, pozn. 5.

Prague University in Year ‘Zero’

Pre-revolutionary Years 1415–1419 and the Prague Academy

BLANKA ZILYNSKÁ

The Prague university is justly linked with the genesis of the reform movement in Prague. However, its own destiny during the Hussite times was difficult. In September 1415 the assembly of Hussite noblemen assigned the university a higher authority, in fact a status of an appellate institution, for unfair episcopal courts of justice. The university used to give expert opinions to top government representatives (as universities would usually do), both secular and religious, and suddenly it was to take over the role that would substitute the poorly operating religious institutions.

The paper describes the situations when it fulfilled the task assigned to it. The university was suspended (1417) after it granted official university consent to the communion under both kinds. In consequence of that, the university had to operate outside the official framework. Therefore, the paper raises a question, what the “Prague university” was in 1419, and how its members participated in the revolution which they had prepared by their intellectual activities. The status of the university changed from a scholarly authoritative institution to a participant involved in political events, which took over a part of organizational and administrative functions and dogmatic and decision making competences from the existing Catholic Church bodies. The university increased its prestige temporarily for the last time, however, subsequently its pedagogic activities were restricted significantly, the university’s international reputation was damaged, and the university suffered losses in both property and human resources.

Jan Žižka v panegyriku Jana Dionýze Mráze na marburské akademii roku 1609

ZDENĚK ŽALUD

Abstract:

The paper deals with a Latin panegyric (a speech of high praise) by Jan Dionýz Mráz of Milešovka praising Jan Žižka (De militia, rebusque gestis bellocissimi exercituum ducis...Iohannis Ziscaequitis Bohemi oratio...), presented by its author when he studied at Marburg university. The paper looks at the cultural background of the burgher family of the Mrázs of Milešovka and the Utraquist tradition in Litoměřice, however, the paper primarily focuses on literature sources the author of the panegyric used, and attempts to fit the panegyric in the literary tradition of Jan Žižka's "second life" at the turn of the 17th century.

When describing historic acts of Jan Žižka the author of the panegyric relied on information available from the Historia Bohemica by Enea Silvio, and also from the Chronicle by Martin Kuthen; the speech did not bring any new knowledge on Žižka's biography. The author described Žižka as a person sent from the Heaven to purify the Roman-Catholic Church from papal mistakes, and he idealized Hussite troops in a similar way. It is quite surprising that no references to Žižka's activities in the Litoměřice region appeared in the panegyric, however, the author of the speech might have done it on purpose.

Key words:

Jan Žižka, Jan Dionýz Mráz of Milešovka, Enea Silvio Piccolomini, panegyric (speech of high praise), Litoměřice, reformation

Ve druhé půli 16. století odívala měšťanská architektura v Litoměřicích renesanční háv. Přispíval k tomu též italský stavitel Ambrosio Vlach zvaný Balli.¹ Pro rodinu Dionýze Houšky z Adelsperku přestavěl kolem roku 1560 dvě středověké budovy do podoby mohutného domu U černého orla (dnes Mírové náměstí, č.p. 12/4), zdobeného bohatými sgrafity s biblickými motivy a s alegoriemi lidského věku. Týž architekt budoval v letech 1570–1576 dům Pod bání neboli Kalich pro Jana Samuela Mráze z Milešovky.² Obě utrakvistické erbovní měšťanské rodiny se spojily roku 1588, kdy se Ludmila Divišová z rodu Houšků provdala za Václava Mráze, který v té době již zastával významnou roli v litoměřické samosprávě.³ Mrázové patřili v přístavním městě na Labi k nejbohatším rodinám: drželi úřad perkmistra viničných hor, měli vazby na staroměstské Sixty z Otterdorfu a své potomky vysílali studovat na protestantské univerzity ve Wittenbergu, Herbornu a Marburku.⁴ Do prostředí marburské akade-

1 Oldřich KOTYZA – Jan SMETANA – Jindřich TOMAS a kol., *Dějiny města Litoměřic*, Litoměřice 1997, s. 393.

2 K Balliho stavbám ve městě kromě předchozí poznámky srov. dále Otakar VOTOČEK, *Litoměřický 'Kalich' a jeho obnova*, Zprávy památkové péče 15 (1955), s. 125-136; Zuzana VŠETEČKOVÁ, *The Utraquist Decorations of the Mráz House in Litoměřice*, in: *The Bohemian Reformation and Religious Practice Vol. 5, Part 2*, 2005, s. 413-432.

3 Josef HEJNIC – Jan MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě, 3. díl, K-M* (= *Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia Cultae. 3. M-Ž*), Praha 1969, na s. 385 uvádějí sborník básní, sepsaný a vydaný u příležitosti Václavovy svatby 23. 2. 1588: *Gamilia in honorem nobilis et eruditi iuvenis d. Venceslai, filii... Adami Mráz a Milešovka, civis et senatoris reipub. Lidomiencensis, sponsi, et... virginis Ludmillae, filiae... Nicolai Hausska, pie defuncti civis eiusdem reipub., sponsae, celebraturis (!) nuptias in patria 7. Calend. Martii anno do. 1588 scripta ab amicis. Praeg excudebat Daniel Sedesanus.*

4 O této měšťanské rodině psali Julius LIPPERT, *Geschichte der Stadt Leitmeritz*, Prag 1871, s. 493-498; dále Jitka JAROŠOVÁ, *Mrázové z Milešovky v Litoměřicích v předbělohorské době*, in: *Města severozápadních Čech v raném novověku*, Acta universitatis Purkynianae – Historica, UJEP, 2000, s. 223-237; Michaela HRUBÁ, *Erbovní měšťané – „urozená“ vrstva předbělohorských českých měst? (Životní styl erbovních rodin na příkladu Mrázů z Milešovky v Litoměřicích)*, in: *V komnatách paláců – v ulicích měst. Sborník příspěvků věnovaných Václavu Ledvinkovi k šedesátým narozeninám*, Praha 2007, s. 245-257. Ohledně vzdělanosti mezi měšťanskými elitami srov. Jiří PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547–1620. Všední dny kulturního života*, Praha 1993; Olga FEJTOVÁ – Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK (edd.), *Město a intelektuálové. Od středověku do roku 1848*, Praha 2008.

mie se dostal syn Václava Mráze, Jan Dionýz (nar. asi 1590), který zde roku 1609 v přítomnosti slovního právníka, básníka a profesora rétoriky a historie Hermanna Kirchnera přednesl svoji oslavnou řeč na českého rytíře Jana Žižku.⁵ Toto tiskem vydané literární dílo bude hlavním tématem našeho zájmu, mj. i vzhledem k tomu, že dosavadní literatura mu nevěnovala pozornost.⁶ Pokusíme se ho zasadit do literární tradice „druhého života“ Jana Žižky na přelomu 16. a 17. století a upozornit na možné vazby k utrakvistickému prostředí, z něhož autor panegyriku vzešel.

Jan Dionýz Mráz z Milešovky vyrůstal v kulturním prostředí erbovní měšťanské rodiny, která na sebe upozornila již v předchozích generacích. Předním reprezentantem Mrázů na poli vzdělanosti byl Jindřich Mráz, který od léta 1553 studoval na univerzitě ve Wittenbergu u slavného Filipa Melanchtona, s nímž městská rada Litoměřic udržovala přátelské kontakty.⁷ Jindřich dosáhl mistrovského titulu a proslul zájmem o astronomii a astrologii. V rodném městě se po svém návratu dostal do městské rady (1571) a ve funkci královského rychtáře (1575–1582) např. vítal

5 Rok 1590 pro narození Jana Dionýza Mráze uvádí J. LIPPERT, *cit. dílo*, s. 494, ovšem J. JAROŠOVÁ, *cit. dílo*, ve svém rodokmmenu na s. 235 uvádí rok 1596. Panegyrik nese název *De militia rebusque gestis... Iohannis Zisca, equitis Bohemi, oratio a Iohanne Dionysio Mraz a Milesovka Bohemo conscripta et habita publico in conventu Academiae Marpurgensis collegii directionem moderante... Hermanno Kirchnero, I. V. D.... eloq. ac histor. professore. Marpurgi Cattorum ex officina Rodolphi Hutwelckeri anno 1609*. Text řeči dále zkráceně cituji jako *De militia*.

6 Dílo evidují Josef HEJNIC - Jan MARTÍNEK pod heslem „Mráz z Milešovky, Jan Diviš“ v *Rukověti humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*, 6. díl, dodatky A–Ž (= *Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia Cultae*. 6, Supplementa A–Ž), Praha 2011; Jan Martínek na autora a jeho spis upozornil ještě dříve v článku *Nova humanistica*, *Listy filologické / Folia philologica* roč. 90, č. 1 (1967), s. 78–86. Panegyrik nezmínil A. Kraus ve svém *Husitství v literatuře, zejména německé*, ani další badatelé, kteří se věnovali tzv. druhému životu Jana Žižky (F. M. Bartoš, R. Urbánek, J. Rak, P. Čornej, I. Čornejová, abych zmínil aspoň ty nejznámější).

7 Arnošt Vilém KRAUS, *Husitství v literatuře, zejména německé. Část I., Husitství v literatuře prvních dvou století svých.*, Praha 1917, s. 202–203, uvádí, že roku 1553 napsali Filipu Melanchtonovi purkmistr a rada města Litoměřic žádost o přijetí na univerzitu ve Wittenbergu pro dva mladíky, Mráze a Jelena, list, spojený s darem. Melanchton odepsal radě obsáhlejším listem, v němž chválil Čechy a připomněl: „A v tomto posledním století vaši předkové prokázali svou zdatnost, hájíce pravou víru. Proto vždy jsem měl velkolepé mínění o národu českém a soudím, že jsme mu povinni díky za to, že nám ukázal prameny čistší nauky...“ Regest listu on-line: <https://www.hadw-bw.de/forschung/forschungsstelle/melanchthon-briefwechsel-mbw/mbw-regest?rn=6872>

v Litoměřicích rýnského falckraběte a bavorského knížete Albrechta. Vedle rétorických schopností se zapsal do povědomí českých učenců několika příspěvky do humanistických sborníků.⁸ Mrázové byli jednoznačně utrakvistickou rodinou, což v Litoměřicích 16. století nikterak nepřekvapuje. Ve městě na Labi sice došlo roku 1419 k zatýkání přívrženců kalicha a v květnu 1420 jejich topení v řece, ale navzdory Zikmundovu úsilí se z něj opěrný bod katolické strany nestal. Litoměřičtí, před jejichž hradbami se zhruba 25. května 1421 objevil Jan Žižka, se 29. května poddali pražskému husitskému svazu a nadmíru ochotně přistoupili ke čtyřem artikulům. Autentickým pozůstatkem litoměřického utrakvismu je do kamene vyrytý husitský kalich v městských hradbách, stejně jako kachle s Janem Žižkou (nesoucím knížecí čapku!).⁹ Ve městě sice nadále existovala kolegiální kapitula, ale její činnost byla omezena, zatímco Litoměřice se staly jevištěm krajských sjezdů a jejich vojenská hotovost představovala významný mocenský faktor v celém kraji. Úpadek královské moci v době jagellonské symbolizuje darování zpuštělého městského hradu Litoměřickým (1499), její vzestup pak soud Ferdinanda I. nad odbojnými městy v červenci 1547. Vedle ztráty privilegií, zbraní a majetku byly Litoměřice pokutovány 6000 kopami grošů českých (více měl zaplatit jen Žatec, Tábor a Hradec Králové – 8000 kop) a přišly o výnos labského cla.

Z národnostního hlediska představovalo město pestrou směsici českého a německého etnika (s českou dominancí), které obohacovali „Vlachové“ spojení s rozvojem renesančního stavitelství. Vedoucí vrstvou společnosti se stali erbovní měšťané, konkrétně v Litoměřicích asi čtyři desítky rodin, vedle nichž ve městě žili rytíři a zemani z okolí. Od roku 1549 můžeme sledovat stoupající úroveň městského školství; vedle latinské městské školy, kde směli vyučovat jen absolventi univerzit, přetrvávala

8 J. JAROŠOVÁ, *cit. dílo*, s. 228-229; O. KOTYZA et alii, *Dějiny města Litoměřic*, s. 409; Jan SMETANA, *Litoměřičtí předchůdci a přátelé M. Pavla Stránského*, Litoměřicko 23, 1987, s. 137.

9 Úctu k Janu Žižkovi a k německé reformaci v Litoměřicích připomíná i výzdoba kachlových kamen, srov. O. KOTYZA et alii, *Dějiny města Litoměřic*, s. 165; Kateřina HORNÍČKOVÁ – Michal ŠRONĚK (eds.), *Umění české reformace (1380–1620)*, Praha 2010, s. 113-114, připomínají nejen kachel s Janem Žižkou (nesoucím knížecí čapku) z 2. čtvrtiny až 2. poloviny 15. století (Oblastní muzeum v Litoměřicích, inv. č. SV 6400), ale i kachel s Martinem Lutherem, vzniklý kolem poloviny 16. století, s. 279 (Oblastní muzeum v Litoměřicích, inv. č. H 6453).

na Dómském pahorku i katolická kapitulní škola. Litoměřická radní honorace měla v 2. půli 16. století opravdu široký geografický horizont a jejich povědomí o dění ve světě obohacovala nejen přeprava cizokrajného zboží (citrónovníky pro saského kurfiřta r. 1575), ale také významné návštěvy. Morová rána v Praze roku 1606 přivedla úředníky české královské kanceláře a rudolfínské dvořany do Litoměřic, kde se ubytovali právě v Mrázovském domě Pod bání. Na mrázovskou pohostinnost v roce 1598 nezapomněl ani známý doktor Matyáš Borbonius. Nesporný patriotismus litoměřického milieu dokládá i po mnoha letech dílo M. Pavla Stránského, v letech 1608-1610 rektora městské latinské školy.¹⁰

Pěstování historie v takto kulturně inspirativním prostředí se přeneslo také do studií Jana Dionýze Mráze.¹¹ Na univerzitě v Marburku byl tento mladík imatrikulován 3. října 1607 společně se svým preceptorem, Janem Philemonem z Lovosic. Tento téměř Mrázův rodák, syn Bartoloměje, správce bratrského sboru v Lovosicích, se roku 1603 dal zapsat na gymnázium ve Zhořelci a v červenci 1606 v Herbornu a během svých studijních let byl preceptorem několika šlechtických synků. V archivu Matouše Konečného se zachoval Philemonův dopis z prosince 1609, v němž si preceptor stěžuje na své soužití se syny Adama Linharta z Najenperka. Při tom zmiňuje svého bývalého *disciplule Mráza, při němž, ač sem pokojnější myslí požíval, ale zase na druhou stranu žádného dosti nouze a bídy sem okusil, peněz se velmi málo posílalo, takže v zimě nemajíce sobě zač dříví koupiti, zimu sme hroznou trpěti museli. A ještě také od něho ani malého peníze za preceptorství sem nedostal.*¹² Lovosický rodák poté prošel ještě několik škol, např. r. 1612 brémské *gymnasium illustre* a r. 1614 univerzitu v Leidenu.¹³ Proč

10 O. KOTYZA et alii, *Dějiny města Litoměřic*, s. 153, 155, 159, 162-173, 179-181.

11 Podle hesla „Mráz z Milešovky, Jan Diviš“ v Rukověti humanistického básnictví v Čechách a na Moravě, 6. díl, citovaného výše v pozn. 6, byl Jan Dionýz Mráz r. 1606 zapsán na universitě v Herbornu a 3. 10. 1607 byl zapsán v Marburgu; srov. Jaroslav Vítězslav ŠIMÁK, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XVI. a XVII. stol.*, ČČM 80, 1906, s. 122.

12 Markéta RŮČKOVÁ (ed.), *Studium a korespondence kněžského dorostu Jednoty Bratrské v letech 1610–1618 (Archiv Matouše Konečného, svazek II.)*, Praha 2014, s. 300, č. 81.

13 Svou učeneckou dráhu dovršil svoji profesurou historie na škole v nizozemské Bredě kolem roku 1632, kde r. 1652 zemřel, srov. Josef HEJNIC – Jan MARTÍNEK, *Rukověť*, 3. díl, s. 163. Ohledně preceptorství Jana Philemona vůči dalším měšťanským studentům, zejm. Sixtům z Ottersdorfu a Jindřichu Jiřímu Mrázovi z Milešovky, jehož otec

se oba vydali roku 1607 na univerzitu do Marburku, již nevíme. Tato původně luteránský univerzita, založená z Melanchtonovy iniciativy lantkrabím Filipem Hessenským roku 1527, byla roku 1605 Mořicem Hessensko-Kasselským dosti nevybíravým způsobem kalvinizována. V červenci 1605 Mořic zbavil univerzitních funkcí tři přední luteránské profesory teologie a poté oznámil své reformní kroky ve velké posluchárně marburským studentům. Město, které se rozhodlo ve svých hradbách bránit luterské teology, bylo lantkrabím, který se objevil před městem s oddílem jízdy, zastrašeno. Následně dal Mořic provést „očistu“ luteránského farního kostela.¹⁴

Lze předpokládat, že tyto dramatické události již neovlivňovaly univerzitní dění v letech 1607–1609, kdy Jan Dionýz v Marburku pobýval. Bohužel nelze určit, jaké bylo jeho studijní zaměření, především však neznáme ani jeho studijní motivaci. Chtěl pouze splnit očekávání své rodiny a navázat na učeneckou tradici litoměřických Mrázů? Hodlal získat novou životní zkušenost a osvojit si cizí jazyk? Mělo zahraniční studium zvýšit jeho sociální prestiž mezi ostatními litoměřickými měšťany a šlechtou v rodném kraji?¹⁵

Vztah k šlechtě v Litoměřickém kraji naznačuje dedikace řeči, kterou Jan Dionýz v Marburku nejen pronesl, ale také ji tam nechal vytisknout. Prvním adresátem spisu je pan Václav Vilém z Roupova, pán na Trmicích a Žitenicích.¹⁶ Jeho předek Jan II. z Roupova zahájil vzestup rodu za králů Jiřího z Poděbrad a Vladislava Jagellonského, kdy byli Roupovcové

Adam byl bratranec Kateřiny, provdané Sixtové z Ottersdorfu, srov. Ondřej PÍŠ, *Bratřští studenti na zahraničních univerzitách v 16. a raném 17. století*, Bakalářská práce ÚČD FF UK, Praha 2019, s. 41–42.

14 Wolf-Friedrich SCHÄUFELE, *Reformierte Konfessionalisierung an der Universität Margurg*, in: *Reformation der Kirche – Reform der Bildung: Die Universität Marburg und der reformatorische Bildungsauftrag* (Academia Marburgensis, Band 16), Münster 2020, s. 208–211; ze starší literatury Heinrich Ludwig J. HEPPE, *Die Einführung der Verbesserungspunkte in Hessen von 1604–1610 und die Entstehung der hessischen Kirchenordnung von 1657*, Kassel 1849, s. 9–41.

15 O. PÍŠ, *Bratřští studenti*, s. 67.

16 *De militia*, folio 1v: *Illustri et generoso Domino Domino Venceslao Wilhelmo Baroni a Rauppova, Domino in Trnovan & Zitenicz Domino suo summisse colendo. Nec non generoso nobilissimoque Domino Iohanni Wenceslao Brozansky a Vrsesoviz, domino et fautori suo officiose colendo Sicut & nobilissimo clarissimoque viro Domino Iohanni Theodoro ab Ottersdorf veteris urbis Pragensis civi meritissimo, Domino & patrueli suo plurimum observando. Hanc orationem inscribit & offert Iohannes Dionysius Mraz.*

z Roupova povýšení do panského stavu.¹⁷ Václav Vilém z Roupova, člen Jednoty bratrské, který studoval v Itálii a ve Švýcarsku, se roku 1608 ujal správy majetků na Litoměřicku a již roku 1609 se angažoval v zápase o Rudolfův majestát. Vazbu na Jednotu bratrskou Václav Vilém posílil svým sňatkem s Alenou Švihovskou z Rýmberka, neteří Barbory Krajířové z Krajku, která mu svým věnem vylepšila nepříliš valnou majetkovou situaci.¹⁸ Vazby Mrázů z Milešovky k panu Václavu Vilémovi však zůstávají neznámé. Podobně je tomu také u jejich potenciálního vztahu k Janu Václavovi Brozanskému z Vřesovic, dle současných genealogických znalostí posledního Brozanskému z Vřesovic. Dosavadní literatura uvádí, že Jan Václav se po prodeji brozanské tvrže roku 1605 vytrácí z písemných pramenů, což kvůli jeho jmenováním v panegyriku již neplatí. Jan Dionýz jej uvádí jako svého váženého příznivce (*fautori suo officiose colendo*), což by naznačovalo nějaký bližší vztah Mrázů a Brozanského.¹⁹ Poslední muž, jemuž byla oslavná řeč dedikována, byl autorův strýc, bohatý měšťan Starého Města Pražského Jan Theodor Sixt z Ottersdorfu, jenž byl po vydání Rudolfova Majestátu zvolen mezi defensory a roku 1618 za jednoho z direktorů.²⁰ Dedikace kromě jmen tří uvedených mužů bohužel nic více neobsahuje, takže lze říci pouze to, že se rodina Jan Dionýze orientovala na politicky aktivní nekatolické aristokraty.

17 O Roupovcích z Roupova naposledy Martina JERÁNKOVÁ, *Erbovní galerie jako prostředek reprezentace raně novověké šlechty. (Rekonstrukce zaniklé erbovní galerie na hradě Roupov na základě rukopisů z fondů Národní knihovny České republiky)*, Studie o rukopisech XXXVI, 2005–2006, s. 141–197, zde zejm. 146–147.

18 Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, díl I., Praha 1882, s. 469–470; František HRUBÝ, *Václav Vilém z Roupova a Vilém z Roupova, čeští emigranti*, ČČH 43, 1937, s. 29–30. K převodu Žitenic roku 1611 ze zástavní do svobodné držby srov. Petr KOPIČKA, „O dědictví Žitenic ponížene a poddaně jsem jednal...“: důvody Václava Viléma z Roupova a Kašpara Arsenia z Radbuzy k nabytí statku od Rudolfa II. (1608–1611), in: *Fontes ipsi sitiunt: sborník prací k sedmdesátinám archiváře a historika Eduarda Mikuška*, ed. Petr Kopyčka, Praha 2016 s. 81–97.

19 Jana Václava Brozanského naposledy stručně zmiňuje Jan BOUKAL, *Jakoubek z Vřesovic († 1462). Cesta chudého moravského rytíře k vládě nad severozápadními Čechami*, České Budějovice 2016, s. 110. Co se týče potenciálního vztahu Mrázů k Janu Václavu Brozanskému, přichází v úvahu jeho usazení v Litomeřicích po prodeji Brozan.

20 O Janu Theodorovi naposledy Václav LEDVINKA, *Sixtové z Ottersdorfu a archivní rukopis č. 3565: (k připravované edici souboru pražských historických spisů ze 16. století)*, Pražský sborník historický, sv. 44, (2016), s. 167–183.

Autor zahajuje panegyrik známým citátem z Ciceronova díla *De officiis*, podle kterého „jsme se nezrodili na svět jen pro sebe samotné, ale část našeho života si nárokuje vlast, část rodiče a část přátelé“.²¹ Také se máme odvděčovat těm, kteří nás zahrnuli dobrodiními, pracovat pro blaho své vlasti a být povzbuzováni dobrými příklady vynikajících lidí. Mezi tyto osobnosti je uváděn „nadmíru statečný a mimořádně bojovný Žižka“, který má být představen jako bojovník „proti zuřivosti papeženců“ (*contra Pontificios furores*), a také jako mstitel jejich zločinné vraždy (*iniquissimae caedi & sceleri vindicando*) dvou největších učenců a nejsvatějších mučedníků Janovy vlasti, M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského. Tím byly pro další výklad stanoveny základní antiteze, přičemž pojem „papeženc“ (lat. *Pontificius*, *Papista*, něm. *Papist*) je v nekatolické cizině srozumitelnou zkratkou jakýchkoli nepřátel evangelických křesťanů, které nekatolíci dokonce srovnávají s muslimy.²² Jan Dionýz nadále nerozlišuje mezi domácími či zahraničními protivníky husitství, navíc z činnosti „papeženců“ připomíná pouze kostnický koncil, o jejich jiných politických aktivitách nepíše.

Řeč samotná je v úvodu rozvržena do dvou částí. První představuje souhrn Žižkových činů (*summam rerum ab ipso praeclarissime gestarum*), druhá má ukázat, čeho všeho Žižka spravedlivě dosáhl svým božským nadšením a horlivostí (*divino ille quodam zelo ac animi invicti ardore iustissime fecisse*) pro uhájení svobody své vlasti a obranu pravého náboženství. V této části Jan Dionýz uvažuje o motivech, cílech a důsledcích Žižkových skutků a nejvíce zde odkrývá své pojmání neporaženého vojévůdce. Po představení tohoto rozvrhu panegyriku však autor v rámci obligátní *captatio benevolentiae*²³ své posluchače znovu oslovuje a žádá je,

21 Marcus Tullius CICERO, *De Officiis*, 1:22: „*non nobis solum nati sumus ortusque nostri partem patria vindicat, partem amici*“. Jak sám Cicero uvádí, je tato myšlenka doslovným překladem mínění Platónova z Platónova listu č. IX. adresovaného Archytovi z Tarenta.

22 Z hlediska M. Luthera byli římsští katolíci nebezpečnější než muslimové, když evangelikům odpírali vyznávání „pravého“ křesťanství, srov. Tomáš RATAJ, *České země ve stínu pŭlměšice: Obraz Turka v rané novověké literatuře z českých zemí*, Dolní Břežany 2002, s. 167. V tomto ohledu se na římskokatolickou církev díval podobně také J. Kalvín a anglikáni.

23 Ernst Robert CURTIUS, *Evropská literatura a latinský středověk*, Praha 1998, s. 81, pozn. 26.

aby laskavě věnovali čas jeho promluvě, v níž se bude snažit o maximální stručnost „své útlé a nemastné neslané řeči“ (*orationem meam tenuem et jejunam*).²⁴

Představení hlavního hrdiny panegyriku je příležitostí k projevům hrdosti na autorovu vlast, Čechy, které jsou nejskvělejší součástí Říše a mimořádným královstvím, vyznamenaným nejen kurfiřtskou hodností, ale i úřadem říšského arcibiskupa. Jan Dionýz uvádí rok (1393) a místo Žižkova narození: městečko Trocnov (*in oppido... Trosnovia*).²⁵ Jeho rodiče prý pocházeli z nejvznešenějších rodin, ale byli velmi chudí, nicméně dopřáli svému synovi řádné vzdělání a odeslali jej ke královskému dvoru. Mezi dvořany Václava IV. se neoddával lenošení a rozkoším, nýbrž se cvičil ve vojenství a zúčastnil se několikrát válečných výprav v králových službách.²⁶ Jan Dionýz zde poprvé přímo navazuje na líčení Žižkova života v *Historii české Enease Silvia Piccolominiho*.²⁷

Dříve, než se budeme věnovat této závislosti panegyriku na kronice italského humanisty, všimněme si Žižkova tělesného vzhledu. Jan Dionýz Žižku líčí jako statného muže, fyzicky otužilého a tím i připraveného pro válečné řemeslo. S odvoláním na Plutarcha si všímá antických vojevůdců,

24 Tato sebekritičnost vůči vlastnímu výtvoru je samozřejmě opět topická, jde o topos skromnosti, srov. tamtéž, s. 95-98.

25 *De militia*, s. 5: *Natus est Iohannes Zisca Hussitarum Dux & bellator fortissimus, anno trecentesimo nonagesimo tertio in Patria mea Bohemia, quae splendidissima Imperii Germanici pars & peculiare regnum est, non modo illusterrimo Electoralis dignitatis honore & titulo, sed etiam honorificentissimo Imperialis Archipincernae, ut vocant, munere ac officio amplificatum, in oppido cui Trosnovia nomen.*

26 Tamtéž: *Parentes quorum beneficio in hanc editus est lucem ambo honestissimis familiis oriundi, sed tamen fortunae inquietate valde depressi, utpote quibus exiguae erant opes, reditus fere nulli, suppellex satis angusta: nihilominus tamen filium non sordidis ac vilibus laboribus obeundis manciparunt, sed domi liberaliter & honeste educatum, ad aulam Regiam ablegarunt. In familia itaque Regis Bohemiae aetatem agens, non desidia aut voluptati, non otio & socordiae, sed bellicis praecipue rebus sedulo operam dedit, Regique in expeditionibus aliquoties suam navavit operam.* Eneas Silvius, z nějž panegyrik vychází, o Žižkově mládí tvrdí na s. 108: *in curia regis a puero enutritus et bellis exercitatus.*

27 Kritickou edici *Historie české* (s německým překladem) - Aeneas Silvius Piccolomini, *Historia Bohemica I. Historisch-kritische Ausgabe des lateinischen Textes*, ed. Joseph Hejnic, překl. Eugen Udolph, Köln - Weimar - Wien 2005 - jsem neměl k dispozici; používám zde edici (s českým překladem): Dana Martinková - Alena Hadravová - Jiří Matl (edd.), *Enea Silvio, HISTORIA BOHEMICA - HISTORIE ČESKÁ*, Praha 1998 (dále jen *Historie česká*).

kterí v bitvách sice přišli o jedno oko – Filipa Makedonského, Hannibala a Sertoria - a přesto se v bojích vyznamenali a dosáhli velké slávy.²⁸ Podobně se přes svoji chudobu domohl uznání Jan Žižka, který si také svou výmluvností dokázal získávat náklonnost a přízeň a to zejména krále Václava IV. O tom, jak Žižka přišel o oko, se zde ovšem nedozvíme nic.

Aby však bylo možné Jana Žižku zapojit do revolučních událostí, bylo nejprve třeba aspoň zmínit události okolo Mistra Jana Husa. Tento na tehdy kvetoucí pražské univerzitě přední muž káral ve svých kázáních poměry v církvi, což podle autora podnítilo papeže – o Zikmundově iniciativě a trojpapežství se nikde ani slovem nezmínil – ke svolání kostnického koncilu, na který údajně povolal Jana Husa. Velmi neurčitě se tu dozvídáme, že na Jana Husa byl vyvíjen nátlak, jemuž hrdinný kazatel neustoupil, a proto byl odsouzen k upálení.²⁹ Když zpráva o jeho upálení přišla do Čech, byli tím sice někteří pobouřeni, ale báli se „zuřivosti papeženců, kteří své výrocky a činy vydávali za spolehlivé pravdy“ (*metuentes tamen furorem Pontificiorum, qui dicta & facta sua pro oraculis venditant*), a proto se ničeho neodvažovali. Zármutek nad Husovou smrtí ovšem otevřeně projevoval Jan Žižka, čehož si prý všiml český král a dotázal se na příčinu jeho neštěstí. Jednooký hrdina odpovídá, jaký zločin spáchali koncilní otcové, načež mu Václav IV. odpovídá, že jejich skutek sice nelze vzít zpět, ale chce-li

28 Tamtéž, s. 6: *Plutarchus gravissimus scriptor annotavit, e veteri memoria fortissimis quibusdam ducibus singulari fatorum convenientia contigisse memoratur, ut ex praeliis altero oculo capti redierint. Ita enim Philippus Macedoniae Rex Alexandri Magni Pater, ita Poenorum fortissimus Dux Hannibal, ita Romanorum Sertorius militasse leguntur & in honestamento corporis summae virtutis gloriam ac laudem ostentasse.* Rudolf URBÁNEK, *Žižka v památkách a úctě lidu českého* (Spisy filosofické fakulty Masarykovy university v Brně, sv. 10), Brno 1924, s. 72, uvádí projev benátského dóžete Battisty Fulgosa z roku 1509, kde slepý Jan Žižka slávou převyšoval Hannibala i Sertoria. Jedná se o spis *Baptistae Fulgosi De dictis factisq[ue] memorabilibus collectanea*, vydaný prvně v Miláně roku 1509, kde ve III. knize v oddělech *De fortitudine* a v *De sui ipsi confidentia* je Jan Žižka oslaven, navíc je v oddílu *De patientia* oceněn za likvidaci dvou těhotných Pikartek (příběh je nadepsán *De duabus boemis mulieribus*). Jeho znalosti Jana Žižky a husitství vycházejí z *Historie české Enease Silvia*. O Fulgosově pojetí Žižky naposledy František ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini a jeho Historie česká*, in: *Historie česká* (pozn. 26 výše), s. xlvii-xlviii.

29 Tamtéž, s. 6-7: *Pontifex aegre ferens impuritatem suam detegi, vitia taxari, errores monstrari, coacto Concilio Constantiae in Helvetia, data fide publica, evocat Iohannem Hussum, qui cum in veritatis professione, quam divinitus sibi revelatam habuit, constantissimus esset, neque ab ea vel latum unguem discedere vellet, neque se minus ullis absterreri, neque ullis pollicitationibus abduci pateretur, ad supplicium ignis damnatus est.*

Žižka bezprávi pomstít, má k tomu královo svolení (*Si tu poteris istam ulcisci injuriam, per me licebit*). Toto je motiv, který autor panegyriku převzal z kroniky Martina Kuthena z roku 1539, uvedený podle R. Urbánka „s opatrností autorovou, hledící ke katolickému králi Ferdinandovi“, nicméně Kuthen dodává, že Václav IV. jistě netušil, co z této msty vzejde.³⁰

Res gestae neboli činy slavného vojevůdce jsou pak od králova povolení až do Žižkovy smrti líčeny z velké části v duchu *Historii české* Enease Silvia Piccolominiho, místy až s doslovným přejímáním jeho formulací. Tuto závislost demonstrují paralelním uvedením obou textů v tabulce, mimo ni pak pouze heslovitě zmíním hlavní epizody děje, který mohl být pro posluchače panegyriku poněkud složitý a nepřehledný:

30 Tamtéž, s. 7: *Inter caeteros autem summum & aperta fronte & animo prae se ferebat dolorem Zisca, quem conspicatus Rex quasi extra se raptum, vultuque plane mutato squalidum interrogavit, Quidnam ipsi evenisset, quod tam tristis esset? Zisca indignabundus: Indignum facinus commissum esse, inquit, a Patribus in Concilio, quod virum pium & sanctum, vitae inculpatae, & zelo asserendae veritatis flagrantem, fide publica, qua ab Imperatore munitus erat, violata combusissent. Ad quae subridens Rex, factum infectum, inquit, fieri nequit: Si tu poteris istam ulcisci injuriam, per me licebit. Audito Regis sermone Zisca statim impetrata venia a Rege ex aula discedit...* Smyšlený dialog uvedl do literatury Martin Kuthen ze Šprinsberka, *Kronika o založení země české a prvních obyvatelích jejích*, Praha 1539, fol. N2a: *Půwod smetáníi těch Konsselú byl Jan Žižka, nebo to se o něm prawii že když byl před tiim dwořeiniinem Krále Wáclawa a geho milostniik, uslyssaw o smrti Mistra Jana Husy, a Mistra Jeronýma že gsau půwodem newěrných Kněžii spálení, welmi se mu toho slitowalo. A tak nemoha se upokogiti chodil sem y tam smutně po dwoře Králowsem, ruce zaloziw, yako něco přemyslluge. Gehož to Král Wáclaw wida otázal se, cobymu bylo, že miimo swuy prwnějssii obyčey gest ne wesel: Kterémuž to Žižka odpowěděł. Milostiwý Králi, yak mám wesel byti: ano naássi wěrnii wúdcce a Zákona Páně prawii učitelé od newěrného Kněžstwa bez winy, a nesprawedliwě sau usmrceni. K te řeči Král kynuw hlawau yakoby Málo toho wssiimal wedce, milý Jene co tomu máme říicy, zdaž to giž mužeme oprawiti: pakli ty wiiss k tomu yakau cestu opraw sobě. Myť tobě toho rádi přegeme. Tu Žižka na Králi gesstě se doptawage ráčilliby dáti k tomu swé powolenii, že on to sobě chce slussně oprawiti, a Král zasmáw se powěděł, že proti němu nic nenii, gen mužli aby sobě oprawil, newěda co on před sebau má, ani aby co z toho wětčiiho pogiiti mohlo. Ale Žižka nepomesskaw hned tu odpusstěníi od Krále a geho dworu wzal, a tak od dawniiho času přiičiny hledage tuto prwnii ssarwatku na Konssely učinil. O autorovi naposledy Petr ČORNEJ, *Politické a náboženské aktualizace husitství v českých kronikách na rozhraní středověku a novověku*, in: Petr Čornej, Husitství a husitě, Praha 2019, s. 352-360; R. URBÁNEK, *Žižka v památkách*, na s. 74 uvádí, že podle Kuthena král onemocní a umírá v důsledku zoufalství nad pražskými bouřemi; srov. Martin Kuthen ze Šprinsberka, *Kronika o založení*, cit. místo: *To král Wáclaw uslyssaw welikým hořem w nemoc upadl, tak že gey wnáhle sslak porazyl od kterehož po xviii dnech umřel.**

- Útok na pražské kostely (kláštery) a kartuziánský klášter na Smíchově
- Cesta na shromáždění Žižkových spolubojovníků Na Křížkách
- Útok husitů je veden současně proti Plzni a proti Vyšehradu
- Žižka napaden při odchodu z Plzně (u Vyšehradu)
- Žižka poráží nepřátele (u Sudoměře) pomocí ženských rouch
- Žižka dobyl Sezimovo Ústí, tvrz Sedlec a založil Tábor
- Zikmundovo druhé tažení do Čech a jeho porážka 1421/1422
- Žižka (!) vítězí v bitvě u Ústí nad Labem
- Zikmund nabídl Žižkovi zlato za regentství v Čechách, Žižka s návrhem souhlasil, ale cestou za Zikmundem u Přibyslavi zemřel.
- Žižka poskytl spolubojovníkům svoji kůži na buben, kterým by děsili nepřátele.

Celkově lze říci, že v panegyriku nejsou rozlišovány husitské svazy, kromě bitvy u Ústí a u Malešova se nedozvídáme jména Žižkových protivníků, autor se nenamáhá vysvětlit změnu na českém trůně a Zikmundovu situaci vzhledem k husitům. Jan Dionýz ovšem stručně popsal bitvu na Vítkově, po ní se však zcela soustředí na Žižkovu válečnou aktivitu, s akcentem na jeho likvidaci klášterů, ničení výzdoby jejich kostelů a pobíjení řeholníků. S odporem se staví k sektě adamitů, jejímž představený byl jistý francouzský „pikart“, a oceňuje, že ji Žižka zcela vyhladil. Nechybí epizoda ztráty druhého oka u hradu Rábí, která však Žižku nezastaví v jeho horlivosti, ba naopak jej povzbudí, aby útočil na nepřátele s ještě větší smělostí. Až po nejmenované bitvě, v níž slepý vojevůdce pobil Pražany, které proti němu poštvali páni – tj. po bitvě u Malešova – se Zikmund rozhodne zlatem získat Žižku jako „správce celého království a vojska“, který pak má uznat Zikmunda za českého krále. Jde samozřejmě o Eneovu fikci, která je podle Petra Čorneje v druhém plánu kritikou Zikmundovy nemravné vypočítavosti.³¹ Žižka jedoucí k císaři, aby přijal jeho podmínky, je u hradu Přibyslavi zachvácen morem a umírá. To je opět převzato z Historie české, v níž Eneáš odvodil mor z existence hlízy na Žižkově těle. Jan Dionýz si v souvislosti s umírajícím vojevůdcem

31 Petr ČORNEJ, *Jan Žižka. Život a doba husitského válečníka*, Praha–Litomyšl 2019, s. 579. O této Silviově fikci psal již Josef PEKAŘ, *Žižka a jeho doba*, IV. díl, Praha 1933, s. 164, pozn. 3.

neodpustil Eneovu epizodu s Žižkovou kůží, odkázanou na výrobu bubnu, jímž husité mají děsit nepřátele. Nedovolil si však napsat, že by vojevůdcovo tělo zůstalo nepohřbeno či dokonce necháno napospas divoké zvěři, zatímco italský humanista právě touto smyšlenkou poukazuje na Žižkovo barbarství (*carnes volucris ac feris obiectari*).

Zajímavé je povšimnout si také dalšího posunu Eneových akcentů: zatímco podle Itala bylo řeholníkům, jakožto neužitečným vepřům, Žižkou přikázáno vystěhovat se z klášterů (*migrare alio jussit*), Jan Dionýz se vyjadřuje agresivně a využívá gradaci neboli klimax (Žižka mnichy *ejecit, expulit, dissipavit*). Oč horší jsou pro autora panegyriku mniši, o to více uznání má k husitům, kteří se setkali na shromáždění Na Křížkách: Eneas hovoří o 40 tisících kacířů, kteří se kvůli svému množství neštítí žádného činu (*XL milia virorum ex haereticis convenere, qui suam multitudinem conspicati animum in omne facinus audentiozem sumpsero*), ale Jan Dionýz kladně oceňuje jejich odvahu jít do nebezpečí (*ad omnia pericula paratissimorum*).

Svoji závislost na italském humanistovi však autor panegyriku prozradil i nevědomky tím, jak ze své předlohy přejímal i zkomolená toponyma. Velmi zřetelné je to u názvu tvrze Sedlec, který Jan Dionýz zkomolil na *Sed & Licium*, zatímco nedaleké Sezimovo Ústí, latinsky obvykle *Ausca*, je v panegyriku označeno jako *Musca* (tj. česky „muška“). Podobná je situace u názvu Kladrubského kláštera (panegyrik: *in monasterio Claronensi*), hrabat z Gleichenu (tamtéž: *Comites Cilicenses*) nebo u označení Příbyslavi (tamtéž: *Priscoviam*). Vybraná toponyma a antroponyma naznačují, že Jan Dionýz nejspíše přebíral text Historie české z kolínského vydání, které editoři moderní edice označili v kritickém aparátu jako „C“ (*Coloniae apud Gothardum Hittorpium 1532*) a které přináší jména takto zkomolená.³²

32 *Historie česká*, s. xcviij, textově kritický aparát na s. 114, 124, 132, 138.

	Aeneae Silvii Historia Bohemica (Praha 1998)	De militia rebusque gestis...Iohannis Ziscaequi (Marpurgi Cattorum 1609)
<i>útok na pražské kostely (kláštery) a kartuziánský klášter na Smíchově</i>	s. 108: collecta perditorum hominum multitudine in ecclesias, quae restaverant, impetum fecit... monasterium Carthusiensium Praegae vicinum invasit et direptum incendit, monachos eius ordinis tamquam populo inutiles, qui velut sues in claustro saginarentur, migrare alio iussit.	s. 7: collecta multitudine in monasteria, quae Praegae erant, impetum facit... monasterium Cathusiensium Praegae vicinum occupavit, monachos, tanquam pestem perniciosissimam, quod veluti sues in claustris tanquam in haris saginarentur, eiecit, expulit, dissipavit.
<i>cesta na shromáždění Žižkových spolubojovníků na Křížkách</i>	s. 108: per arcem Vicegradensem, quae negligenter custodiebatur, ad locum, quem Cruces appellant, profectus est. Ibi supra XL milia virorum ex haeticis convenere, qui suam multitudinem conspicati animum in omne facinus audentiorum sumpsere.	s. 7: Exinde profectus ad locum quem Cruces appellant de arce VVissegradensi oppugnanda deliberat, ubi supra quadraginta millia virorum ad omnia pericula paratissimorum convenere, seseque Ziscaequi adunxere.
<i>útok husitů současně na Plzeň a na Vyšehrad</i>	s. 108-110: Exin Zisca duce Coranda de quo supra meminimus, Pelzinam, ubi complures esse suae factionis amicos non ignorabat, raptim contendit eamque urbem in potestatem receptam valido praesidio muniit. Qui apud Cruces remanserant, arcem Vicegradensem invasere.	s. 7: Inde misso magno militum numero, Pilznam civitatem pulcherrimam, ubi complures erant, qui Ziscaequi favebant, praesidio munivit, cum reliquis ipse arcem VVissegradensem invasit. (...) Revocatis itaque militibus omnes vires suas Ziscaequi ad oppugnandam arcem VVissegradensem contulit.
<i>Žižka napaden při odchodu z Plzně (u Vyšehradu)</i>	s. 114: ...ex paene victo victor evasit.	s. 8: ...ut pene victus prostratusque cum suis videretur. Sed ut ambigua & incerta est fortuna belli, subito e victo victor evasit

	Aeneae Silvii Historia Bohemica (Praha 1998)	De militia rebusque gestis...Iohannis Ziscaequi (Marpurgi Cattorum 1609)
<p><i>Žižka poráží nepřátele (u Sudoměře) pomocí ženských rouch</i></p>	<p>s. 114: Erant aspera loca, in quibus pugnare oportuit, hostes in equis, milites sui omnes pedites nec certamen committi nisi pedestre poterant. Ut ergo desiliere ab equis adversarii, mulieres, quae de more suum exercitum sequebantur, proicere pepla in terram iussit, quibus impliciti per calcaria equites prius extincti sunt, quam pedes expedire valerent.</p>	<p>s. 8: Nam cum hostes... in loca aspera devenirent, ipse mulieribus, quae suorum virorum militiam sequebantur, edixit, ut pepla capiti detracta humi projicerent, quibus impliciti hostes, cum per calcaria tanquam in pice haerent, nec sese expedire possent, a militibus Ziscaequi partim caesi, partim in fugam sunt conversi.</p>
<p><i>Žižka dobyl Sezimovo Ústí, tvrz Sedlec a založil Tábor.</i></p>	<p>s. 114: Ipse deinde Auscam petiit, oppidum ad Lusinitium amnem in ripa situm... Id Zischa prima quadragesimae nocte aggressus armis expugnavit, diripuit, incendit. Sedlitium quoque castellum ab eo loco mille passum distans, quo se Ulricum receperat, vi cepit, Ulricum familiamque suam gladio occidit, uni tantum vita retenta, qui reliquos obruncaret. Cumque civitatem, quam incoleret, muro cinctam non haberet, locum natura minitum ad eundem amnem elegit, vix VIII stadiis ab Ausca separatum. Hunc moenibus cinxit... Civitati Thabor nomen indidit.</p>	<p>s. 8: Inde Muscam petijt eamque Quadragesimae nocte aggressus oppugnavit, diripuit, incendit. Sed & Licium Castellum, quod non procul ab eo loco distabat maxima vi coepit, & Vlricum quaedam ex proceribus Bohemiae, qui se eo sum familia receperat, interfecit. (...) delegit locum quandam natura munitum, quem moenibus cinxit eique Thabor nomen indidit...</p>

	Aeneae Silvii Historia Bohemica (Praha 1998)	De militia rebusque gestis...Iohannis Ziscae equi (Marpurgi Cattorum 1609)
<p><i>Zikmundovo druhé tažení do Čech 1421/1422</i></p> <p>Autor panegyriku (s. 13) převzal Silviův pojem připisovaný Táboritům „Antichristi Crumena“ pro Kutnou Horu.</p>	<p>s. 126: Ille [Sigismundus] autem collecto ex Hungaris, Australibus ac Moravis exercitu circa solemnia Dominicae Nativitatis Bohemiam intravit et aliquot oppida vi cepit. Cuthnenses per deditionem accepit, sed irruente Zischa, quamvis caeco, pavidus trepidusque multis ex suis interfectis nobilibus et amissis impedimentis effugit, prius tamen Cuthnam exussit, quam Thaborenses propter argentifodinas crumenam Antichristi vocabant. Zischa itinere unius diei imperatorem secutus magna fugientium praeda ditatus est...</p>	<p>s. 9: Nam cum Sigismundus Imperator collecto ex Australibus & Moravis exercitu aliqua oppida cepisset: irruente in ipsum Zisca ceu Panico quodam terrore percussus, pluribusque ex Nobilitate praecipua amissis au fugit: quem Zisca cum suis insecutus ingentem praedam reportavit.</p>
<p><i>bitva u Ústí nad Labem</i></p>	<p>s. 132: Dederat imperator marchionibus Misnensibus Pontem et Auscam super Albim fluvium, ut eas civitates praesidio tuerentur. Obsederunt Auscam Zischa simul et Pragenses. Fridericus, marchio Misnensis, pater eorum, qui modo provinciam regunt, et frater eius, langraphius Thuringiae, collecto ex Saxonia, Thuringia, Misna et utraque Lusatia milite obsessis auxilium ferre statuerunt. Comissum est ante urbem praelium. Incerta diu victoria pependit, cum fortissimi utrinque caderent et nunc isti, nunc illi victi victoresque videntur. Ad extremum caeca caecum secuta penes haereticos fuit. Burgraphii Misnenses et Chirporgenses et comites Glicenses multique nobiles in eo praelio ceciderunt, ex quibus plerique proiectis armis flexis genibus frustra vitam supplices petierunt. Novem milia ea pugna ex fidelibus caesa. Ausca capta et funditus deleta.</p>	<p>s. 9: Inde reductis exercitibus obsedit Auscam civitatem, quam Marchiones Misnenses praesidio tuebantur. Fridericus itaque Marchio Misnensis, & frater eius Thuringiae Princeps, collecto ex Saxonia, Thuringia, Misnia & utraque Lusatia exercitu, obsessis opem & auxilium ferre conabantur. Comissum est ante urbem praelium diuque ambiguo Marte pugnatum. Ad extremum vero victoria penes Ziscam fuit. Misnenses & Chirporgenses, & Comites Cilicenses multique Nobiles in eo praelio cum novem millibus ceciderunt civitasque ipsa capta & funditus deleta est.</p>

	Aeneae Silvii Historia Bohemica (Praha 1998)	De militia rebusque gestis...Iohannis Ziscae equi (Marpurgi Cattorum 1609)
<p><i>Zikmund nabídl Žižkovi regentství v Čechách, Žižka s návrhem souhlasil, ale cestou za Zikmundem u Přibyslavi zemřel.</i></p>	<p>s. 136-137: Sigismundus autem, ubi Ziscae cuncta ex sententia cedere animadvertit et iam illum esse unum, ex quo res Bohemicae penderent, clam sibi eum conciliare tentavit, gubernationem sibi totius regni, militiae quoque ducatum et ingens auri pondus quotannis promittens, si se regem nominaret et in verba sua iurare civitates cogeret. (...)</p> <p>s. 138: Nam Zischa condicionibus annuens, dum conventa completurus Sigismundum petit iter eundum apud castellum Prisroviam divinitus, ut par esse credere peste tactus expiravit.</p>	<p>s. 9-10: Quid tum vero Sigismundus Imperator? Ille cum animo suo tam divinam Ziscae perpenderit felicitatem & fortitudinem, seque longe inferiorem esse agnosceret, quam ut illius viribus & consiliis resistere possit, eo omnes rationes, omnia sua consilia convertit, ut felicissimum hostem placarte, Zisacam sibi reconciliaret, ac per ipsius amicitiam regnum quietum obtineret. Missis itaque ad eum Legatis gubernationem totius Regni & militiae & ingens auri pondus promisit, si se Regem nominaret. (...)</p> <p>Annuit Zisca conditionibus & ad Imperatorem profectus, apud Castellum Priscoviam peste correptus occubuit Dux omnium fortissimus.</p>
<p><i>Žižka poskytl svoji kůži na buben.</i></p>	<p>s. 138: Ferunt illum, cum aegrotaret, interrogatum, quonam loco mortuus sepeliri vellet, iussisse cadaveri suo pellem adimi, carnes volucris ac feris obiectari, ex pelle tympanum fieri eoque duce bella geri. Arrepturos fugam hostes, quam primum eius tympani sonitum audierint.</p>	<p>s. 10: Nec enim hoc loco nobis praetereundum est, quod cum jam animam ageret, interrogatus quomodo sepeliri vellet, respondisse memoratur. Quid illud? fore inquit, ut si cadaveri suo pellis detraheretur, indeque tympanum fieret, hostes audito ejus pulsu fugam sint illico arrepturi.</p>

V druhé části panegyriku je Žižkova smrt označena za předčasnou a srovnávána se smrtí Alexandra Velikého. Mrtvý Žižka však začal žít – skrze buben – ve svých vojácích, kteří i poté vybojovali veliké bitvy a počet jejich vítězství je tak veliký, že jejich výčet by podle řečníka zabral příliš mnoho času.³³ Nepřátelská vojska bývala částečně pobita, z části prchala o své vůli kvůli strachu ještě před spatřením nepřátel. Podle Jana Dionýza prý bojovali za zbožné stádce Božích bojovníků andělů, kteří jejich nepřátelům naháněli hrůzu.³⁴ Tuto nadpřirozenou pomoc prý neuznávají jen evangeličtí (utrakvističtí) spisovatelé (*constantissimae fidei scriptores*), ale i katoličtí nepřátelé husitství (*ipsi hostes & inimici nolentes volentes*). Z nich jsou jmenováni Eneas Silvius a Jan Doubravský-Dubravius, jenž tvrdil, že to vše Žižka nemohl vykonat bez pomoci shůry. Autorovi řeči z toho logicky vyplývá metafyzicky zakotvená dějinná úloha husitů v boji za očistu křesťanské víry proti papežencům.³⁵ Ti jsou v dalším výkladu dehonestováni (*bestia illa Romana – rabidi canes*), chovají se prý jako pohané, kteří se rozhodli vyhlásit válku nejvyššímu Bohu, ale personifikované Pravdě nedokáží vyrvat palmu konečného vítězství.³⁶

Klidnější tón řeč získává od pasáže, která velebí českou zemi pro to, že jí byl dán tak veliký hrdina. Jeho činy připomíná celá řada míst a krajů: města Tábor, Sarepta, Kutná Hora (které husité – opět podle Enease Silvia – přezdívali Antikristova pokladnice), Německý Brod, Plzeň, Praha, vlastně tedy celé Čechy, ale i *Ungaria* a *Germania*. Každý posluchač by nyní již měl poznat a uznat Žižkovu božskou inspiraci, díky níž je srovnatelný s „horlivostí Eliášovou, Josiášovým zápallem a zbožností“ (*Eliae*

33 *De militia*, s. 10-11: *Mortuus Zisca tum demum in militibus suis vivere coepit. Etenim quanta exercitus hi postea commiserunt praelia? Quantas ex hostibus reportavere victorias? Quantas edidere strages? Quae si omnia recensere vellem, dies me citius quam oratio deficeret.*

34 Tamtéž, s. 11: *...pro piorum grege veritatem Evangelii amplexo pugnasse sanctos Angelos, qui hostibus tantum terrorem incusserunt, ut cum adversariis congregi in posterum non auderent.*

35 Tamtéž, s. 11: *res tantas sine divino numine & auxilio regi & administrari non potuisse (scil. Jan Žižka). O něco dále autor uvádí: Quis enim non videt, quis non intelligit, eos divinitus excitatos fuisse, ad defendendam veritatem, quae propter Pontificiorum superstitionem tantis immersa fuit tenebris, ut ne umbra quidem verae Ecclesiae apparuerit?*

36 Tamtéž, s. 12: *papeženci prý Iovi bellum movere statuerunt; manet enim invicta veritas, palmamque tenet, quam ei extorquere non poterunt.*

zelum, regium Iosiae ardorem & pietatem). Jan Dionýz připomíná, že se i císař Zikmund se stal jeho prosebníkem, a využívá starozákonní předobrazy boje za víru, aby stupňoval účinek své řeči: Jan Žižka se mu stává Samsonem, jenž zápasí proti Filištínským, je oslepeným bojovníkem nekompromisně postupujícím proti papežencům. Dávni Čechové tedy měli skutečně vážné důvody pro válku, která kromě jejich království zasáhla také sousední německé oblasti.³⁷

Vzhledem k řečníkovu původu se zde nabízejí otázky, proč Jan Dionýz mezi „místy paměti“ na Jana Žižku neuvedl Litoměřice či hrad Kalich u Třebušína, vzdálený 9 km od jeho rodného města. Na první otázku lze odpovědět poukazem na to, že Žižka se před Litoměřicemi nijak zvlášť nevyznamenal. Město se ze strachu před jeho vojskem 29. května 1421 poddalo pražskému svazu. Žižka se sice pokusil o útok na město, ale byl odražen (podle Crugeria, tedy dle až barokní tradice, prý vedl útok od západu, proti dominikánskému klášteru a královskému hradu).³⁸

Složitější je odpovědět na dotaz, proč autor nezmínil Žižkovu výstavbu Kalicha. Mohlo to být proto, že stavba soukromého sídla by naznačovala zlepšení vojevůdcovy hmotné situace díky jeho válečným úspěchům, tedy kořisti, což by stálo v rozporu vůči jeho nezištnosti a čistému idealismu. Katolická strana, a to nejen v Čechách, totiž zřejmě ráda poukazyvala na husitské plenění a braní kořisti, zatímco podle autora panegyriku Žižka a husité nebojovali z chamtivosti, ctižádosti, touze po kořisti, z touhy po jakékoli novotě a změně, ale z lásky k pravdivějšímu náboženství.³⁹ Na tento autorův druhý verbální útok proti papežencům navazuje zmínka o Žižkově hrobu v Čáslavi a přepis jeho tamního epitafu,

37 Tamtéž, s. 14: *At quorsum ista omnia? eo nimirum, ut intelligatis Ziscam de coelo delapsum fuisse & ad repurgandam Ecclesiam a Pontificiis erroribus contra Romanos Philistaeos tanquam aliquem Samsonem divinitus fuisse excitatum: ac ut praeterea persuasissimum vobis habeatis, non sine gravissima causa maiores nostros contra Pontificios arma sumpsisse, eamque ob causam potius in bello, quam in pace vivere maluisse.*

38 O. KOTYZA a kol., *Dějiny města Litoměřic*, s. 152; Oldřich KOTYZA – Milan SÝKORA, *Žižka před Litoměřicemi*, in: Ivan Lehký – Milan Sýkora (edd.), *Kalich a Panna – hrady Jana Žižky*, Most 2016, s. 23-24.

39 *De militia*, s. 14: *Non eos avaritia, non ambitio, non spoliolum cupiditas, non novitatis ardor, sed verioris religionis amor & propugnandae veritatis flagrantissimus ardor & zelus eo deduxit, eo compulit, ut ancipitem belli aleam experiri, seseque summis difficultatibus objicere non dubitarint.*

o kterém ve zhruba stejné době psal také Zacharias Theobald ve svém díle *Hussitenkrieg*.⁴⁰

Závěrečné pasáže oslavné řeči představují více méně pouhé *variatio* myšlenek, které již byly proneseny. Připomínají se kamenné památky, které podávají svědectví Žižkovy božské ctnosti. Jan Dionýz již potřetí provádí výpad proti papežencům a dále slepého hrdinu srovnává s velkými vojevůdci antického Říma, k nimž náleželi M. Furius Camillus, Q. Fabius Maximus zvaný Cunctator (Váhavec) a P. Cornelius Scipio. Znovu zdůrazňuje, že Žižka byl reformátorem církve, který chtěl obnovit její zář a světlo. K tomuto cíli bylo zaměřeno veškeré jeho úsilí, což posléze pochopil i císař Zikmund, který jej prý požádal a o mír a nabídl mu hodnost zemského správce. Autor zde tedy opakuje tvrzení přejaté od Enease Silvia.⁴¹

V závěru řeči Jan Dionýz uvádí, že „čisté kázání Božího slova“, bohoslužebná praxe svátostí jsoucí „v souladu s Kristovým ustanovením“ a odstranění nejrůznějších výmyslů papeženců jsou v konečném důsledku plody Žižkových vítězství.⁴² Jeho čeští rodáci se proto rozhodli Žižku na

40 K dílu luterána Zachariase Theobalda zatím stále nejpodrobněji A. KRAUS, *Husitství v literatuře*, I, s. 243-248. Úvahy o místě pohřbu Jana Žižky (Hradec Králové-Čáslav), jakož i o původu tzv. Žižkova epitafu v Čáslavi a Čáslavské tradici spojené i s tzv. Žižkovou kalvou uveřejnil R. URBÁNEK, *Žižka v památkách*, s. 23-40, 82-83 jako reakci na články Františka Michálka BARTOŠE, *O čáslavské ostatky Žižkovy*. Vlastivědné museum pro východní Čechy v Chrudimi, Chrudim, s. 5-29, a týž, *O Žižkův hrob*, Čáslav 1923, který zase reaguje na studii J. V. ŠIMÁKA, *Kde byl Žižka pochován*, ČČH 18, 1912, s. 7-20, 463-464. K místu pohřbení Jana Žižky a Čáslavské tradici poněkud skepticky Petr ČORNEJ, *Přibyslav – město Žižkovo?*, in: týž, *Husitství a husité*, Praha 2019, s. 422-423; srov. TÝŽ, *Skon českého bohatýra*, in: Helena Lorenzová – Tatána Petrasová (edd.), *Fenoméni smrti v české kultuře 19. století*, Praha 2001, s. 42-55, zde s. 42, pozn. 1.

41 *De militia*, s. 15-16: *Huc omnis eis labor ac sudor, huc vigiliae, huc acies, huc mucro eius ibat, hoc caecitas eius spectabat, ut Ecclesiam luci, Patriae oculum lumenque restitueret; huc solum contendeat, hoc cogitabat, ut verum Dei cultum, qui a Patria per idololatriam Pontificiorum exulabat postliminio revocaret atque reduceret, ac Ecclesiae Dei quae assiduis fluctibus agitata nusquam consistere certa sede potuit, portum & asylum pararet. Hoc ipsum Sigismundus Rex & Imperator tandem agnovit, hoc confirmavit, hoc quaesivit, cum paulo ante quam terris eriperetur defensor religionis acerrimus, animadverso divino rerum omnium in Duce Zizca successu, ipse se totum consiliis & auxiliis eiusdem commendaret, ab ipso pacem peteret, honorem ipsi, qui apud nos summis proceribus summus habetur sponte per legatos suos offerret. Hoc idem etiam eventus felicissimus comprobavit.*

42 Tamtéž, s. 16: *Etenim quod nunc apud nos pura Verbi Divini vigeat praedicatio,*

věčnou památku potomkům zobrazit na obraze, kde neporazitelný hrdina třímá v jedné ruce kalich a ve druhé meč.⁴³ Takový Žižkův obraz představuje pro současné badatele určitou záhadu. Na obrazech se totiž v Žižkových rukou často objevuje palcát, praporec nebo řemdih, zatímco druhou ruku může mít opřenou o meč. Žižka nemívá v ruce kalich, který se častěji objevuje na jeho praporci. Kombinaci meč – kalich tedy zatím doložit nemůžeme.⁴⁴ Na druhou stranu nemáme k dispozici všechny ikonografické typy Jana Žižky, které se v pozdním středověku a raném novověku v Čechách šířily.⁴⁵ Cenný je postřeh Rudolfa Urbánka (a potažmo i Petra Čorneje), podle nějž byla dvě desetiletí před bitvou na Bílé hoře obdobím zintenzivnění Žižkova a husitského kultu.⁴⁶ Není tedy vyloučeno,

quod Sacramenta secundum institutionem Christi administrantur, quod idola e templis ejecta, quod Pontificia religio e plerisque locis foras pulsa, quod denique religio, tum in hoc, tum exteris aliis regnis ac imperiis instaurata hoc certe Ziscae victoriis maxima ex parte acceptum ferendum est.

43 Tamtéž: ...*in depicta invictissimi Ducis imagine, qui altera manu calicem, altera gladium gerit adumbrare ac ostendere posteritati per aeternam memoriam voluerunt.*

44 Jako první se Žižkovými podobiznami zabýval Hugo TOMAN, *O podobiznách a pravé podobě Jana Žižky z Trocnova*, Praha 1892 (zvláštní otisk z „Květů“ 1912), na nějž navazuje Karel GUTH, *Žižka ve výtvarném umění*, in: *Žižkův sborník 1424–1924*. K pětistému výročí jeho úmrtí. Ed. Rudolf Urbánek, Praha 1924, s. 290–336 (plus obrazové přílohy); novější práci představuje Barbora KOLEČKOVÁ, *Jan Žižka v českém umění a historiografii 15.–16. století*, bakalářská práce FF Ostravské univerzity, Ostrava, 2009. Srov. také Ivana HRUŠKOVÁ – Jaromír ŽEGKLITZ, *Husovská a husitská tradice v hmotné kultuře každodenního života pražských měst 15.–17. století*, in: Petr Čornej – Václav Ledvika – Jan Hrdina (edd.), *Praha Husova a husitská 1415–2015*. Publikace k výstavě Clam-Gallasův palác 25. září 2015 – 24. ledna 2016, Praha 2015, s. 136–144.

45 Písemné zprávy o Žižkových deskových obrazech, z nichž mnohé se nám nedochovaly, shrnuje (bez nároku na úplnost) R. URBÁNEK, *Žižka v památkách*, s. 82–83.

46 R. URBÁNEK, *Žižka v památkách*, s. 83; P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 605, hovoří o tom, že kult Jana Žižky dosáhl svého prvního vrcholu „od sklonku 15. století do roku 1620“. Ve vztahu k tištěné produkci bohemikálního původu je zajímavý také postřeh Michaely SOLEIMAN POUR HASHEMI, *K literárnímu kontextu roku 1609*, *Studia Comeniana et Historica* 39 (2009), č. 81–82, s. 187–188, že „z hlediska dominantního postavení žánrů ve společenské situaci se ukazují pro produkci r. 1609 jako rozhodující texty širší oblasti historiografické.“ Autorka k tomuto žánru řadí také „tvorbu časovou i konfesijně obrannou, psanou především z pozice strany podobojí čili evangelické.“ Dále uvádí (s. 194), že „rozběr tiskařské produkce r. 1609 české provenience přitom ukazuje zejména na vyšší frekvenci tvorby protestantské, jejíž kvantitě tištěné produkce rok tolerance 1609 bezesporu napomohl“. Ačkoli byla řeč Jana Dionýza Mráze vytištěna roku 1609

že někdy v té době vznikl nový ikonografický typ, který má Jan Dionýz na mysli. Svůj panegyrik ukončuje konstatováním, že jeho posluchači se nyní už seznámili s Žižkovými velkými skutky, a proto chápou, že by ho měly do nebe vychvalovat a oslavovat všechny národy. Výsledkem Žižkova úsilí byl podle litoměřického rodáka nejen český utrakvismus, ale vlastně i reformace 16. století. Tištěná verze panegyriku nebyla zakončena prózou, ale připojili sem dvě básně právník a profesor rétoriky a historie Hermann Kirchner a již zmíněný lovosický rodák a český bratr Jan Philemon. Po vydání panegyriku se jeho autor Jan Dionýz Mráz zcela ztrácí z dějin bohemikální literatury.

Po provedené analýze zbývá ještě shrnout několik základních poznatků. Jan Dionýz Mráz z Milešovky pocházel z kulturně vyspělého utrakvistického prostředí erbovních měšťanů, kteří udržovali styky s pražským patriciátem (Sixtové z Ottersdorfu) a utrakvistickou šlechtou spíše radikálně protikatolického zaměření. Po krátkém pobytu na univerzitě v Herbornu se v říjnu 1607 nechává zapsat ke studiu na nedávno kalvinizované univerzitě v Marburgu, kde jej doprovází český bratr Jan Philemon. Jeho jediným dalším svědectvím o studiu je dopis Jana Philemona a tiskem vydaná řeč o Janu Žižkovi.

První část řeči líčí Žižkovu kariéru od jeho služby králi Václavu IV. do jeho smrti roku 1424. Zde je panegyrik velmi silně závislý na *Historii české Enease Silvia*, v čemž ovšem není žádnou výjimkou, neboť řada nekatolických autorů 16. a počátku 17. století se drží Silviovy faktografie, zatímco jeho hodnotící soudy podle svých potřeb retušuje.⁴⁷ Oslavná řeč zde čerpá také z *Kroniky Martina Kuthena* (kde Žižkův rozhovor s Václavem IV. dodává kýženou legitimitu první pražské defenestraci), zná i dějepisné dílo Jana Dubravia, celkově však nepřináší nové poznatky

v Marburgu, lze vyslovit hypotézu, že by mohla být ohlasem aktuální politické a konfesijní debaty v Čechách předcházející vydání Rudolfova Majestátu.

47 K využívání Silviovy *Historie české* srov. R. URBÁNEK, *Žižka v památkách*, passim, dále František Michálek BARTOŠ, *Žižka v dějepisectví. Z púltisíciletého zápasu o dějinnou pravdu*, in: Žižkův sborník 1424–1924. K pětistému výročí jeho úmrťi. Ed. Rudolf Urbánek, Praha 1924, s. 171–185; Karel HRDINA, *Žižka v humanistickém písemnictví XV. a XVI. století*, in: tamtéž, s. 196–199; Fr. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini a jeho Historie česká*, in: *Historie česká* (pozn. 26 výše), s. xli-li; P. ČORNEJ, *Husitství v pojetí katolických dějepisců od revoluce do Bílé hory*, in: Praha Husova a husitská (pozn. 44 výše), s. 150–152.

k Žižkovu životopisu. V závěru panegyriku je však prezentován našim historikům umění dosud neznámý ikonografický typ Jana Žižky na deskovém obraze: s mečem v jedné a s kalichem ve druhé ruce.

Ve druhé části řeči probíhá hodnocení Žižkovy motivace a jeho činů. Český vojevůdce je přirovnáván k předním vojevůdcům antické historie a k starozákonním osobnostem. Jan Dionýz hodnotí Žižkovu dějinnou roli v duchu dobového historismu. Podle něj byli husité božsky vyvoleni k obraně pravdy proti pověrám papeženců a Žižky byl z nebe seslaný očišťovatel římskokatolické církve. Akcentováno je Žižkovo předsmrtné odevzdání kůže ke zhotovení bubnu, který by naháněl hrůzu nepřátelům. Po své smrti prý Žižka začal žít ve svých vojácích, kteří pokračovali v naplňování jeho odkazu.

V panegyriku se neobjevuje žádný ohlas na Žižkovo působení na Litoměřicku (na jeho útok na město Litoměřice roku 1421 či výstavba hradu Kalicha). Zdá se, že tyto Žižkovy skutky by mohly narušovat vyznění oslavné řeči. Žižkův útok na Litoměřice byl neúspěšný a toto město se pak vzdalo jinému než táborskému husitskému svazu. Podobně by Žižkovo budování vlastního hradu nemuselo být v souladu s jeho údajným nezájmem o kořist, jak jej deklaruje oslavná řeč. Autor usiluje o propojení českého utrakvismu s úsilím o očistu církve v německých zemích římské říše, kde byli husité doposud známí spíše svým pleněním (tzv. spanilými jízdami neboli rejsami). Německou reformaci 16. století se snaží podat jako vzdálený výsledek husitského úsilí o očistu církve. I proto si mají slepého českého vojevůdce s chválou připomínat všechny národy.

Jan Žižka in the Panegyric by Jan Dionýz Mráz of Milešovka at the Marburg Academy in 1609

ZDENĚK ŽALUD

The paper deals with a Latin panegyric (a speech of high praise) by Jan Dionýz Mráz of Milešovka praising Jan Žižka (*De militia, rebusque gestis bellicissimi exercituum ducis...Iohannis Ziscae equitis Bohemi oratio...*), which the author presented as a student at Marburg university in 1609. Neither historians nor philologists have paid attention to the speech yet. The beginning of the paper describes the cultural background of the burgher family of the Mráz of Milešovka, the Utraquist tradition in Litoměřice, and three addressees to whom the work was dedicated, however, the paper primarily concentrates on literature sources used by the speech author and attempts to fit the speech in the literary tradition of Jan Žižka's "second life". The first chapter describes Žižka's career from his service to King Wenceslas IV till his death in 1424. The author's description of historic acts of Jan Žižka is heavily based on the *Historia Bohemica* by Enea Silvio, on the *Chronicle* by Martin Kuthen and some information is taken also from works by Jan Dubravius. The speech did not bring any new knowledge on Žižka's biography. In the second part of the speech, Žižka's acts and their motives are assessed. The Czech commander is compared with leading military leaders of ancient history (such as single-eyed commanders Philip II of Macedonia, Hannibal and Sertorius, and further on Alexander the Great, Fabius Cunctator or Scipio) and with characters from the Old Testament (Elijah, Josiah, Samson). Jan Dionýz assessed Žižka's role within the context of the period historicism. In his opinion, Hussites were chosen by the God to defend the truth against superstitions spread by Papists, and Žižka was sent from the Heaven to purify the Roman-Catholic Church. The author of the speech emphasized Žižka's pre-mortal submission of his skin to have a drum made that would scare the enemies. Žižka allegedly started to live in his soldiers after his death and the soldiers went on fulfilling his legacy. The author of the speech mentions the epitaph on Žižka's tomb in Čáslav. It is quite surprising that no references to Žižka's activities in the Litoměřice region (his attack on the town of Litoměřice in 1421, or the construction of the Kalich castle) appeared in the panegyric. It seems that these facts would disturb the general impression of the panegyric. Žižka's attack against

Litoměřice was unsuccessful and this town surrendered to another Husite union. The construction of his own castle would not be fully in harmony with his alleged indifference towards property and the spoils of war as declared in the panegyric. The fight of Biblical Samson against cunning Philistines is probably the strongest parallel that Jan Dionýz Mráz found in relation to Žižka's military career. The author of the speech understood the 16th century reformation as a remote result of Žižka's effort to purify the Church, and therefore, Žižka shall be praised and commemorated by all nations.

II. OBZORY LITERATURY
(REVIEWS)

Ondřej VODIČKA,
*Exil českého a moravského
duchovenstva za husitských válek,*

NLN s.r.o., Praha 2019, 275 s.,
ISBN 978-80-7422-703-5.

ZDENĚK ŽALUD

Téma katolického exilu v období husitských válek vstoupilo do dějepisectví velmi záhy, již s *Historií českou* Eney Silvia Piccolominiho, který přišel s představou „mnoha tisíc mučedníků“, opakovanou Bohuslavem Balbínem a dalšími, většinou prokatolicky orientovanými historiky. Tradice katolického mučednictví našla svůj poslední výraz ve spisu Jaroslava Kadlece *Katoličtí exulanti doby husitské*, avšak ve 20. století přichází ke slovu i nekonfesijní pohled na tyto exulanty ve studiích Zdeňky Hledíkové, Františka Šmahela a Franze Machilka. Posledně zmínění autoři posunuli akcenty od tématu „ztrát“ a „útrap“ k provizornímu fungování církevních struktur: výkonu farní správy pod vlivem žitavské konzistoře či hledání koexistence řeholních exulantů a zahraničních řádových domů. Nikdo z nich nedokázal – aniž se o to snažil – postihnout celé spektrum exulantského tématu. Brání tomu fragmentární povaha písemných pramenů, nepřehledně rozsetých v četných archivech a knihovnách minimálně na území střední Evropy.

Ondřej Vodička, badatelsky propojený s vydáváním Regest Imperii doby Zikmunda Lucemburského, v recenzované knize zužitkoval a obohatil svoji disertační práci, která je výsledkem pečlivé a důkladné heuristiky. Z hlediska faktografie přinesl nové informace, jež zpracoval ve formě příloh své knihy. Nejde jen o obohacení prosopografie exulantů, ale zejména o cennou edici listin a listů norimberského dvora cisterciáků z Ebrachu, který udržoval styky s řeholníky dceřiného konventu v Pomuku.

Začneme však od začátku. Úvodní kapitola, nazvaná „druhý život“ katolických exulantů, je věnována vymezení tématu, které není jednoznačné ani časově, ani prostorově. Lze říci, že Ondřej Vodička se soustředil na dobu husitských válek 1419–1436, přestože připouští, že odchody kvůli víře začaly v Čechách již roku 1413 a pro řadu emigrantů dnes neznáme termín jejich návratu, pokud k němu došlo. Snadné není ani hledání definice exilu, kterým mohl být odchod světských duchovních mimo jejich beneficium, ale i mimo diecézi, řeholníků do jiného kláštera téže řehole v zemi, v Koruně české i mimo země Koruny. Autor je poněkud nedůsledný v terminologické přesnosti (libovolné střídání pojmů migrace a exil), na druhou stranu si uvědomuje, že někdy nelze rozlišit „mezi exilem a dobrovolnou ekonomickou migrací, které mají v pramenech mnohdy identické projevy“ (s. 13). Neznalost přesné motivace pobytu zřejmě vedla Ondřeje Vodičku k tomu, že nechal stranou klérus českého a moravského původu u římské kurie.

Jeho první kapitola, věnovaná zahraničnímu exilovému prostředí, je tudíž zaměřena na střední Evropu, více na německé oblasti než na Polsko či Uhry. Záslužné je připomenutí stereotypních představ o Čechách a Moravanech v německém prostředí a „strachu z kacířů“. Pak už přichází na řadu světský klérus pražské arcidiecéze a jeho interakce s žitavskou konzistorií, známá zejména z konfirmačních knih a dalších pramenů. Již starší studie postihly chod církevní správy, zejména obsazování beneficí, za husitských válek. Ondřej Vodička k nim připojuje některé další případy a ilustrativní detaily.

Do úzkých se ovšem dostává v situacích, kdy se snaží kvantifikovat některé obecnější procesy. Některá jeho paušální tvrzení totiž nelze prokázat. Autor se o to v knize ani nesnaží, přestože např. píše, že „se zdá být pravděpodobné, že většina světských duchovních revoluční události i následné období válek ve zdraví přežila. Velká část z nich patrně přijala

pražské artikuly a uvolila se podávat pod obojí způsobou.“ Následně to však relativizuje, když uvede, že „Počty konvertitů však není možné ani přibližně odhadovat.“ (s. 46). Přiznejme, že odpověď na otázku pokryteckého chování některých duchovních v 1. půli 15. století nejspíš nikdy nezískáme. Cožpak můžeme nyní, v 21. století, zjistit, jaké byly jejich osobní motivy pro volbu zahraničního či domácího exilu (spojeného se snahou o ne vždy čestný kompromis)? Odpověď mimo jiné souvisí s nadějí na získání předrevolučních beneficí, pohledávek a konfiskovaných majetků, která mezi zahraničními exulanty umírala poslední. Ondřej Vodička se v závěru vrací k tradičnímu tématu „katolických mučedníků“ a upozorňuje nejen na jisté nadhodnocení ztrát na životech, ale i na vyklizení církevních budov již před tím, než k nim dorazilo husitské revoluční násilí. Až toto poslední tvrzení má nějakou, byť fragmentární oporu v pramenech. Při současném stavu pramenů prostě nemá smysl polemizovat s „tisíci“ Silviových a Balbínových „mučedníků“.

V kapitole o světském kléru upozorňuje Vodička nejen na aktivitu konzistoře v Žitavě, ale i na shromáždění kléru v Litoměřicích, v Bělé pod Bezdězem, v Plzni, dále na hradech Kost, Bezděz, Kostomlaty a v dalších pevnostech katolických pánů. Zabývá se snahou českého kléru zajistit si beneficia v cizích diecézích, jak se odrážejí v záznamech vatikánských register. Na s. 55 dospívá k dalšímu závěru, který je těžko prokazatelný: „většina nižšího světského kléru tedy pravděpodobně setrvala na území Koruny české a vyrovnala se s nebezpečnou situací podle svých momentálních možností“, protože mimo korunní teritorium prý tito klerici postrádali osobní kontakty a vazby. V tom byla jejich situace podle Vodičky odlišná od exilu řeholníků, kteří na základě filiačních vztahů mohli využívat „volné kapacity v síti spřízněných institucí“ (s. 57). Ani tady Ondřej Vodička nepřináší nic převratného, nicméně je schopen dokumentovat vazby cisterciáků z Pomuku na mateřský klášter v Ebrachu skrze ebrašský dvůr v Norimberku.

Četné nové poznatky přináší druhá kapitola nazvané Exilová ekonomika. Autor nejprve sleduje odliv cenností, které spolu s exulanty opustily své původní církevní instituce a zástavou či prodejem měnily své držitele. Na zástavách těchto artefaktů se podíleli také bývalí kupci z Čech, kteří ze země odešli s dostatečným kapitálem (což platí i pro paní Eufémii z Prahy, působící ve Zhořelci a v Žitavě). Prameny týkající se přesunu církevních movitostí naznačují, že některé řeholní komunity se připravovaly

na revoluční útoky a své majetky předem přesouvaly na opevněná místa v Čechách (Karlštejn, Český Krumlov, Horšovský Týn aj.), do vedlejších zemí Koruny (Vratislav, Kamenz, Altzelle) či do Říše (Klosterneuburg, Mauerbach, Waldssasen). Některé kláštery trpěly dluhy již před válkami, a proto se autor domnívá, že zastavily prakticky veškeré své cennosti. Rozprodávání movitostí však nemohlo trvaleji zajistit existenci, a proto exulanti usilovali o přidělení zdroje příjmů, nejlépe některého benefícia. Ondřej Vodička probíhá různé možnosti každodenní ekonomiky exulantů, především řeholníků. Originální je jeho rozbor účtů ebrašského dvora v Norimberku, které vedl správce Heřman z Kottenheimu, ve vztahu k pomuckým cisterciákům. V kontextu materiálních zájmů duchovenstva má svoje místo i kapitola Dokumenty v exulantské brašně, která se týká písemností, jimiž klerik mohl prokazovat svůj stav a svěcení, svou pravověrnost, nebo jež mu pomáhaly k získání funkce či benefícia v cizí zemi. Autor pak plynule přechází k rukopisům, tedy ke knihám, které se dostaly do exilu či tam byly napsány. V tomto materiálu lze najít drobné přípisky a poznámky, které mohou spontánním způsobem vypovídat o svých autorech, tj. o exulantech. Ondřej Vodička se snaží využít tzv. „ego-prameny“ k sondě do prožívání exilu, avšak fragmentární stav těchto pramenů mu neumožňuje odhalit nic, co bychom neznali či nevytušili odjinud: hněv vůči heretikům, osamělost a solidaritu s ostatními exulanty, materiální nouzi a zadluženost, pocity hříšnosti a viny, ale i dojem mučednictví a víru v restituci předrevolučních poměrů.

Závěrečné shrnutí pod názvem Z(a)tracení v exilu se pokouší o syntézu dosavadních poznatků, přičemž se zde autor opět nevyhnul některým ne zcela podloženým tvrzením – to je ovšem riziko generalizací. Ondřeje Vodičku je naopak třeba pochválit za vzorně zpracované přílohy hlavního textu. První představuje katalog exilových konventů, analogický výše uvedené knize J. Kadlece, ale mnohem důkladnější a kritičtější. Také druhá příloha – katalog exulantů z řad světského kléru a univerzitanů – má svou cenu pro badatele, kteří by chtěli na Ondřeje Vodičku navázat. Do přílohy III. se dostala vzorná edice listin a listů spjatých s ebrašským dvorem v Norimberku, IV. přílohu tvoří seznam exilových rukopisů.

Při studiu těchto textů si čtenář v plné míře uvědomí obtížnost studia bohemikálního exilu první poloviny 15. století. Je otázkou, zda se toto studium někdy dostane na úroveň hlubšího poznání „exulantských sítí“, analogickou poznání kontaktů v rámci Res publica litteraria 16.–18. století.

Ondřej Vodička takovému poznání napomohl už tím, že obohatil faktografickou základnu. Ani koncepčně, ani z hlediska zobecňujících závěrů se sice většinou neodchýlil od dosavadního bádání, ale celkový dojem z jeho práce – vyjma několika ne zcela podložených paušalizací – je veskrze pozitivní.

Do 25. svazku Husitského Tábora přispěli:

(Vol. 25 – List of authors)

PhDr. Miloš Drda, CSc.

Husitské muzeum v Táboře

drda@husitskemuzeum.cz

Mgr. Filip Sedlák

Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova Praha

filip.sedlak@htf.cuni.cz

PhDr. Blanka Zilynská, Ph.D.

Ústav českých dějin Filozofické fakulty UK

a Archiv Univerzity Karlovy, Praha

Blanka.Zilynska@ff.cuni.cz

Mgr. Zdeněk Žalud, Ph.D.

Husitské muzeum v Táboře

zalud@husitskemuzeum.cz

**HUSITSKÉ
MUZEUM
V TÁBOŘE**

VEDOUCÍ REDAKCE (EDITOR-IN-CHIEF): ZDENĚK VYBÍRAL

VÝKONNÁ REDAKCE (MANAGING EDITORS):

JAKUB SMRČKA, ZDENĚK VYBÍRAL

ADRESA REDAKCE (ADDRESS OF EDITORIAL BOARD):

HUSITSKÉ MUZEUM V TÁBOŘE

NÁM. MIKULÁŠE Z HUSI 44, 390 01 TÁBOR

WWW.HUSITSKEMUZEUM.CZ/HUSITSKY-TABOR/

E-MAIL: VYBIRAL@HUSITSKEMUZEUM.CZ

TEL.: +420 739 468 408

K VYDÁNÍ PŘIPRAVILO HUSITSKÉ MUZEUM V TÁBOŘE

(PUBLISHED BY THE HUSSITE MUSEUM IN TÁBOR)

ROKU 2020

JAKO ELEKTRONICKOU PUBLIKACI

GRAFICKÝ NÁVRH OBÁLKY (COVER DESIGN): GUSTAV FIFKA

SAZBA (LAYOUT): VIVA DESIGN s.r.o., TÁBOR

ISSN 0231-6080